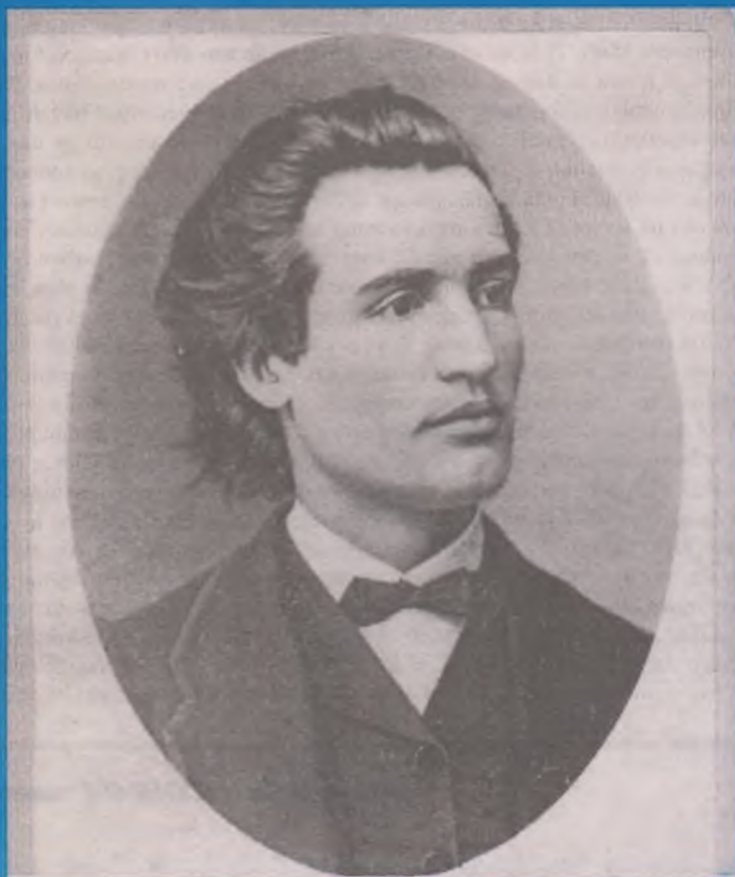

10266 / 06.

Luceafărul

Săptămânal de literatură. Nr. **I** (345), serie nouă. Miercuri 14 ianuarie 1998. Preț: 2.000 lei

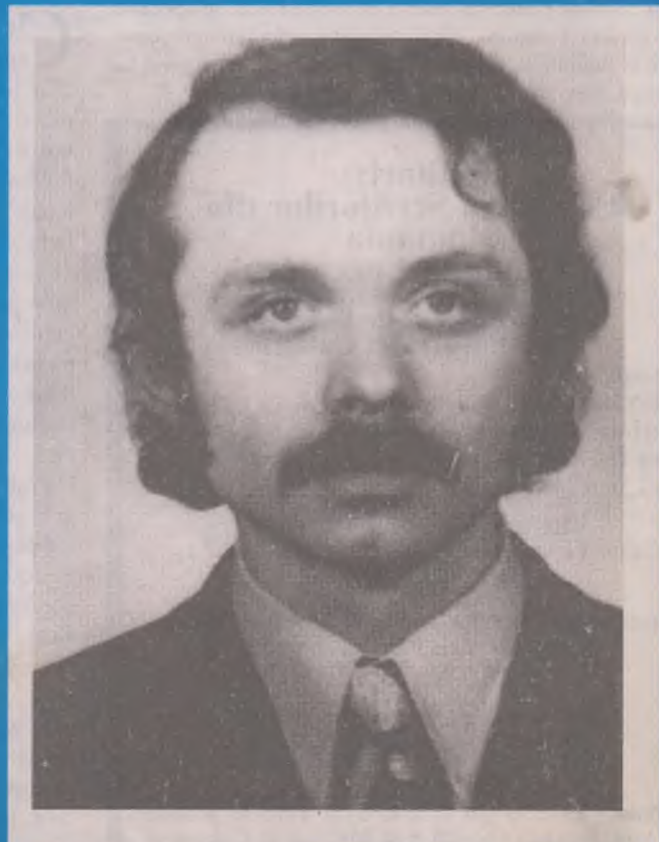
ANIVERSARE

semnează:

- nicolae balotă
- mihai cimpoi
- kopi kycyku (albania)
- petre popescu-gogan
- adam puslojic (iugoslavia)

Lazăr Daniel

M. Eminescu

„PRIN RATIUNE,
PRIN MUNCA
INTELECTUALA
IZBUTIM SA PUNEM
O MARGINE
HAOSULUI”

marian papahagi

266

PANOUL CIURUIT (I)

Face el Bardul de la Bârca diligențele necesare (ca să nu folosim cuvintele ce amintesc de Ignat sau personaje în consonanță cu anumite mamifere grohăitoare), se ploconeste sau se lamentează, bate insistent acolo unde zăvoarele sunt doar de formă, intră în ciubotat în încăperi proaspăt dichisite, e în stare de orice, numai să-și dea cu părerea, numai să-l revadă tot românul, fiindcă el crede că s-a născut să-i învețe pe alții cum să se orienteze, în ce direcție s-o ia, câte grame de artă să consume și cât de implicați trebuie să fie în politică. ● Dacă nu i-am cunoaște nărvurile, fiindcă de strategii nu poate fi vorba la un înfigăreț înălțat otova, ca și dimensiunile sale corporale, un soi de parodie a naturii, am fi tentați să credem că supraponderalul oferă, generos, sfaturi, dictoane, proverbe, sentințe și celor nedreptățiți de soartă. Doar e creștinește să-ți ajuti aproapele mai ales la ananghie, să-i dai puțin din puținul tău. Dar cum e deja cunoscut ca un cal breaz, deși el a recunoscut în fața opiniei publice că se simte în postura altui patruped, noi nu mai putem fi păcăliți. Cel puțin prin anumite propensii ale sale! ● Sigur, iritați de lingușelile lui providențiale (proverbiale? prezidențiale?), de scamatoriile și slăvirile sale, ajunse la paroxism, românii l-au sancționat când s-a ivit prilejul, înfășurându-l în spută și blesteme greu de imaginat, dar s-au ivit mereu unii (cei care se aseamănă se caută și se sprijină), care i-au dinamizat mișcarea bipedă (un Tatulici, un Tucă, un Tudor, un Săraru), intrând, ca și individul cu pricina, Adrian Păunescu, într-o rușinoasă istorie, care nu trebuie niciodată uitată, de vreme ce apar mereu indivizi care vor să o reconsiderare și să o redimensioneze după gândirea lor. ● Dar nu despre cei care i-au ținut și-i țin trena vrem să ne exprimăm acum, nici despre cei care-i mai cântă-n strună (toemai lui, mare lăutar de curte scorniceșteană), deși ar merita-o cu prisosință, ci chiar despre rimătorul pentru toate anotimpurile și toate anomaliile, care nu cunoaște, în orice condiții s-ar afla, noțiunile de jenă, discreție, mântuire, căință. El scurmă în orice teritoriu, îndeobște mlăștinis, fiindcă acolo se simte în elementul său, în gunoaie și în dejecții, numai ca să fie luat în seamă. Ce semne lasă în urma sa? Nu vrea să știe. Pentru el, necesar e să-și deverseze torențele de enormități și surrogate, mizând uneori pe amnezia unora, alteori, pe indiferența câtorva, fiindcă sunt destui aceia care s-au plictisit să mai bată clopotele când mistreții le atacă lanurile de porumb. În aceste condiții, Adrian Păunescu aruncă în arenă orice, în speranța că-și va cârpi imaginea, după cum știe orice contemporan, ciuruită și ruginită ca un panou într-un poligon de tragere. La ce recurge, vom vedea în episoadele următoare.

Editori:

■ Uniunea Scriitorilor din România

■ Fundația Luceafărul Cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă și al Ministerului Culturii

Redacția:

Laurențiu Ulici (director)

Marius Tupan (redactor-șef)

Ioan Es. Pop (secretar general de redacție)

Ion Cucu (fotoreporter)

Redacția și administrația:

Calea Victoriei nr. 133, București, sector 1,

telefon 659.67.60,

fax 312.96.93

Cont în lei: Banca Comercială Română, filiala

sector 1, Calea Victoriei nr. 155.

Număr de cont: 451030121163

Tehnoredactare computerizată: FUNDAȚIA LUCEAFĂRUL

Tipar: SEMNE '94

Abonamentele se pot face la toate oficiile poștale din țară. Revista noastră este înscrisă în Catalogul publicațiilor la poziția 2048.

ROMÂNIA, UN AVION DETURNAT?

de NICOLAE PRELIPCEANU

În ultimii ani, în România Socialistă se cânta de zor ceva care conținea și aceste cuvinte: „Să urce națiunea spre comunism în zbor”. Dacă reținem din stupida exprimare, cuvântul **zbor**, vom putea obține, printr-o operație logică simplă, un adevărat destul de cutremurător pentru noi. Că eram, și mai suntem în aer, știam, știm. Dar, cercetându-l în urmă cu 50 de ani, spre 30 decembrie 1947, ce aflăm? Că Petru Groza și Gh. Gheorghiu-Dej au pătruns în Palatul Elisabeta, unde se afla regele, după ce se asiguraseră de înlocuirea gardierilor cu oamenii lor, după ce tăiaseră firele telefonice, exact ca-n orice atac banditesc l-au silit să semneze hârtia, chiar de ei compusă (probabil de avocatul Groza, căci muncă de lemn Dej nu credem să fi fost în stare nici măcar de așa ceva), prin care regele abdică, lăsând la dispoziția proclamării unei republici „populare”, care ulterior s-a dezvoltat în republică socialistă și după decembrie 1989, în republică pur și simplu. Nu discutăm aici fericirea pe care aduce o republică a adus-o cetățenilor ei, cică, liberi. Mai degrabă am fi interesați să vedem dacă cumva actul, acela cântat și prea-cântat aproape de 50 de ani, n-a fost unul terorist sădău, nu mai e azi nici un secret că Petru Groza i-a chiar arătat regelui, după semnare, pistolul și apoi amenințarea cu uciderea celor o mie de tineri arestați, ca să nu mai vorbim de ce se petrecuse afară. Ni se pare că nu mai e nimic de demonstrat, am ajuns în zbor spre țară, știe unde în urma unui act terorist, îndeplinit, cum se și cade, la ordinele unei puteri secrete, exact ca-n cazul deturnărilor de avioane, e drept acestea au survenit ceva mai târziu. Avionul, în zbor, dar încotro? În fapt, și avionul, să zicem al unei companii americane, care este deturnat, nu mai aparține acelei companii, ci devine proprietate a celor care l-au deturnat; la fel de legitimi sunt și acești proprietari ca și aceia care s-au înstăpânit pe bușteni și casele românilor, în numele nu știu căror declarații mincinoase de fericire a poporului. Continuăm deci să fim în aer, în zbor, chiar dacă nu mai zburăm spre comunism, ci spre capitalism. Atâta doar că suntem tot sub amenințarea pistoalelor lui Groza și Dej, o amenințare a urmașilor lor. Actul terorist continuă, nu am aterizat, căci la aterizare, de obicei, teroriștii renunță sau sunt arestați, în orice caz avionul revine din nou proprietarului legitim. Dacă n-ai născut un basm-coșmar, avionul nostru tot zboară, tot zboară, și pasagerii nu mai sunt amenințați de nimeni, dar a început să le placă zborul, deși nu mai știu încotro se îndreaptă, ba născut pasageri noi, căci zborul e lung și finele actului terorist nu se mai întrevede moment de este aprobat chiar de cei răpiți. Frumoasă călătorie, domnilor, dar încotro?

acolade

GLORIA FLOTANTĂ

de MARIUS TUPAN

Care mai face românul când nu se sperie de inflația galopantă și discursurile inflamante ale plopului din Alexandria, alias Ion Ilici Iliescu? Nu ia poziția mutului, nici pe a surdului (Victor Surdu a cam fost măturat de prin politica românească actuală!), fiindcă nu se pierde ușor cu firea. A aflat că e moda circulației pe unde (pe unde poate fiecare) și sună să i se audă numele, dar și să-și verifice vocea mai mult sau mai puțin seducătoare. Debutul (intrat treptat într-o curioasă tradiție) l-au făcut posturile de radio particulare (ne ferim de sinonimul acestuia, fiindcă prea miroase urât!) și, astfel, zeci, sute, mii de ascultători s-au grăbit și se grăbesc să-și lase, parafrazând poetul, numele înșirat pe o bandă, chiar dacă irosesc o grămadă de bani, chiar dacă cu o așa prezență fonică, actoricească, îți vine să comuți postul pe hămăitul câinilor din Giurgiu. Bine, bine, vor spune patronii și întreprinzătorii (era să zicem instigatorii) hertzieni, e bucătăria noastră (vedeți să nu dea ciorba-n foc!), e pace, democrație, libertate, ne atragem ascultătorii prin metodele cele mai adecvate. Da, dar nu nobile, completăm noi. Fie suntem dispuși să admitem fiindcă n-avem încotro doar fiecare pasăre pe limba ei se epuizează și orice ciripitor intră într-o zi în criză de conștiință. Dar ce facem cu postul național

care, atât de original în tot ceea ce face, este copiat (sau parodiat!) fără jenă instituțională, care tocmai pomeneam. Nu mai poți asculta emisiune muzicală, fiindcă trebuie neapărat să-l apuce verbiajul pe realizatorul aceluia. Vrea să fie și spiritual, și îngrămășat, să-și cucerească cuvintele ca și ceferistul fiarele vechi înșiră părăsite. Contaminat de dialogurile ambalajului, ascultătorii stabilește niște discuții academice, încât răd uneori și curcile. Dacă pentru secvențele rămân doar amuzante, pentru că de un ridicol alarmant, pentru cei mai mari producători de produse reale stări de nervozitate. În goana de a vâna o celebritate ieftină, e vorba de conversații țin cu dinții de telefoane fixe, dedică melodii mamei, taților, sociologilor, verișoarelor, prietenilor, trecătorilor, ca tacâmul să fie complet, și realizatorilor acestora (ceștia chicotesc de plăcere). În ritmul de decădere asta s-ar putea invoca (ca și în melomanie câinii, pisicile și chiar șobolanii) fiindcă de ce n-ar avea dreptul la prezență postul național de radio, întreținut de contribuții care contribuabili se sprijină și pe apăsarea felurilor mamifere în grelele chinuri artistice prin care trec. Chiar trebuie să suportăm indiferenți degradarea unor instituții care au fost tot altă menire decât aceea a fanfară de gitane?

FRICA DE TRECUT

de CAIUS TRAIAN DRAGOMIR

Filosoful, ca și psihologul, se ocupă de anxietate și de angoasă; Rollo May - distins cunoscător al domeniului - scrie în 1950, într-o perioadă în care chiar și America era contaminată de existențialism, că „anxietatea este experiența Ființei, afirmându-se pe sine împotriva Neființei”. Dacă însă ceva, neexistând - deci neapartinând de Ființă - nu aparține Neființei, atunci acest ceva este tocmai trecutul. El a existat, el nu poate fi exclus din real și, în acest sens există - este experiență a lumii, este lume. Trecutul este lumea care a parcurs percepția, ajungând dincolo de aceasta - real devenit imperceptibil, fără a fi încetat să fie viu. Tot ceea ce se naște trebuie să fie într-o anumită relație cu trecutul sau chiar mai mult: trebuie să împingă ceva prezent în trecut - deci un spațiu al percepției este obligat să se transforme în amintire.

În fapt, demarcația trecut-viitor (prezentul propriu-zis este, desigur, pură iluzie) se dovedește lucrul cel mai indecis din toate: aici se află mereu cantonate marile probleme, aici se aude cântecul sirenelor și aici pândesc amenințătorii cei mai frumoși monștri. De ce? Pentru că nimeni nu poate trăi cu certitudine ce anume din trecut penetrează în viitor, ce moare odată cu acest fluctuant și ireal prezent sau este destinat încă timpului și, eventual, nemuririi. Anxietatea se naște din indecizie și modelul tuturor indeciziilor noastre este chipul în care trecutul generează viitorul. Prezentul este reprezentarea noastră asupra amenințării trecutului.

Existențialismul, în descendența lui Soren Kirkegaard, face din angoasă - sau din anxietate - o formă esențială a trăirii. A dispera este un păcat - a trăi cu decizie și curaj angoasa poate fi o formă

de a te păzi de disperare. Angoasa, deși izvorând dintr-o anumită relație cu trecutul, este prospectivă - ea poate preveni, ca alertă, deziluzia și, deci, disperarea. Angoasa/anxietatea - poate chema, în sprijinul ființei umane, credința, resursă ultimă aptă să spulbere disperarea. Chiar fără a te lăsa să devii atât de kirkegaardian, nu poți să nu sesizezi - în bun spirit existențialist - că angoasa poate fi un remediu, un mecanism de apărare împotriva agresivității proprii, a indiferenței, a rinocerizării. Dacă mirarea este începutul filosofiei, atunci angoasa este începutul umanizării societății (așa cum „frica de Dumnezeu este începutul înțelepciunii”).

Prima jumătate a secolului a fost - în manieră napoleonian-nietzscheeană - o perioadă a agresivității. Ce de-al treilea sfert al secolului - prima jumătate a perioadei postbelice - a fost, evident, vremea angoasei, a angoasei în chip explicit legată de trecut. Ultimele două decenii lasă locul unei ataraxii agitate, uneori convulsive. Rockul și spontaneitatea sexuală, drogurile și eliberarea în raport cu angajarea, fidelitatea și pregătirea domină spațiul ocupat altădată de o angoasă liberă sau legată la subiecte mai mult sau mai puțin tip. Tot ceea ce se întâmplă astăzi trebuie socotit ca fiind inducție (când nu este impunere) a extroversiei necorelată intersubiectiv. Nu trebuie să simți ci să faci (eventual, totuși, să faci ca să simți) și ceea ce faci să fie exclusiv de resortul tău. De când dansul nu mai oferă perechea - ca în lăntuire a două dinamici afective -, îmbrățișarea (după toate reprezentările care circulă) începe să nu mai fie contopire, ci dubla și reciprocă utilizare a unor corpuri străine pentru declanșarea sensibilității proprii. Excesul

extroversiei nu generează depășirea de sine, ci izolarea în sine, ca un sâmbure care a fost golit de conținutul viu și care a rămas doar ca un receptor al fluidității ambiantei.

Această scindare, petrecută la limita anilor șaptezeci, între niște generații ale angoasei explicite și cele ale extroversiei conduce la cea mai netă tulburare a fluxului generațiilor, sub raportul transferului de valori. Distincția între lumea lui Albert Camus și aceea a lui Joyce Carol Oates pare mai adâncă decât tot ce se poate imagina. Ce este însă această extroversie? Ea nu este, așa cum s-ar putea crede, încercare de consolidare și afirmare a unui tip de personalitate invazivă și puternică. Este evident că adevărata criză a acestui sfârșit de secol privește personalitățile - mai firave ca acum, ele nu au fost niciodată. În plus, atunci când extroversia vizează impunerea - ca o autentică voință de putere - ea tinde să genereze corelație, permanență a vibrației în ansamblul personalității și în grupuri cât mai largi. Despre ce este vorba atunci? Tocmai decorelarea reciprocă a subiecților, absența ori reducerea la minim a legăturii afective umane (vezi Erich Fromm, pe întinderea întregii sale opere) oferă cheia explicației imediate: întreaga structură a psihicului actual reprezentativ este angoasă larvată, disimulată în forme ritualizate, excesive și nu rareori grav agitate. Epoca absolutului libertății nu este decât epoca incapacității de a face față disputei directe dintre Ființă și Neființă, a aservirii totale în fața angoasei deghizate.

Pentru Erich Fromm angoasa nu este altceva decât spaima în fața afectivității proprii. Afectiunea este rezultatul unui anumit raport între satisfacție și valoare. Sentimentul nu este altceva decât stabilitatea unei anumite constelații afective - stabilitate în jurul unei valori. Generațiile noi se tem de enormele valori deja acumulate, se tem de marea valoare a celor care au fost sau încă sunt. Avangardele, rebeliunile, contestările sunt crizele de supraproducție a valorilor, aruncare în mare a recoltelor trecute, pentru apărarea prețului amar de periclitat al tinereții. Soluția constă în înțelegerea faptului că nici o existență nu se conjugă cu paradigma nașterii sub anestezie.

— minimax —

LA ANU' ȘI LA MULȚI ANI!

de ȘERBAN LANESCU

În preajma acestui încă un început calendaristic, nu știu de ce, mi-a venit iar în minte o vorbă lauzită cândva demult, în copilărie: *Boje, Boje, zafra toje...*! Doamne Dumnezeule, mâine tot la fel...! Geamătul disperării resemnate, venit dinspre stepă, dintr-o lume schilodită parcă definitiv. Ori, cine știe, într-adevăr definitiv, căci, odată înstăpănit temeinic, răul se perpetuează de la sine. *Boje, Boje, zafra toje...*! Abia mai târziu însă, mult după ce am aflat-o am înțeles tristețea infinită a acestei vorbe. Rămăsese ascunsă într-un sertar al memoriei pentru a izbucni cumva firesc, ori ca și cum aș fi gândit-o singur. Cândva, prin anii '80, într-una din iernile acelea de coșmar, când doar cu un vodcă se mai putea supraviețui cât de cât onorabil. Vodcă+ritualul din fiecare seară al ascultării *Europei Libere*. Deși, cine a vrut, a putut și a avut ce citi, la fel după cum a fost ce vedea și asculta astfel încât să fie posibilă rezistența la spălarea creierului. Oare? Este cât se poate de interesantă constatarea că accesul la cultură (sau, mă rog, la ceea ce se înțelege îndeobște prin «cultură»), cu toate că depășea mult restricțiile dogmei oficiale, totuși și totuși a fost drămuț/îngrădit de o așa manieră încât, în general, să nu provoace nisaiva crize de conștiință generatoare a unei opoziții consistente a *telectualilor*, ba dimpotrivă chiar, inducând-o și ajutând la menținerea resemnării. Fără reviste *samizdat*, fără universități clandestine,

fără susținerea SLOMR-ului, după cum nici a lui Paul Goma căruia conștient din breaslă încă nu i-au iertat îndrăzneala. Bref, după voia *telectualului* român și în special a *telectualului umanist*, comunismul putea să mai dureze în bună pace *ad vitam aeternam*. După care a urmat totuși „revoluția”, apoi zilele și nopțile din Piața Universității, încât mai să-și găsească îndreptățire acceptarea miracolului. Nu e deloc puțin lucru a trece printr-un moment în care să poți trăi iluzia, iluzia perfectă că nu mai ești doar un amărât de sclav cu număr de înmatriculare, ci participi direct, pui mâna/umărul și... împingi Istoria! Capcana trufiei tinzând spre paranoia. De altfel, într-un univers concentraționar este firescă accentuarea predispoziției către irațional. Nimic de zis, au lucrat eficient *băieții*, atâta doar că parcă prea neglijent, parcă prea a curs mult sânge! Dar, la urma urmelor, s-ar mai putea spune și că n-are importanță dacă am fost doar niște marionete caraghioase, din moment ce credeam din tot sufletul că suntem liberi și cătăva vreme am trăit ca atare. Nu e de colo să muști și să ronțai o bucățică de libertate! Iar cei care cunoșteau ce se-ntâmplă într-adevăr, cei care au pus la cale farsa profitând apoi de ea, poate că ei sunt cei păcăliți fiindcă n-au avut și nici n-or să aibă acces vreodată la bucuria ce însoțește iluzia libertății. Pe de altă parte, haida de, să fim serioși! Este

inacceptabilă ideea că de 8 ani n-am trăit decât o farsă. Este evident stupid a susține o asemenea bazaconic, iar dacă totuși cineva s-ar încumeta, motivația n-are cum fi altfel decât doar jengoasă ori suspectă. Cu tot cu mizeria și *mizeriile* ce persistă pretutindeni. Oriunde și oricum, cu oricâtă asistență socială, tot rămâne un rest al imbecililor și nevolnicilor năpăstuiți de soartă care trag și vor trage targa pe uscat. Restul social fără de care ce s-ar mai face demagogia de stânga?! Apoi, încă un pas înainte și, pe firul ăstuia raționament, se poate ajunge până la... un optimism robust (limba de lemn să trăiască!) grație căruia viitorul ni se profilează în culori pastelate cu o dominantă de/în roz. La alegere: roz bonbon, sau roz chilot. Sau pantera roz. Adică, forțând puțin faimosul concept al lui K.R.Popper, acum, despre societatea românească se poate afirma că este **deschisă cam în toate părțile și privințele**. Plus sloganul cu «**depinde numai de noi să...**». Așa e, se-aprobă! Permiteți-mi însă, cum s-ar spune, permiteți-mi două amendamente pe care le transcriu în timp ce din stradă se aude zgomotul renașterii folclorului, cu darabane, prin care noi români vom îmbogăți într-un pitoresc diversitatea culturală a spațiului european. Primul amendament «**Suferința trece, dar că am suferit nu trece niciodată**», lăsându-i eventualului cititor bucuria identificării sursei citatului la fel ca și, dacă vrea, exercițiul deslușirii implicațiilor acestui adevăr cert. Al doilea amendament «**Cu tot... optimismul robust la care îndeamnă rațiunea, nu știu de ce, da', fi'rar să fie!**, iarăși îmi vine-a zice *Boje, boje, zafra toje...*! și, dacă percepția-mi este corectă, *lucrurile* se complică fiindcă nu știu ce semnificație se cuvine a-i conferi presimțirii continuității. Să fie de bine? Să fie de rău? Cert este însă că, în urmă cu un an, altfel decât acum se prefigura viitorul. (text dat înainte).

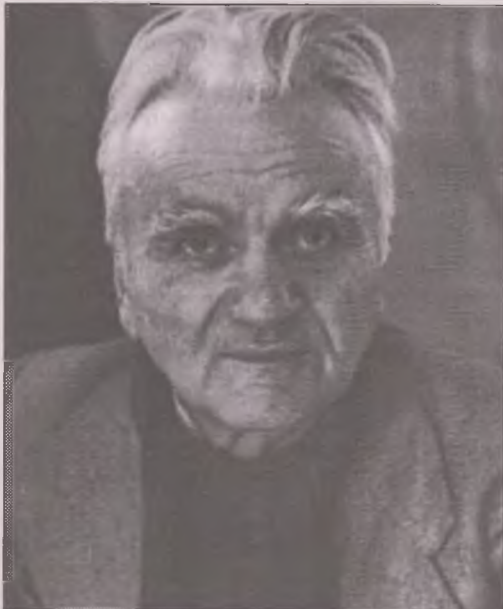
PRIVITUL ÎN OGLINDĂ A ACCEPTA (ÎNFRUNTÂND) INACCEPTABILUL

de ALECU IVAN GHILIA

Într-o lume ca asta pe care o trăim, condiționată mai mult de coșmar decât de vis, **privitul în oglindă** este pentru unii drog, pentru alții un mod de împăcare cu lumea... Probând continuu dificultatea și efemeritatea unor certitudini. Certitudine!? Însuși cuvântul ne arată a fi nepotrivit naturii viului și umanului. În afara existenței lui Dumnezeu și a morții noastre implacabile, nimic nu-l (și nu ne) îndrituiește să-l aflăm privindu-ne în oglinda (destin). Și care ar fi acea oglindă atotcuprinzătoare, încât să încapă în ea haosul agresiv, palida ordine aflată mereu în defensivă, raționalul și iraționalul lumii noastre contemporane, aflate la un sfârșit de timp istoric și o nouă stare de intrare în zonele de mister ale unui alt timp (poate metafizic)!

E în firea noastră precară să ne „îngăduim”, spre a „ne suporta”. Să-i „înțelegem” pe alții, „iertându-i” spre a „supraviețui”. Ba chiar „privindu-ne” în oglindă, ne automăgulim spre a-i stimula pe alții să ne vadă frumoși. Eu, în ce mă privește, mai onest „ca anul ăsta, ca anul trecut și ca de când mă știu, - vorba știți cui! - n-am fost niciodată”. Asta nu mă împiedică să răspund amabilei invitații a colegului romancier Tupan, printre pușinii, dacă nu singurul, dintre șefii de publicații, care „nu mă trece cu vederea”.

O să încep prin a spune că nu am nici un proiect existențial. Nu am avut niciodată, nici în perioadele furibunde ale tinereții, când toți se lăsau devorați, onorificați sau maculați fizic și moral de seducția unor astfel de proiecte - cel mai deformant fiind fixarea în imediațetea (cum ar spune Hăulică) succesului socialului și a politicului. Pur și simplu **viața mi se întâmpla** atunci cum mi se întâmplă și acum. E un miracol care mă cuprinde, mă lucrează și mă păstrează în dosul oglinzii, în așa fel încât, prin multiplicitatea oglinzilor străine, să văd spectacolul lumii (și lumilor) în mișcare. Grijă mea e să evit orice atașament treaz de propria-mi oglindă iluzionistă. Știind încă de la Goethe, marele „olimpian” că „oglinzile sunt mincinoase”: mistificarea oricât mi se pare de „reală”, ochiul stâng pe care-l vedem e ochiul drept și întregul imaginii vizibile clișeu virtual de relativizantă vrajă și înșelătorie. Prin automatism vizual și acceptare mentală, orice „determinism” al „oglinzii” poate duce, fie la descoperirea arhetipală a Creatorului, fie la căderea în narcisismul oglinzii și contopirii cu Lucifer. Vulnerabilitatea unor atari tentații contrare, atât de alunecoasă spre magia autoadulării, mă face să rămân în fața oglinzii atât cât e nevoie să-mi curăț obrazul de jegul existențial, cel moral disipându-l în scrisul-rugăciune și-n actul penitenței voioase petrecute lângă șevalet. Cele două oglinzi (cumva paralele) dau măsura staturii mele care se micșorează în liniile ei groasere, crescând în aburozitatea visului pur, absorbit în marele vid al oglinzii, în care, într-un ceas anume cu rezonanță de eternitate, voi dispărea de tot. Atunci, mulți se vor bucura, fără să știe bine de ce, din instinct de supremație, încercându-se de vibrațiile rămase în afara ciobului care mă oglindea pe mine,

simțindu-se mai lejeri în mișcarea prin metafora lumii pe care nici ei nu o vor spori îndeajuns ca lumea să strălucească mai viu în fantasma Oglinzii născătoare de mitologii și clișee.

Lumi exterioare agresive, nedomolite și neîngrădite în elanul lor inspirat de „parodiare a coșmarelor istoriei”, mă asaltează ca fantome ascunse după draperiile negre trase peste oglinzile memoriei, silindu-mă să iau act prin neatașare sau implicare, spre a accepta lumea așa cum este și pe mine a mă lecu de orice iluzie și zădărnice.

Din această perspectivă accept cu voluptate aprehensiunea unor critici și ezitarea altora față de strădania mea. În procesul „retechnocizării” și adaptării criticii postmodernismului (incipient la noi), la cantitatea și tot mai evident calitatea de emanații originale, automatismele devin incommode și actul critic pândit de primejdii. Cu atât mai mult când un roman ca **Piramida** nu se lasă ușor de descifrat, lectura însăși ca act obligatoriu de cunoaștere necesitând un tip apreciabil, plus că judecata de valoare este cu atât mai greu de dat. O frază din „viziunile americane” ale lui Radu Lupan, care depășesc conceptul și stilistic modul grosier-simplist-superficial al majorității criticilor „cu pretenții”, chiar dacă „extrapolată” din alt context, mă ajută să-mi definesc laconic oglinda din **Piramida**, tocmai prin subtextul ei provocator-incident.

„O altă formă a dramei omului modern rătăcit în acest copleșitor univers de semne cărora le caută un sens integrator, o indicație care să-i permită să deslușească misteriosul desen încă invizibil, sau vag licărind printre atâtea semne încălcite”... De aici caracterul inițiativ al romanului de care n-a vorbit nimeni, viziunea integrator polifonică și profetică, aplicată la realitățile planetare contemporane și aflarea ordinii eliberatoare prin contopirea cu marea Lumină finală.

Închis, asemeni personajului principal, Adam Nichita, între pereții singurătății mele, îmi aștept cu smerită stare de bucurie, inspirația

unor scrieri viitoare, lângă manuscrisul de mult finisat și care-și așteaptă, la rândul său sponsorul sau editorul care să-l scoată din întuneric, sau propria mea clipă finală care să-i ușureze pe contemporani de existența mea, punând între mine și opera tipărită, scrisă sau pictată, acel respiro solemn sau parodic, golit de pasionalități sau prejudecăți meschine, pentru receptarea **integratoare și justițiară**. Amin!

P.S. Precaritatea actului critic ca factor determinant, de manipulant al textului în actul comunicării spre cititor și de pervertire a creatorilor de texte în procesul genezei textului, s-a vădit în toată deslănțuirea malefică în toate etapele înstrăinării de sinele nostru național și personal din care am ieșit. Dacă ar fi să deschidem un proces al conștiinței, al spiritului siluit de înspăimântătoarea forță organizată a satanei, de aici ar trebui pornit și acest ipotetic proces ar trebui să reconstituie, etapă cu etapă, istoria proletcultismului și dogmatismului, văzută prin centrul de iradiație teoretică, și apoi răsfrângerea dezastruoasă pe planul creației, cu reverberații dramatice în conștiința creatorului care a luptat cu tacită îndârjire împotriva acestei pfercarități, recurgând la toate trucurile și subtilitățile imaginarului, evaziunii și, prin simplu act reflex, parodiind sau nimicind granițele convenționalului și aparenței, strecurând viermele îndoielii în dulceața rumenită a realului, creând uneori opere cu atât mai valoroase ca expr. conținută.

Acum?

Acum, în noul climat „original-al-tranziziției-prelungite”, unii critici mai bătaioși, simțindu-se responsabili de actul critic și îndrituiți în a curăți „grajdurile” spiritului, s-au aventurat în acest ținut mlăștinos vrând să aleagă răul de bine dar au pornit-o prin a așeza carul înaintea boilor. Demersul istoric s-ar cere pornit ținând întâi mediul criticii literare și artistice prin care forțele ideologiei statale și suprastatale au construit „barăcile” pentru a-i ține pe scriitori prizonieri. Cât despre „precaritatea” actului critic **azi**, în condițiile eliberării creierelor pe de o parte, a destupării conștiințelor creatorilor (care își găsec ei înșiși căile cele mai „negociabile” de formă și conținut prin care să se exprime) și în acerba concurență a televizorului suveran și a presei de mare tiraj care le înăbușă glasul, chiar în paradoxala situație că ar avea **ce să exprime și cum să exprime**, cum să mai **prezent criticul!**?

Dacă **atunci** creatorul implicat direct în actul presiunii critice era luat „în vizor” din toate direcțiile, **acum** criticul este (cât mai „este”, unde „mai este”) condamnat dramei lui Iov, agresat de faptul banal că, pe de o parte, scriitorul „nu-l mai ascultă” și „nu-l mai ocultează”, nepăsându-i de „opiniile” sale, care prea adesea s-au dovedit mincinoase, fățarnice sau incompetente, și, pe de altă parte, vocea lui oricât de curată, proaspătă în judecăți, inteligentă, erudită și de bună credință, nu mai ajunge la cititor. Sau ajunge prea palid să se imprime. În „zgomotul și furia” lumii care-și vorbește tot mai mult într-un limbaj neverbal, în limbajul cifrelor și zberterii pentru supraviețuire, autorul textului și **contabilul estet**, care produce judecăți de valoare, textualizând pe text, trăiesc aceeași dramă a incomunicării, ajungând la capătul disperării, să nu mai comunice nici între ei, exprimând nihilismul doar în taina manuscrisului păstrat pentru propria lor plăcere ficțională, defulatoare și exorcizantă. Explorând de acum înainte în complicitate cu noi înșine, fără să mai fim marcați de condiționări, vom ajunge cu siguranță la **altceva**, umplând acel „orizont de așteptare” tensionat de realul viitorului care a început ieri.

UN ALT REBREANU (I)

de IOAN STANOMIR

„Rebreanu. Dincolo de realism” (Biblioteca Revistei „Familia”, Oradea 1997”) de Ion Simuț reprezintă unul dintre cele mai incitante exerciții de recitare a clasicilor de după 1989. Ceea ce Ion Simuț își propune în cursul eseului monografic este decelarea unei identități profunde, camuflată de ceea ce critica și cititorul comun s-au obișnuit, din comoditate sau din inerție, să vadă în Liviu Rebreanu.

„Istoria literară, teoria literară și critica literară participă în mod egal pentru a disocia cele trei personaje la fel de adevărate: un Rebreanu în drum spre realism, un Rebreanu în plin realism și un Rebreanu dincolo de realism. Sunt trei ipostaze, sensibil diferite, dar care nu se anulează unele pe altele, nu se exclud, ci se completează în mod fericit.” (Pag. 15). Despărțit de Joyce, Proust sau Thomas Mann prin opțiune estetică și sensibilitate, Rebreanu se sustrage unei „teorii a modemității generalizate”, căci „chimea” scrisului său, apartenența la un „cultură” la care se referă pot justifica o „revoltă a fondului nostru premodern”, revoltă facilitând redescoperirea unui tip de literatură. În cazul lui Rebreanu, individualizarea estetică derivă din transgresarea realismului către clasicism.

Ion Simuț identifică „zece probleme esențiale ale oricărei exegeze rebreniene” (Pag. 27). Editarea aproape integrală a operei lui Rebreanu a modificat sensibil profilul său intelectual, la aceasta adăugându-se decupajul diferit al „ierarhiei inteme” a operei propus de sensibilitatea modernă. Criticul amendează convingător imaginea unui Rebreanu valorizat exclusiv ca pictor al maselor și ruralității. Creațiile rebreniene atipice dobândesc o poziție diferită de cea intuită de contemporani. Astfel, cea mai incitantă modificare de ierarhii este substituția în primul eșalon valoric a „Răscoalei” prin „Ciuleandra”, schimbare de perspectivă justificată prin ceea ce domnia sa califică a fi trecerea de la privilegierea dramei la aceea a dramei individuale (Pag.

„Spectacolul varietății tematic și stilistice” (Pag. 36) invalidează orice reduționism critic. Realismul canonic este o formulă insuficient de extinsă pentru a acoperi spațiul narativ din „Adam și Eva” sau „Ciuleandra”. Doricul rebrenian, după tipologia lui Nicolae Manolescu, este dublat de deschiderea romanescă către ceilalți doi termeni ai taxonomiei: ionic, prin „Pădurea Spânzuraților”, corintic prin „Adam și Eva”.

„Instinctul metafizic al erosului” este detectabil în „Adam și Eva”, text esențial pentru determinarea „mitului personal al autorului” (în lectură psihocritică): „Cuplul etern, iubirea de dincolo de moarte” (Pag. 42). După cum imaginea unui Rebreanu exclusiv romancier este profund incorectă, în măsura în care nuvelistul și dramaturgul sunt expresii artistice conturate ale avantajului de identități subzistând în Rebreanu. Paradoxal, dramaturgia va fi cea care va accelera, făcând ireversibil, procesul de trecere al scriitorului din spațiul cultural și lingvistic maghiar în cel românesc, după 1908-1909.

Jurnalul scriitorului trădează existența, în paralel cu proiecția exterioară a eului, unei „sensibilități reprimată”. Descoperirea la Valea Mare a spațiului protector este însoțită de revelația intimității jurnalului, jurnal permițându-ne să avem acces la imaginea „unei subiectivități care se neagă sau se obiectivează în mod aproape complet. Mitul obiectivității e

trăit dramatic de creator și, reconsiderat, trebuie să-l înțelegem ca pe o dramă continuă a unei subiectivități mocnite și cenzurate.” (Pag. 57). Extinderea spațiului notației jurnaliere coincide cu debutul și accentuarea unei incertitudini privind propria sa capacitate creatoare.

Biografia lui Rebreanu, cu episodul demisiei (ambigue) din armata maghiară la 1908 și colaborarea la jurnalul „Lumina” al lui Constantin Stere din anii războiului în Bucureștiul ocupat, este responsabilă pentru apariția și persistența unui complex al culpabilității ce transpare în „Catastrofa” sau „Pădurea Spânzuraților”, prezent într-o formă aproape brutală în încercările dramatice și nuvelistice de până la 1910.

„Spectrul bibliografic” este o încercare pasionantă (la lectură) de a descoperi succesele ipostaze ale lui Rebreanu în lecturile critice ale contemporanilor și posterității. Trei etape convențional delimitate din perspectiva cronologică - interbelică, proletcultistă și cea de după 1965 - sunt explorate pentru a evidenția continuitățile și discontinuitățile opțiunilor critice. Iar dacă Mihail Dragomirescu rămâne criticul acordându-i lui Rebreanu șansa de a debuta în „Convorbiri Critice”, E. Lovinescu stabilește coordonatele unei interpretări influente în epocă și după, salutând la 1920 în „Ion” debutul creației obiective în literatura română. Cea de a treia generație post-maioreșciană (Vladimir Streinu, Tudor Vianu, Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu și George Călinescu) este aceea care proiectează o imagine a modernității lui Rebreanu, fiind responsabilă pentru clasicizarea romancierului și plasarea sa în primul plan al ierarhiei literare, în contrast cu scepticismul lui G. Ibrăileanu și al „Vieții Românești”. Până la 1944 se pot identifica o serie de formule critice „foarte rezistente la modificările climatice ale posterității” (Pag. 93), oscilând între naturalismul zolist al lui M. Dragomirescu și valorizarea lui Rebreanu ca pictor al „sălbăciei fundamentale a sufletului omenesc primitiv” de către George Călinescu (Pag. 93). După paranteza proletcultistă, celebrarea de către „Gazeta Literară” a 80 de ani de la nașterea lui Rebreanu va marca o modificare de registru și de perspectivă, prin progresiva abandonare a grilei de lectură sociologizante. Cartea lui Lucian Raicu din 1967 este simptomatică prin polemica având drept scop corectarea imaginii unui Rebreanu „elementar, nerafinat, aproape incult, baci ardelean, privind lumea cu ochi mirați.” (Pag. 110). Intuițiile lui Lucian Raicu vor fi confirmate prin sagacitatea de editor și biograf a lui Nicolae Gheran, ce va sfârși prin conturarea dimensiunilor unei opere profund diferită de ceea ce contemporanii crezuseră a fi descoperit. Fascinantă este secțiunea volumului consacrată „drumului spre sine” și „crizei de identitate”. Traiectul biografic al viitorului scriitor este previzibil și extrem de comun până la un punct, Rebreanu Oliver - fiul de învățător - urmând între 1900-1903 Școala Superioară de hônezi din Sopron și apoi Academia Militară „Ludoviceum” (1903-1906), fiind numit apoi în

cadru regimentului regal de infanterie din Gyula la 18 august 1906. Cariera militară va lua sfârșit datorită unui episod neclar, legat de incorectitudinea financiară, Rebreanu dându-și demisia din armată la 5 februarie 1908. Simptomatică pentru extensia procesului de aculturație este existența, alături de ofițerul maghiar, a unui scriitor maghiar, sub pseudonimul Olly Oliver.

O dimensiune surprinzătoare pentru Rebreanu romancierul de mai târziu este aceea de cronicar al vieții cazone. „Scara măgarilor” relevă intenția „de a ilustra printr-un reprezentant aproape fiecare grad militar.” (Pag. 156). Un text ca „Domnul locotenent” face transparent echilibrul labil dintre biografic și ficțional, tribulațiile personajului fiind similare cu cele ale lui Rebreanu Oliver. Complexul culpabilității este prezent într-o manieră lipsită de echivoc.

Tușa autobiografică marchează și pe dramaturgul de limbă maghiară. Alături de comedii de salon, „Locotenentul Valko” (text redactat chiar în intervalul în care Rebreanu Oliver era consemnat la domiciliu pentru cercetări suplimentare) (Pag. 172) reiterează schema deja familiară din nuvelele de culpabilități.

Abandonarea carierei militare conduce implicit și la eșecul tentativei de impunere în literatura maghiară (tentativă care, dacă ar fi fost încununată de succes, l-ar fi impus destul de probabil ca pe un Gheorghe Brăescu maghiar). Întoarcerea acasă și reconstruirea unei identități lingvistice și scriitoricești între conaționali săi rămân singurele opțiuni valabile.

Ion Simuț reconstituie fidel procesul de metamorfozare a lui Rebreanu Oliver în Liviu Rebreanu. Caietele scriitorului reflectă mutația de ordin lingvistic și intelectual: „Treptat, însemnările în maghiară, cu adaosuri în germană și extrase din franceză, sunt înlocuite cu cele în limba română. Un mare grupaj de notițe realizează un fel de glosar al prozei lui Creangă.” (Pag. 180). Rebreanu realizează o experiență situată la antipodul unui Cioran sau Ionescu.

Lectura lui Creangă va modela profilul stilistic și tematic al tânărului Rebreanu. Abandonând spațiul urban și cosmopolit al primelor încercări, el se va îndrepta decisiv către lumea satului năsăudean, lume ce se va oglindi într-o proză rurală, colorată etnografic, anticipând în câteva puncte capodopera de la 1920. Semnificativă este „Răfuiala” editată la 1 Mai 1909 în „Luceafărul” sibian, ce propune o tipologie umană și o schemă narativă amintind de „Ion”. (Pag. 186). Și dramaturgul este fidel opțiunii regionalist-etnografice, stabilirea la București după 1910 antrenând orientarea precumpânitoare spre comedie a dramaturgului.

Anii 1907-1910 sunt importanți și prin treptata deplasare a lui Rebreanu din spațiul literaturii maghiare sau germane către realismul rus. După 1910, Cehov, Gorki, Dostoievski și Tolstoi vor deveni reperle estetice ale scriitorului. Esențial este și contactul intelectual cu ideologia „Vieții Românești”, vizibil prin existența conspectelor din anii 1908-1911. Opțiunea realistă a scriitorului va fi de acum înainte dublată de o articulare teoretică. Determinismul, primatul epicului, privilegierea tipologiei în roman sunt achiziții intelectuale ale acestei epoci. După cum lui Ibrăileanu Rebreanu îi datorează obsesia creației ca tentajie demiurgică, ca și „cerința ca romanul să imite realitatea pe care o cunoaște autorul, căci posibilitatea lui de invenție este limitată.” (Pag. 209). Izabela Sadoveanu mediază întâlnirea cu poetica simbolistă, simbolism ce se va traduce mai târziu prin predilecția romancierului pentru taină și respingerea realismului fotografic.

Încercările nuvelistice, dramaturgia și aplecarea către teoria literară sunt etape în definirea unei identități relevate mai târziu la Rebreanu decât la alți scriitori români, datorită în primul rând apartenenței inițiale la un alt spațiu lingvistic. Tatonările și textele fragmentare aveau să deschidă drumul capodoperei.

corneliu antim

Poeme apolinice

Alt anotimp

În vatra ta de nuferi,
ca-n somn scufundat,
îndoliatul diamant al nopții.
Cine să frângă acest mister prelins ca o boare
de mercur peste înfierbântatele trupuri?
E toamnă și cucernica lumină mă-nvăluie
în jilave brocarturi. Cu degete de antracit,
în ulei de mirodenii corola înfiorată a rănilor
o-nchid.

Așchia albă a unui surâs
prin volbura gândurilor se prefiră.
Alt anotimp. Pârguita gutuie a soarelui
în cuta privirii
se mistuie.

Poker

O masă rotundă sau pătrată. Neapărat o masă!
Goală și lucie. Și neagră. Și ștearsă.
Nici o proeminență, ci numai o pată
alunecoasă, pe care se prăbușesc
gândurile noastre de mâine. O masă
ca o pâine de gips în vitrină, țepăună,
aburind albastru printre becuri,
și nopți, și destine.
Apoi, ai să vezi cum se-mbină înșelătoare
formule de viață
dispuse în două, trei sau chiar patru
existențe asemănătoare.
Dar, dacă vrei, după dulceață, o să-ți
demonstrez
că există și-un primat de culoare
la o masă.
Dinamica asta dintre culori și sisteme
e ca o nebuloasă
lipsită de nucleu și de vreme.
De fapt, e un joc circular de mare-anvergură
de la o-nfundătură la altă-nfundătură.
Uneori, și aceasta se întâmplă destul de des,
ne credem cu toții ași sau regi.
Restul pot fi ceea ce sunt: dame și valeți!
Și jocul se anulează, din cauza inflației, mai
ales.

Desueta închisoare a memoriei

Desigur, vorbesc și florile din glastre
și vechile covoare de Shiraz și
fierbinte atingere a degetelor pe argintul
vaporos
al nopții peste trupuri revărsat. Toate
despre desueta-nchisoare a memoriei vorbesc!
În tulbure sipetul sângelui se-afundă,
ca-ntr-o magmă de porfir,
nelegiuitul fruct al revoltei.
Unde-i locul acesta,
ce printre semețe catedrale
aidoma larvelor invadează bulevardele
cu păduroasele oști ale periferiilor?
Suntem departe, tot mai departe,
fără de-nțeles în straiul acesta penat,
ca o sărbătoare înfiptă în pieptul deșertăciunii.

Deasupra turelor

Pojarul sângelui învâpându-ți irisul
când în aghiazma cuvintelor ne îmbăiam.
Deasupra turelor, mai fluid decât
vânăta respiraie a muntelui sub coama rebelă
a-nserării,
strigătul morții.
Martoră, cerboaiica neadormită a singurătății.
Prin strunga încremenită a ochilor,
drumul patimilor curgător.
Între aici și neunde, grindul zorilor fumegă,
iarăși întemeindu-ne.

Așa te-am aflat

În ogorul cel veșnic, răscolitorul zvon al
seminței.
Doar pe el îl aud în sticlosul vaer
al lumii în trezire.
Rugul zămislițoarelor ape
talpa ferecată a timpului o mistuie.
Căngi de oțel unda-i tremurătoare cercetează,
fără chip trupu-i
din pământia-i coapsă smulgând.
Așa te-am aflat în ziua desfrânatei petreceri,
când pe sub poleite portaluri eroii,
precum vulturii, cu fală
purtau fetidul trofeu al răstigniților
peste mulțimi.

Catedrala de celofan

Orice ai face cu munții tăi de griji
și de speranțe,
castorul singurătății macină casa liniștii.
Ca pe-o coajă de ou o macină, până ce
stearpa pulbere umple văile moi ale gândului.
Susur vertical, doar rana numelui
cicatrizată-n auz.

Cine-ai fost? - mă-ntreb purtându-ți
trena rarefiată-a necuratelor petreceri.
Patria ta-i țărâna-nvolburată-n vânt!
În rest, clopotul duminicilor de pustiu
într-o catedrală de celofan.

Surâd încântătoarei iluzii

Acolo este tatăl meu! Și marginea privirii
se desfăcu precum porțile împărătești
în calea mirilor și-a Isaiei dânduind.
O aud cum scârțâie grea de așteptare și
neputință
la hotarul lumilor,
ca un daimon sărac în drumul trecătorilor.
„**Na-ți un ban - i-am zis - și-arată-mi
fața nevăzută a cuvintelor!**”
Micile planete văduvite de iarba gândului,
prin care te-am pierdut înainte de-a te fi aflat,
iată-le cum se-ntorc între buzele mele.
Sunete aride și-n neorânduială, din care
nu a crescut niciodată nimic,
în afară de oftatul omilingv al deșertăciunii.
Acolo este tatăl meu... Și surâd
încântătoarei iluzii
aidoma unui copil mereu născându-se.

De aceeași parte a tăișului

Ce-ai fi zis tu,
cel ce cu opt ochi pecetluiești străvezia
pleoapă
a dimineții și-n opt izvoare
îți nălbești pânzele sufletului?
Ce-ai fi zis, dacă grindina fărădelegilor
împărăteasca cumpănă a-nțelepciunii o năruie
și-n înfricoșătoarea zarvă a nisipului
petrecându-se,
ca un norod de furnici, alaiul înmiresmat
al iubirii s-ar vesteji?
În marginea zilei celei mai adânci,
clopotul inimii-ncremeni și-nfășurat
în propria-mi moarte, ca-ntr-o ceară divină,
te-am așteptat la ceasul Judecății.
Vremelnicul trup să-ți privesc, ori ființa
decrepită
risipindu-se-n călătoarele cheaguri
ale cenușii ce te-mpresoară.
Călare-am să izbesc coasta ta
de șovăitoare umbră și, aidoma păstorului în
ieslea luminii născut,
neînfricat îmi voi mâna ciopoarele. Acolo
unde
ziua și noaptea, de aceeași parte a tăișului
își culcă tâmplele,
cum două prescuri în foamea nelegiuitului.

UN „MOMENT EMINESCU”

de NICOLAE BALOTĂ

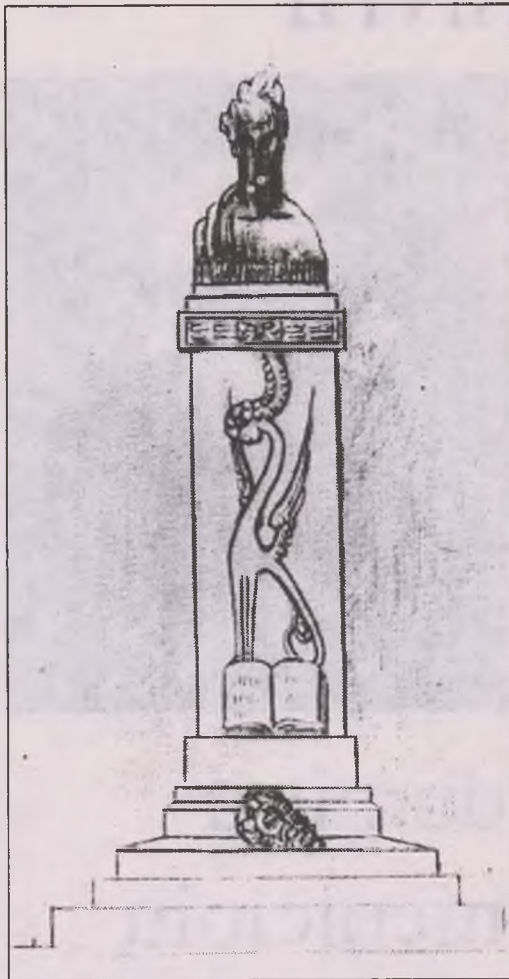
O butadă mai veche a lui Tudor Arghezi, în legătură cu poezia lui Eminescu, merită mai mult decât surâsul pe care, inevitabil, ni-l provoacă. Ea ne dă de gândit cu privire la traductibilitatea poeziei în general și la destinul postum în lume al poeziei lui Eminescu în special. Dar iată ce spunea Arghezi: „Eminescu nu poate fi tradus nici măcar în românește”. E un paradox, desigur, în această afirmație a unei traductibilități imposibile sau posibile, despre care însă nici nu poate fi vorba. Și totuși, nu este chiar atât de absurd să-ți imaginezi tentativa de a „traduce” poezia lui Eminescu în însăși limba în care era scrisă. Căci ce altceva încercăm noi toți, critici literari, eseiști, dascăli, grămătici, scriitori sau simpli cititori ai poemelor etului nepereche, dacă nu să-l traducem, mai mult sau mai puțin fidel, mai mult sau mai puțin izbutit în limba ce-o vorbim?

Imposibilitate a tălmăcirii poeziei? Imposibilitate pe care nenumărați au pus-o în evidență, când este vorba de translația unei poezii într-o limbă străină. A devenit de-a dreptul un loc comun al teoriei literare moderne afirmarea unei asemenea imposibilități. Arghezi o afirma ritos: „Poezia nu poate fi tradusă. Poezia aparține limbii mai mult decât proza, fiind însuși sufletul secret al limbii...” Și totuși difuzarea unei opere lirice în lume, dincolo de hotarele lingvistice ale unui popor, prezența ei într-un alt registru lingvistic decât cel original, nu constituie un efort lipsit de sens, o aventură absurdă. Un fel de psihanaliză literară (care nu ar avea nimic comun cu cea freudiană) ar putea poate, o dată, cu ajutorul unor instrumente mai fine decât cele de care dispunem, să lumineze în noi ceea ce în sufletele și în spiritele noastre se vine, izvorăște, din surse poetice, din poezia unor Homer, Pindar, Virgiliu, Dante sau Shakespeare, și mă opresc pe pragul timpurilor moderne. Cum ne-ar fi putut forma, în cea mai profundă intimitate a noastră, poezia acestor voci mai vechi ori mai noi, dacă această poezie n-ar fi fost comunicabilă decât în limba originalului lor? Ca să nu vorbim de toți aceia care nici nu i-au citit pe acești poeți, și totuși verbal lor, pe căi ocolite a pătruns într-înșii?

Poți reflecta asupra acestor „aspecte și probleme ale receptării operei literare” citind textele comunicărilor ținute mai demult la colocviul Eminescu din Roma, texte publicate în volumul **II Momento Eminescu**.

Ceea ce ne-a interesat în acest volum a fost, înainte de toate, viziunea cercetătorilor străini cu privire la prezența operei eminesciene. Unele contribuții ale cercetătorilor români din străinătate au vizat și ele tema aceasta a difuzării lui Eminescu dincolo de frontierele lingvistice ale limbii române.

Concluziile unor cunosători străini ai poetului nostru sunt foarte severe în judecarea valorii traducerilor - îndeosebi în limba franceză - din poezia lui Eminescu. Astfel, Georges Barthouil, de la Universitatea din Avignon, într-o comunicare cu titlul **Comparatism și recepție: cazul lui**

Eminescu în Franța, face o critică pertinentă a tălmăcirilor în limba franceză din opera poetică eminesciană, publicate în ultimii ani în România. Pe lângă evidentă stângăcie a traducătorilor, Barthouil dă și o explicație obiectivă a dificultății translației în franceză a limbii lui Eminescu. Această limbă poetică este, după el, în același timp, populară și cultă. Această ambivalență a limbajului poetic o întâlnim și în italiană, nu însă și în franceză. De aceea, traducerile din Eminescu în limba italiană, unde - ca și în română - o expresie perfect literară poate păstra în același timp savoarea sa populară - pot fi mult mai apropiate de valorile originalului decât cele în franceză. O franceză populară nu mai există de mult (există o franceză argotică sau una incorectă „vulgară”, dar acestea nu au semnificațiile limbii „populare”).

Dacă primul element necesar al „receptării” lui Eminescu în Franța - texte bine traduse în franceză - practic nu există, al doilea element necesar al acestei „receptări” - studiile, comentariile critice - nu este nici el prea bine reprezentat. Georges Barthouil prezintă pe scurt cele cinci texte redactate de autori francezi referitoare la Eminescu: două prezentări succinte, cea mai veche a lui Basil Munteanu din „Panorama literaturii române” și articolul lui Alain Guillermou din **Encyclopedia Universalis**, și lucrările aceluiași Guillermou ca și ale lui Barthélémy Taladoire precum și un volum colectiv

cuprinzând actele unui colocviu Eminescu din 1975. Foarte puțin, desigur. Câteva articole ale unor autori români în limba franceză nu alcătuiesc nici ele o prezență a Poetului în conștiința critică franceză.

Cu totul alta este situația poetului nostru în Italia. Cum era firesc, congresul de la Roma s-a ocupat îndeosebi de diverse aspecte ale receptării în Italia ale operei eminesciene. Astfel, un grup de tineri cercetători de la Seminarul de Română al Universității din Roma a studiat textele care marchează prezența poetului în diverse tratate, enciclopedii, istorii ale literaturilor. Florea Firan, de la Universitatea din Pisa, studiază diversele luări de poziție ale criticii literare italiene față de opera lui Eminescu. Există deja o tradiție aproape seculară a traducerii și comentării acestei opere în Italia. De la primele traduceri ale aceluia bizar reprezentant al „Risorgimento”-ului italian care a fost Marco Antonio Canini, până la tălmăcirile moderne, de la studiile lui Tagliavini, Ramiro Ortiz, Bertoni, prin cele ale lui Umberto Cianciolo, până la studiul Rosei del Conte și mai recent la celelalte texte ale lui Marco Cugno și ale altora, bibliografia eminesciană italiană este considerabilă. De altfel, această tradiție face ca unele studii contemporane, printre care și unele incluse în acest volum de contribuții, să se situeze la un înalt nivel de specializare. Căci nu toate textele din acest **Moment Eminescu** (titlul, mărturisesc, nu mi se pare prea fericit ales) se ocupă cu receptarea operei poetului în străinătate. Interesante comentarii ne oferă Marco Cugno despre „Eminescu văzut de Arghezi”, Bruno Mazzoni despre biografia literară a lui Eminescu, Armando Gnisci despre Luceafărul.

Contribuțiile critice din acest volum, care reînnoiesc, fiecare în domeniul ei, interpretarea lui Eminescu sunt îndeosebi cea a Andreei Roman asupra „temei epigonului la Eminescu și la poeții romantici târzi din Italia”, ca și cea a Giselei Vanhese intitulată: „Luceafărul lui Eminescu: zburător sau demon romantic”. În prima este aplicată, cu discreție, la interpretarea **Epigonilor**, teza freudiană a eliberării de autoritatea paternă prin autonegare. Cu alte cuvinte, Eminescu, confruntat cu poeții numiți „Scapigliati” ai romantismului tardiv italian, și-ar elogia predecesorii, minori, tocmai pentru a se elibera de minoratul lor. Nu scria chiar Eminescu lui I. Negruzzi: „Dacă în **Epigonii** veți vedea laude pentru poeți ca Bolliac, Mureșan și Eliade - acelea nu sunt pentru meritul intern al lucrărilor lor, ci numai pentru că într-adevăr te mișcă acea naivitate sinceră și neconștiința cu care lucrau ei”. Inconștiința pe care poetul **Epigonilor** o repudia din propria sa creație. Giselei Vanhese își situează interesanta interpretare a **Luceafărului** într-un triplu orizont tematic: ea raportează poemul la textele folclorice în general și la cel al **Zburătorului** lui Eliade în particular, la textele biblice și îndeosebi la **Cărțile apocrife** și, în sfârșit, la codul romantismului european. Studiul este o cercetare complexă tematică și genetică, în jurul ireductibilității dorinței.

Cu toate binevenitele note critice referitoare la prezența în lume a operei eminesciene, volumul închinat poetului nostru, sub îngrijirea Luisei Valmarin, profesor de română la Universitatea din Roma, organizatoarea cu ani în urmă a colocviului Eminescu și autor, chiar în acest volum al unui frumos studiu despre Făt Frumos din lacrimă și tradiția folclorică, volumul **Momentul Eminescu** reprezintă cu adevărat - și în privința aceasta titlul e justificat - un **moment** important în procesul difuzării operei poetului nostru în lume. Proces în care suntem implicați toți cei ce credem în destinele verbului românesc.

MISTERUL UNEI RĂSPÂNTII

A revenit pieptănată, cu părul lung de-ajungea până aproape de șolduri, în mici onduleuri, cu reflexe alternând între umbre și iluminări; cordonul halatului fixase un mijlocel ca de fetișcană, pe care însă șoldurile arcuite de ispite îl trădau. Era descultă, a revenit pe colțul patului, așezată decent, încât numai gleznele subțiri mai catifelau retina mea rătăcită între neputința înțelegerii și ridicolul straniu, că n-am curajul să mă apropii măcar cu gândul de o femeie tânără, văduvă, apropiată, în gesturi și comportare, nesupusă rigorilor elementare. Mă privea cu un zâmbet trist, în care eu, în autodeștinuirile pe care mi le făceam, nu ghiceam decât un subtil și resemnat reproș al femeii - credeam eu - care nu mai este nici interesantă și nici interesată de nimeni.

- Vino lângă mine. Vino! Netezea cu palma cearceaful alb, indicând exact lângă ea locul potrivit pentru mine.

M-am înfiorat, mi s-au trezit bestiale gânduri, parcă mă tonificaseră forțe de dincolo de ceea ce puteam cântări la un moment dat, când rămâneam pradă întâmplărilor firești dintre un bărbat și o femeie. Acum nu-mi mai era nici șefă, nici necăjita pe care o căinasem atâta, nici văduva care n-ar fi trebuit să arunce morala unui doliu impus de sălbătică celor din munții Banatului. Așezat lângă ea, mă dezmoreau aromele copleșitoare de tânără, a cărei respirație descopeream, imaginativ, răsufierea primăvăratecă a poienilor cu toporașii copilăriei din pădurea Foaienfirului, acolo unde mi-au rămas, pentru totdeauna, nedeslegate, misterele florilor.

M-a cuprins încet de umeri, m-a răsucit puțin spre ea, mi s-a uitat fix în ochi; de sub pleoapele nemișcate parcă mă hipnotizau pupilele negre și mari, perfect rotunde. Nu știam ce să fac, dacă să îndrăznesc sau nu; eram suspendat în neființa de la început de lume. Dar ea a insistat: uită-te fix în ochii mei, te rog, ajută-mă, nu mă lăsa singură în ceea ce vreau să-ți spun. N-am înțeles, dar m-am trudit să-i ascult rugămintea, neparticipând însă total, ci formalizându-mă ca pentru ceva ce, normal, ar fi trebuit să se întâmple între un bărbat și o femeie. Cele câteva secunde m-au emoționat, m-au scuturat cu un frison lăuntric, mi s-a umplut gura de apă și m-aș fi repezit s-o sărut cu patima bolnăvicioasă a celui care îi admirase arciura perfectă și potrivit de cărnosă a buzelor, care, acum, aveau o oarecare lividitate incertă, peste care zâmbetul chinuit așternea unda confuză, care putea însemna resemnare, așteptare, nechibzuință, lașitate, chemare sau chiar detașare completă de lumea înconjurătoare. Eram surescitat,

dumitru nicolcioiu

țâșnea din mine o forță pe care abia o așteptam să se dezlănțuie, mi se părea că devenisem total stăpân pe mine, o consideram pe ființa de lângă mine o pradă ușoară, a cărei prefăcătorie mi se părea de prost gust. Dar ea, cu o delicatețe ce nu se poate cântări omenește, m-a condus într-o altă cameră în care, în mijloc, era o măsuță joasă și lungă, cu două mici fotolii scoică. Vulgar și de neiertat, am crezut că vrea s-o întind pe măsuța aceea, excentricitate care nu numai că mă amuza, dar mă și atrăgea ca inedit. Dar n-a fost așa; m-a condus lângă un perete, m-a întins ușor să mă așez în genunchi lângă ea; eu mă supuneam nedumerit, întârziind puțin cu ochii pe tălpițele fine și goale ale ei, apropiate și cu pielea roză, întinsă, foarte ușor încrețită în scobitura lor. Deasupra ardea o candelă vioaie, fugărind abia ghicite umbre pe peretele din fața noastră. „Ce faci?” mi-a spus. „Nu te închini? sau nu obișnuiești?”. Eram descumpănit, credeam că visez, că ceva mă desprinde de realitate; am început să mă închin mecanic, fără a sintetiza ceva, așa cum îndeobște se întâmplă când te rogi cu adevărat. Poate că ea, gândeam eu, se ruga cu adevărat, poate că se prefăcea să-mi inducă mie cine știe ce stare de spirit; eu eram un păcătos care nu înțelegeam nimic, dar mă supuneam răbdător să treacă repede timpul

acestui stupid calvar al genunchilor; umbre de mătase rară și incertă fluturau pe zid, tălpițele împreunate aveau călcăiele acoperite de vârful părului despletit în onduleuri irizate, eu așteptam, animal victorios, terminarea ceremonialului. Numai ea era nemișcată, cu ochii închiși, statuie încremenită sub halatul înflorat. A deschis ochii și a oftat, un răsuflet neomenesc, nepământean, de fiară care parcă își alunga din sine duhul ființei. S-a ridicat, m-a ridicat și pe mine cu un gest tandru, m-a luat de mână și m-a condus iar la locul pe care-l avusesem pe colțul patului, lângă păturica neglijent odihnită.

- Tu știi cum mi se spune mie?

- Da! am răspuns, încercând, deși nu-mi prea era la îndemână, să fiu și eu apropiat și tandru; eram prea plin de mine.

- Cum?

- Doamna Florența Lovin... doamna doctor Florența Lovin... directoarea policlinicii

- Cum? Nu! Nu așa... eu sunt, de-acum, Flori, numai la serviciu sunt doamna directoarea Lovin. Dar tu știi cum te cheamă pe tine?

- ?

- Nu răspunzi, n-ai curajul, ți-e rușine... Să știi că pentru mine ești Gundi, da, Gundi, fratele meu Gundi... Și a început să plângă în hohote icnite, cu lacrimi mari, năvalnice: tremura, se rezema de mine ca de un sprijin care și l-ar fi ales ca pe o salvare de la ceva îngrozitor. Aș fi vrut s-o ajut cumva, să pot să-i fiu de ajutor în această stare cu care nu mă dumiream deloc. S-a întins pe spate și a continuat, cu mâinile pe piept ca un mort, suspinând din ce în ce mai reținut: „Gundi a fost fratele meu cel mic. Tata era la război; intraseră ridicol de gălăgioși rușii în satul nostru. Eu, sora și mama, am fugit în pădurea din marginea satului; acasă a rămas bunica și Gundi care se apropia de cinci ani. Bestiile au necinstit, pe rând, pe biata bunica, de la care, după vreo trei săptămâni de chinuri și hemoragie, s-a stins cu focul lui Gundi în inimă. L-au batjocorit și pe Gundi, i-au spart fundulețul, după care i-au înecat gura cu satisfacțiile lor de pedofilie sălbatică, totul în fața bunicii. Gundi a țipat, a murit, dar ei continuau, în cântecele lor de stepă, amețiți și întărâțați de băutura. De când te-am văzut, am descoperit în ochii tăi triști ochii lui Gundi... Tu, dragă Gundi, ești fratele meu scăpat din coșmar... m-am rugat să-mi fii frate pentru toată viața mea; nu mai am pe nimeni, știi asta... Gundi... Gundi!...”

- Știi! Abia am reușit să rostesc; știi că pe soț vi l-au împușcat bandiții din munți (am încercat eu să mai îndulcesc durerea) că așa se...

- Ce bandiți?! dragă Gundi! Bandiți sunt cei ce i-au făcut înmormântarea cu mare pompă, cu fanfare și trageri cu arma ca la eroi. Soțul meu, fostul meu soț, adică, s-a sinucis cu un singur glonț tras în gură, cele trei găuri din abdomen le-au făcut și ei pe cadavru, ațâțând populația împotriva oropșișilor, care au îndrăznit ceva în țara asta. Prin rutină asista la execuții; după ce asistase la execuția unui tânăr, căruia îi citise sentința, o depresiune psihică îl măcina; eu nu știam nimic, căci nu-mi povestea din murdara lui slujbă. Așa a scăpat de coșmarul care-l chinuia, iar cei ce l-au făcut erou, au motivat prin moartea lui condamnarea la moarte a trei partizani prinși. Așa este laăștia, mori pe drum fără întoarcere, dacă te-ai

dedulcit...

A început iar să plângă, apăsându-și tare locul inimii în care sânul acela frumos nu mai avea nici o importanță pentru mine. Asistasem la o spovedanie de care, de ce să mint, începuse să-mi fie frică. Ea a continuat, de astă dată pe alt glas și păcătuind în fața lui Dumnezeu, mă acuza fără să știe că nu are motive. „Ai să mergi poate să mă demaști, să-ți aperi pielea, în definitiv poate că ai și dreptate; adică un membru de partid se destăinuiește unui dușman și - de ce nu - actual dușman. Poți să crezi că te încerc și joc rolul provocatorului delator; și de frică, faci chiar și ce ți-e greu. Ai tot dreptul. Greșala n-ar fi decât a mea că am apreciat greșit, iar greșelile se plătesc întotdeauna. Și-a schimbat glasul, țintindu-mă fix: dar, scumpul meu Gundi, Gundi al meu de demult, s-a sacrificat pentru mine, pentru sora mea și pentru mama, care s-a stins și ea, nebună, la Socola. M-a ajutat la școală sora mea, am devenit membră de partid să pot locui în cămin, să pot mânca la cantină, să ajung și eu medic. Vezi cine sunt? Câte trădări zac în acest hoit, care se cheamă o intelectuală de tip nou! L-am trădat pe Gundi, sărmanul Gundi, îl chema Eugen, dar el așa a pronunțat la început numele și așa a rămas pentru familie! Am dat-o pe bunica, martoră fragmentului de iad care a pierit Gundi; i-am trădat pe cei din munți, acceptând cu nerușinare înscenarea, care nu este decât sămânță de ură a fraților între frați. Și dacă vrei să știi, m-am trădat chiar pe mine, atunci când te-am îndemnat s-o regulezi - iartă-mi vulgaritatea - pe hoasca aceea de Schultz. Mă trădam tocmai pentru că începusem să te iubesc, și te iubeam și nu știam ce să fac să nu mai suferi atâtea; te iubeam pentru că, probabil, aveam nevoie de un suflet care să mă înțeleagă altfel decât soțul care nu vedea în mine decât prilejul de descărcare, guvernat de-o blestemată excitație alcoolică. Și te-am trădat chiar pe tine, căci sentimentul meu era de milă, că un tânăr nu se poate reînmatricula. Înțelegeam că-ți plac, cu acel simț pe care numai femeile îl au; am apreciat atitudinea ta rezervată, simțindu-mă de multe ori vinovată, ca în noaptea aceea de triste, când cu accidentul acela stupid din fața Catedralei. Dar ești bărbat, ești ca și doctor și ai să ai mărinimia de a nu-ți renega sora. Sunt un nimic, dragul meu Gundi, dar sunt sora ta, nenorocita ta soră, încă un calvar pe care te pun să-l duci în spate. Nu cred că un frate își poate trăda o soră.

M-a întins lângă ea. Respiram amândoi ușor, neauzit în înserarea care pătrundea prin perdele. M-a luat în brațe, m-a îmbrățișat decent, m-a sărutat pe frunte și pe obraz; am strâns-o și eu, probabil că ei i s-a părut prea mult, mai ales că instinctele din mine se răzvrăteau, că i-am căutat gura, ea s-a ferit la început, s-a supus apoi moale, fără participare; m-a împins răzvrătită și, descheindu-și halatul, și-a dezvelit sânii superbi și slipul, zicând: hai, vrei să mă vezi goală, să mă răstignești scuipând ca-ntr-o privată de gară? Hai! Și începuse să-și scoată chiloții, anulând în mine orice fel de bărbăție. Eram copleșit de rușine, mă acopeream la ochi, ea plângea și striga într-una, Gundi, Gundi, Gundi, tu mă socotești o târfă, tu nu știi că sunt sora ta, Gundi?!

Am rugat-o să-și pună slipul, dar ea plângea cu el ghemotoc în mână mică, cu degete delicate și lungi. Statuie a perfecțiunii

feminine, nud perfect, nu se mișca de parcă ar fi fost amorțită. Am acoperit-o cu pledul, am luat-o în brațe (Doamne, ce ușoară și divină era sub pledul parcă și el fericit) și am așezat-o în mijlocul patului. Am vrut să aprind lumina, dar nu m-a lăsat. Era caldă, mirosea frumos a lacrimă și a oftat obosit. Descalță-te, mi-a zis, așează-te ca lumea.

M-am supus aproape mecanic, rușinat de toate gândurile mele. Mă ținea în brațe, tălpițele mici se scărpinau de ciorapii mei, mă săruta mereu pe fruntea asudată, eu răspundeam sfios cu o abia perceptibilă atingere cu buzele a obrazului ei sărat de atâtea lacrimi; încă mai strângea în mână slipul, de parcă ar fi vrut să-mi dovedească lipsa ei de teamă, goală, lângă mine. Îmi era cald, eram transpirat, dar îmi era și greu și rușine să mă dezbrac, căci socoteam că trebuie, totuși, să plec.

Situație aproape neverosimilă: mă dezbrăcasem până la brâu, cu pantalonii pe mine, lângă o femeie goală ce catadicsise până la urmă să-și pună slipul, degajată, fără jenă, dar cu o fereală pudică a gestului în care-i admiram coapsele și genunchii, fără însă nici o umbră de imaginară tentație. Respira ușor și numai când, din cine știe ce cotloane ale ființei ei o scutura un frison, începea să plângă încet, mă strângea lângă ea, mă săruta pe frunte cu niște buze parcă mai calde, șoptind mereu, Gundi, Gundi, Gundi fratele meu chinuit...

Obosit și dezorientat, îmi era teribil de rușine de mine, îmi era milă de ea, pe care n-o mai consideram pradă ușoară, ci mai degrabă invulnerabilă castitate, în care nu prea înțelegeam deplin jertfa tinereții, care, după mine, nu putea repara nimic din toate câte se întâmplaseră și în care ea se descoperea trădătoare și lașă. M-am jucat puțin cu părul ei mângâindu-mi fața cu moliciunea lui cu arome ce nu se pot tălmăci, aromele unei surori cu sufletul pus la mari cazne. Voiam și eu să fiu la înălțimea autoabandonării ei din lumea eroticului, dar, deși reușisem, reușita nu era deplină; umbre neînțelese rămâneau ca niște pete pe o cămașă ce nu puteau ieși la primul spălat. Mă învinuiam și-mi era teamă de Dumnezeu că nu mă pot concentra să cred că-i sunt cu adevărat frate, care ar produce un sacrilegiu, gândind ca un mascul la sora lui. Nu știu când am adormit; știu numai că atunci când eram între somn și trezie, ea s-a acoperit cu pledul pe care l-a aruncat și peste mine, peste bustul meu gol. M-am întors cu spatele simțindu-i răsuflul în ceafă, ca o mângâiere, ca o izbăvire că eu, în acele clipe și-n acea noapte, puteam să fiu om neațătat de instinctele primare care ne amăgesc că ne fac viața frumoasă. Îmi treceau prin minte atâtea jertfe știute și neștiute ale acestui neam românesc, de la copii de cinci ani la bunici dezgărdinate de furia animalelor asiatice, de la femei siluite pe țarină și în închisori, de la un tineret supus experienței diavolești de la Pitești, la cele din țarca Aiudului și a Gherlei, de la tineta și chibla dejectelor din celulele de pe Loga, la morții fără cruce de la Sighet. Și dincolo de acestea, fugăriții din munții țării, băraganele, canalul, stuful deltei, execuțiile de la Pădurea Verde sau din tunelul ce lega pavilioanele din curtea securității. Flori, cea de lângă mine, era membră a unui partid

parodii

Ștefania Ploeanu

(Lucefărul, nr.42/1997)

Document

Mâna-mi întinsă
cu poezie
spre editură
spre corectori,
gustul din urmă
marfă să fie -
nu sunt învinsă,
dragi cititori.

numai mi-e frică
și am frisoane
sper că e totul
doar de moment:
dac-o să-mi ceară,
ferește-mă Doamne
la tot ce scris-am
și document?

Lucian Perța

răspunzător de toate acestea, dar mai ales de Gundi, devenit hasna pentru hoardele de stepă. Îi simțeam răsuflul în ceafă, cald, învăluitor, ațățător, cu o fumicare pe șira spinării, plăcută și chemătoare. Instinctiv, m-am întors și mâna mi-a alunecat, de pe fesa tare ca piatra spre coapsa întinsă ca un arc. Ea, sărind ca arsă, a aruncat pledul și, plângând, a țipat la mine răzvrătită și fără nici o reținere. Mă săgetau cuvintele repezite, ieșite ca un torent din trupul total dezgolit: „hai, hai că te crezi bărbat, deșartă-te în sora ta care nu este și ea decât o hazna, ca orice târfă”. Dezarmat definitiv, îmi era rușine de mine, nu mai eram om, nu mai aveam chef de nimic, parcă nici de viață. Slugă a friicii, frigului și foamei, sluga propriei mele slugărnicii, așa cum ajunsese și femeia goală de lângă mine. Nu m-a lăsat să plec; același sărut pe frunte, aceleași mângâieri: „Știu, Gundi, e greu, dar tu ești fratele meu, n-ai dreptul, gândește-te Gundi!” Supus și învins, rușinat și retras în mine, m-am întins iar pe pat; răsuflul din ceafă avea acum parcă alt limbaj. Nu știu când am adormit și nici dacă somnul acela a mai semănat cu alt somn al meu.

Dimineața, aburul cafelei, aroma excitantă, tava în mâinile ei mici, părul strâns ștregărește la ceafă, pasul cu mersul ondulat și aplecarea pentru depunerea pe măsuță, toate aveau căldura unei conviețuiri neconvenționale, acea atmosferă în care se derula și se respecta nerostita afecțiune cu adevărat fraternă. Va rămâne pentru mine, pentru toată viața, misterul nedezlegat al unei răspântii, care-și inaugura o altă ordine între două ființe, încât începusem să înțeleg că nu întotdeauna lucrurilor care ne îmbie le și răspundem, fără a ține seama de conjuncturi.

Prin aburul cafelei, fața ei mi se părea o icoană sfințită de dureri.

O RESTITUIRE

de ALEXANDRU GEORGE

Necentenit, încă de pe vremea comunismului, am preconizat necesitatea revizuirilor, o operație absolut necesară și posibilă între anumite limite, chiar atunci - și asta cu atât mai vărtos cu cât „dezghețul” foarte real și plin de consecințe de pe la mijlocul anilor 60 dăduse acestei operații un imbold aproape oficial. Nu este critic sau exeget care să nu fi profitat de această deschidere și să nu fi contribuit cu câte ceva la recunoașterea unor valori și infirmarea altora. Operația a fost desigur obstrucționată mult de factorii de decizie din „cultură”, dar și de spiritele conservatoare, blocate în admirații religioase, ba chiar și de critici mai tineri care se temeau ca recente lor câștiguri să nu fie anulate de alți, mai radicali „profanatori”...

Momentul actual impune altă atitudine, derivată din totala libertate și asumându-și doar răspunderile și riscul de a greși. Și printre cei care au beneficiat de răsturnarea din dec. 89 este desigur E. Lovinescu, criticul exemplar al literaturii românești, un nume ce nu a lipsit de pe lista de titluri și comentarii apărute nici în comunism. Dar publicistul politic a fost făcut uitat, a fost minimalizat, ori i s-a atribuit un „apolitism”, o indiferență superioară estetică sau de „ester”, ceea ce nu e chiar același lucru și mai cu seamă nu corespunde adevărului. De fapt, toată cariera lui de publicist a fost punctată de intervenții de ordin politic, sau are în subsidiar și această semnificație. Două momente ies însă în relief, deoarece par a fi contradictorii: sprijinirea acțiunii de intrare a noastră în război în 1916 alături de Puterile Antantei (Franța, Anglia, Rusia, apoi Italia) și decizia de la aceasta, măcar sub forma atenuării criticii sale anti-junimiste, a neutralismului lui T. Maiorescu și a poziției pro-germane a lui P.P. Carp. Criticul mai tânăr a făcut o semnificativă *mea culpa*, fără a-și anula atitudinea din tinerețe, dar privind cu altă înțelegere pe „învinșii de la consiliul de coroană” și mai ales pe corifeul lor al cărui instinct anti-rusesc îl împărtășea în fapt și îl recunoștea după 1941 deschis.

Mi s-a părut absolut necesar să reiau discuția (și cu argumente documentare mai ferme) deoarece recent Eugen Simion, un critic care a închinat multe pagini lui Lovinescu, inclusiv o mare monografie (pe care la timpul său am lăudat-o pentru spiritul ei expozitiv, minuțios, aproape de rezumat, cu multe citate din opera marelui critic E. Lovinescu - *Scepticul mântuit*), și-a reeditat cartea cu foarte vagi modificări, fără să țină seamă de ceea ce critica a mai scris și neluând în seamă multe contribuții care, practic vorbind, îi anulează capitole întregi din vechea încercare. Or, unul dintre capitolele ce se cereau radical revizuite și împlinite cu ceea ce se poate spune acum, în climatul libertății recâștigate, privește tocmai atitudinea politică, publicistica sa în acest sens, în fine, gândirea sa care se completează și se luminează abia acum. Articolele sale din *Naționalul*, dar și din

Lectura pentru toți (apărută imediat după război) cunoscute în integritatea lor dezvăluie un spirit nu doar pasionat și angajat într-o dezbatere politică de mare importanță, dar și un om caracterizat prin câteva trăsături ce se vor dovedi permanente: un patriot, un rusofob, un filofrancez și un europeist categoric, un spirit liberal, pe un fond de conservatorism și de dispreț la adresa numărului și chiar a democrației parlamentare, un om atașat totuși instituțiilor statului modern român edificat pe baza programului de la '48.

Nu s-a putut vorbi despre toate acestea dar e inadmisibil să nu se dea ponderea reală omului de gândire politică, într-o carte care își propune să înfățișeze cu adevărat pe E. Lovinescu. Mai ales că ignorarea aceasta a încurajat apariția unei imagini false: a unui junimist pur teoretic, a unui gânditor apolitic, a unui indiferent marcant pe planul acțiunii obștești, dar și un democrat mai mare decât a fost, un antifascist (căruia i se punea în umbră permanentul antibolșevism), un precursor al revoluționarismului care putea (vezi, Doamne!) fi și cel comunist. Au fost chiar critici care, pentru a-l face pe E. Lovinescu să pătrundă în spațiul dominat de comunismul obtuz al ultimilor noștri ani de regim totalitar, au tăcut asupra adevăratei sale poziții și măcar prin omisiune au dat o imagine deformată. Revizuirea lui așteaptă nu un moment prielnic, care a sosit de mult, ci pe criticul de altă factură decât Eugen Simion care s-o întreprindă. Deocamdată dau trei texte din seria celor cenzurate din ediția de *Opere*, unde-și aveau locul. Primul privește situația personală a regelui Ferdinand, drama lui profundă, sfâșierea lui lăuntrică între sentimentul datoriei față de strămoșii săi și aceea față de țara al cărei monarh devenise de doi ani și căreia îi jurase credință. Al doilea articol pune în lumină pe antibolșevicul E. Lovinescu, omul care avea față de această orientare politică, devenită stăpână în Rusia, o adevărată oroare. În sfârșit, al treilea privește un episod puțin cunoscut de la sfârșitul primului război mondial: înrolarea în armata țaristă a unor unițiți întregi de prizonieri din spațiul austro-ungar, cehi mai ales, dar și români, aceștia din urmă alcătuind o „legiune” transilvăneană cu o atât de frumoasă comportare în acțiunile care vor urma și vor duce la eliberarea Ardealului. Textele sunt reproduse din volumul *În cumpăna vremii*, apărut la începutul lui 1919, după ce fuseseră publicate în *Lectura pentru toți*, efemera revistă lovinesciană, imediat după fuga nemților din București (p.55-57; p.67-69; p.70-73).

JALNICA MOLDOVII ÎNTÂMPLARE

În Moldova celor doi ani de refugiu, în Moldova Ocupației rusești și a exantematicului, m-am gândit adesea la *Jalnica Moldovii întâmplare* a bunului vornic Alecu Beldiman, care-și începea tânguirea de

relele Eteriei grecești căzute asupra Moldovii cu naivele versuri:

Ce năcaz, ce osândire, vai mie, ce foc amar, / Ce trăznet și ce lovire, ce otrăvitor pahar: / Cine-a socotit vreodată, cine-a putut pune în gând / Jalnica țării stricare s-o vază așa curând?

Bietul vornic nu văzuse decât urmele prădăciunilor bandelor lui Ipsilante și pietrele abia ciuruite de puștile cu cremene ale turcilor, și i se păruse că țara Moldovei se „stricase”, bând acest „otrăvitor pahar” al răzmeriței grecești pe pământul moldovenesc...

Ce-ar fi zis însă bietul vornic de ar fi văzut răzmerița rusească pe bunul pământ al strămoșilor lui? Nu câteva mii de eteriști trăgându-se grăbit spre munții Secului, ci un milion de uriași polari cuprinși de molima revoluției bolșevice... Am văzut sosind puhoiul măreț al soldaților Țarului: oameni ai stepei sau ai tundrei siberiene, cazacii Donului și tătarii Crimeii, soldați din Turchestan și din Vladivostok...

Și ne-am pus nădejdea cea mai bună în trupurile lor viguroase și în ochii lor albaștri, în care bietul Delavrancea, cu câteva zile înainte de revoluția din martie, citea „credința lor în Dumnezeu și în țară”. Despre credința lor pravoslavnică pot povesti bisericile jefuite, despre credința în Țară va rămâne posterității mărturia celei mai sângeroase drame istorice...

Și i-am văzut venind, nesfârșiți: zece îndărăt și unul pe front, după cum a declarat-o ministrul de război, generalul Verhovski. I-am văzut instalându-se în orașele noastre sărace, imperioși și stăpâni; i-am văzut copleșindu-ne, înăbușindu-ne. Și, deodată, revoluția: steaguri roșii, discursuri, procesiuni, automobile blindate, ce ruginise prin orașele liniștite, agitându-se acum trufașe pe ulițe ca și cum ar fi pornit, în sfârșit, pe front, apoi retragerile, dezastrelor, prădare și jaf, armate întregi hălăduind prin sate fără căpătâi, omorând oameni, Iașii împresurați, Fălticeni, Botoșanii și Galații atacați, prăbușirea totală, grozava umilință a păcii, banditismul lui Racovski la Odesa, atâtea pagini de sânge și de durere, care n-au găsit nici măcar pana bătrânului vornic pentru a descrie adevărata „Jalnica Moldovii întâmplare”...

Și totuși, nu se poate să nu iasă dintre fiii Moldovei un mare povestitor al acelor zile de durere și înălțare. Trăiește cu siguranță undeva, în apa ochilor lui s-au oglindit adânc răzmerița rușilor și bejania norodului ce fugea de apropierea dușmanilor, și tristețe șiraguri de exantematici ce luau drumul spitalului sau al cimitirului, și scheletul foametei bătând la ușa borcielor sărace, și bocetele femeilor, și jalea satelor distruse și a bisericilor prăbușite...

După ce va închide în pagini magistrale tabloul tragic al suferințelor noastre, după ce va cânta „jalnica tragedie” a pământului și oamenilor Moldovei, a munților din cari au dispărut sălbăticuțiile, a pâraielor din cari au dispărut peștii uciși de *granatele* rusești, după ce va cânta catastrofele celor doi ani de nenorocire - își va aduce însă aminte și de razele de bucurie ce au străbătut bezna din care aproape nu se mai vedea nici o ieșire...

Căci am avut și bucurii. Mai întâi marea bucurie de a pătimi pentru credința și convingerea indestructibilă că nu i se impunea decât o răstignire vremelnică, după care avea să vină o reînviere în apoteoza unei renașteri naționale.

Cele mai mici semne de izbândă ne incendiară sufletele în focul speranțelor: sosirea lui Albert Thomas și a lui Vandervelde, 10 mai 1917, sosirea ardelenilor și bucovinenilor la Iași ca voluntari ai armatei

române.

Așteptăm dar cu toții pe acest Alecu Beldiman al vremurilor moderne, cu mai mult talent, dar cu tot atâta dragoste de țară, pentru a descrie jalnica întâmplare a acestei Moldove iubite și pustiite, înșirând mărețele lacrimilor oamenilor și ale lucrurilor pe firul auriu al speranței, ce le-a prefăcut într-o adevărată salbă prețioasă la gățul României Mari.

EPOPEEA CEHOSLOVACĂ

Poporul cehoslovac ne era puțin cunoscut înainte de războiul mondial. Și, totuși, e un popor de veche tradiție culturală și de adâncă conștiință națională. Pentru mulțimea care nu urmărește însă firul istoric al popoarelor, cehoslovaci erau încă o naționalitate din această Austro-Ungarie de pasiuni clocotitoare și de dureri înăbușite. Cehii nu sufereau însă mai mult decât alții. Aveau însă conștiința națională cea mai dezvoltată. Reichratul din Viena răsuna de cuvintele de dârză protestare ale deputaților lor. Și chiar în timpul teroarei războiului, ajungea până la noi glasul dreptății și al revoltei prin gura lui Kramarcz, Klofak sau Stefanik...

Atât. Cunoșteam dorința obștească a cehoslovacilor de a se desprinde din îmbrățișarea Austriei; cunoșteam acțiunea europeană a lui Masaryk și propaganda lui prin toate capitalele lumii civilizate, până și în Iașul nostru sub amenințarea loviturii de la Mărășești, cunoșteam acțiunea lui Beneș și admirabila sfortare patriotică a marelui colonii cehe din America, știam de regimente întregi ce se predau cu drapelul și colonelul în frunte, pentru a se întoarce apoi împotriva dușmanului ereditar de acasă... O făceau și alții: și românii, și sârbii și alsacienii au întors armele împotriva asupritorilor seculari. Le rămânea numai cehoslovacilor cinstea de a scrie o pagină de epopee cu totul personală în acest război, în care s-au scris atâtea pagini de epopee...

Înșelați în speranțele lor legitime de trădarea bolșevică, cehoslovaci au devenit deodată un element de ordine în haosul rusesc, un punct de sprijin al rezistenței până la urmă, și dușmanul din casă al aliaților de ieri și al trădătorilor de azi ai marelui cauze pentru care cehoslovaci se predase de bună voie. Situație paradoxală și primejdioasă: niște prizonieri făcând ordine în casa biruitorului și nemându-l la respectul cuvântului și al cinstei; câteva insule de rezistență în mijlocul valorilor dezlănțuite ale revoluției unui popor de o sută cincizeci de milioane de oameni, beți de libertate și de pace cu orice preț... Nu cred să mai fi existat în istorie o situație la fel. Întrucâtva asemănătoare e numai expediția Celor Zece Mii de greci în adâncurile Persiei. Aceștia erau însă numai niște mercenari, pe care nu-i împinsese acolo vreo credință sau vreun ideal. Rămași fără rost în urma morții lui Cyrus, ei au început admirabila lor retragere prin mijlocul unor popoare dușmane și viclene, înconjurați de curse și ispite. Pana atenianului Xenofon a trecut-o nemuririi ca pe un monument de îndrăzneală, de istețime și de aventuri - până la arătarea mării glauce, pe care grecii au zărit-o în strigătele de bucurie: „Thalassa, Thalassa!”

Cu mult mai măreață e epopeea cehoslovacilor în stepele fără sfârșit ale Rusiei bolșevice... Izolați de aliați, ei n-au depus armele. Din prizonieri deveniseră aliații rușilor, din aliați s-au prefăcut iarăși în dușmani. Și, în loc să-și caute drum spre ieșirea mărilor, ei s-au oprit pe loc, întărindu-se în propria casă a prietenului trădător. Din mijlocul acestui vălmășag de evenimente extraordinare, va ieși, desigur, un nou Xenofon care să povestească

organizarea acestor pitici în țara uriașilor, credința lor, luptele purtate în numele unui ideal înșelat, continuitatea acestor mici și dârze ființe omenite în însuruite în linie aproape neîntreruptă de la Volga la Vladivostok. Și cred că din toată măreția tragică a acestui război de uriași, pagina de epopee a cehoslovacilor, pierduți, ca anticii greci, în stepele ostile ale Rusiei, va supraviețui ca un rar exemplu de eroism și de admirabilă conștiință națională.

REGELE SUFERINȚEI

În blânda frumusețe a zilei de 18 noiembrie 1918, M.S. Regele a intrat triumfal în capitala regatului său, pângărită doi ani de ocupația străină.

În această clipă de biruință, nu vedem în Rege numai pe Regele Biruinței. Gândul nostru înduioșat și recunoscător merge spre Regele suferinții. Înainte de a trece în istorie ca făuritorul visului milenar al tuturor românilor, să ne gândim cu pietate și la Calvarul ce a dus spre Ideal. Istoria îl va uita apoi. În perspectiva timpului, nu se mai deosebesc decât rezultatele. Amarul, zbuciumul, durerea și suprema jertfă de sine se iroiesc. Biete lucruri omenitești, pe care posteritatea nu le cunoaște și nici nu cred să le cunoască... Se topesc în uitarea nerecunoscătoare a celor ce vin cu ochii îndreptați înspre viitor și nu spre trecut...

Cât timp mai trăim, noi avem însă alte datorii către cei ce au suferit pentru fericirea noastră. Marile realizări se zămislesc din durere. Și în aurul biruinței de azi nu s-a topit niciodată o suferință mai zguduitoare ca suferința Regelui nostru.

În ziua de 14 august 1916, el a rupt dintr-o dată cu rasa și strămoșii lui. Între Hohenzollernul nostru și lungul șirag al prinților și baronilor feudali ce împodobesc rețele săli de piatră ale castelului de la Sigmaringen, s-a frânt orice legătură. Nu poate fi o clipă mai tragică: să rupi lanțul milenar, pentru a deveni o verigă singuratecă într-un pământ străin. A voit să fie român. Pentru acest botez și-a tăgăduit rasa și strămoșii. De nu reușea, rămânea poate fără patrie; un om fără trecut și fără prezent. Nerecunoștința începuse chiar să sufle în artificialele curente de aer ieșite din foile presei germane.

A reușit, însă, a reușit mai mult decât am fi putut nădăjdui. Nu mă închin totuși înaintea succesului. Succesul poate plăcea zeilor. Noi trebuie să ne uităm la intenția sublimă. Să nu ne lăsăm deci amețiți de fanfarele apoteozii, ci să ne gândim și la jertfă. Istoria va vorbi poate numai de încoronarea Regelui tuturilor românilor, noi contemporanii să ne închinăm adânc în fața actului de la 14 august 1916, măreț prin sine, fără orcare alt atribut al succesului.

*

A început prin a fi Regele jertfei și a fost doi ani de zile Regele suferinții. Nici unul din cele douăsprezece popasuri ale „Pasiunii” divine nu i-a fost cruțat... Mă închin mai plecat dinaintea Maiestății Suferinței decât înaintea Apoteozei.

Închinare ție, Rege al României, care în ziua de 21 noiembrie 1916 ai plecat fugăr pe drumurile desfundate ale Moldovei, pierzându-ți capitala regatului tău! Ai fugit; dar pentru noi ai fugit. Pentru idealul nostru

ai pătit. În mărirea ta de azi nu văd trufia succesului, ci văd pe Regele pribeag și fără țară...

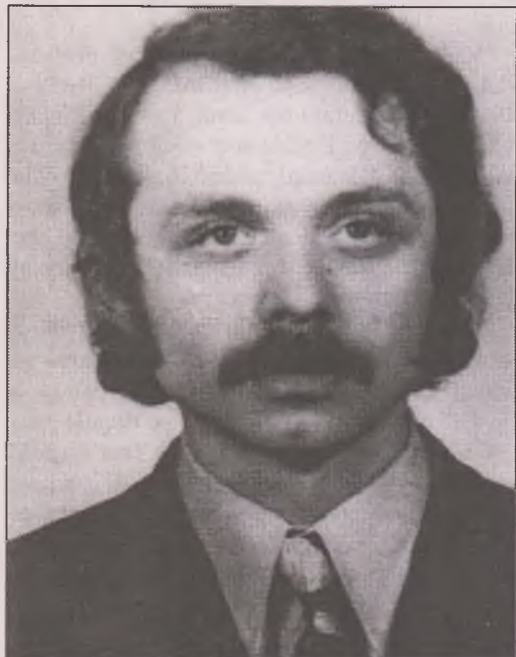
Văd pe Regele Moldovei sărace și pustiite, văd pe Regele dezastrului, pe Regele nenorocirilor cumplite ierni, văd pe Regele refacerii, văd pe Regele speranțelor noastre de la Mărăști și Mărășești, văd pe Regele captiv în Iași împresurați, pe Regele hotărât să înfrunte pribegia bolșevică a Chersonului, văd pe Regele păcii tragice de la București, păstor al unei țări mutilate și dezonorate.

Slăvit fii de-a pururi, o, rege Ferdinand!

Urmașii noștri vor vedea în Tine numai pe Regele României Mari: îngăduie-ne pentru o clipă să nu vedem în Tine decât pe Regele unei Suferinți Mari. Și suferința Ta a fost cu atât mai mare cu cât era mai mută. În doi ani nu i-a auzit nimeni un murmur. A băut paharul până la fund, fără protestare și fără părere de rău, cu hotărârea omului care în ziua de 14 august 1916 a făcut suprema jertfă de sine, negândindu-se la nerecunoștința contemporanilor ce nu se închină decât dinaintea succesului.

*Publicând textele de față, m-am ghidat după dictonul lui Renan: **Ineditul este deja publicatul de care nu mai știe nimeni.** De fapt, aici ne aflăm într-o situație mai aparte: unele dintre aceste texte au mai fost publicate, chiar de autor, în ediția sa de **Critice**, zisă definitivă, bucurându-se în această versiune de o largă popularitate, dar și de o absolută considerație din partea celor care nu cunosc dedesubturile articolelor lui E. Lovinescu. Majoritatea criticilor și studioșilor lovinescieni se referă cu toată încrederea la această ultimă ediție a operei sale. Or, ea e mult contrasă, omite multe și dă versiuni amputate din textele pentru a căror integritate trebuie să mergem la primele ediții, eventual chiar la versiunile apărute în presa vremii. În cazul de față, o simplă comparație cu versiunea mai succintă, mai „stinsă”, dar și mai „artistică” ar explica și justifica publicarea acestor pagini aproape neștiute.*

„PRIN RATIUNE, PRIN MUNCĂ ÎNTELECTUALĂ IZBUTIM SĂ PUNEM O MARGINE HAOSULUI” (I)

marian papahagi

DORA PAVEL: *Stimate domnule Marian Papahagi, care vă sunt strămoșii? V-ați gândit vreodată să vă alcătuiți o schiță genealogică?*

MARIAN PAPAHAĞI: Da, am avut chiar surpriza să aflu - privind o fotografie - în urmă cu câțiva ani, despre existența unui strămoș al meu, care se numea Anagnoste, mai precis, i se spunea Anagnoste, pentru că era un om cultivat, pentru că știa carte. Și acest straniu strămoș era înconjurat de fiii săi, printre care desigur, bunicul meu. Fotografia lui mi-a dat un anumit șoc, pentru că, evident, neobișnuit cu imaginea tradițională a aromânului din Pind, pe care o înfățișa acea fotografie, cel puțin prin portul pe care îl avea acest străbunic al meu, am rămas destul de impresionat și, așa spune, destul de surprins sub multe aspecte. Firește, îmi cunosc foarte bine ascendenții aromâni și faptul că familia mea se trage din localitatea Avdela, din Munții Pindului, de unde au plecat și Pericle Papahagi, și Tache Papahagi, de unde a plecat și fratele bunicului meu, Nicolae Papahagi, care, apoi, l-a tras și pe fratele său, bunicul meu, Gheorghe Papahagi, să vină în România. Toți acești cărturari, pentru că erau cu toții intelectuali, au venit în țară ca urmare a acelei politici pe care a promovat-o statul român din perioada României mici, a Regatului României mici, când, așa cum se știe prea bine, mișcarea românească din Balcani a fost sprijinită și când statul român a început, cam după 1867-1868, să sprijine crearea de școli în Macedonia. Este vorba despre perioada controversatului personaj care a fost Apostol Mărgărit, dar este perioada în care s-a format de fapt intelectualitatea aromânească modernă, cu o acută vocație filoromânească, și care a dat pe acci intelectuali aromâni care apoi s-au făcut cunoscuți în cultura noastră. Mă gândesc la Murnu, mă gândesc la Valaori, mă gândesc la Carafoli, mă gândesc la atâția alți cărturari care au venit, ei sau familiile lor, în România, și în acest spațiu se așează și venirea bunicilor mei în România și a altor rude de-ale mele, aparținând unor generații de mult apuse. Deci mi-am făcut genealogia, n-am ajuns foarte departe în urmă și am rămas cu nostalgia și cu nevoia de a merge vreodată și eu în Pind, în acest sat al străbunilor mei, pentru a vedea cum arată. Am totuși acasă, pe biroul meu, o fotografie a acestui sat adusă de un văr care s-a întâmplat să treacă prin România și să-mi poată da o imagine...

D.P.: *Satul a rămas același?*

M.P.: Sigur că da, însă, aromânii, ocupându-se foarte mult cu păstoritul și cu cărăvăneritul, cu transportul de mărfuri în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii mediteraneene, din care și ei fac parte, nu locuiau tot timpul în această localitate. Aici veneau doar în timpul verii și chiar acum, în fiecare vară, se

adună familiile aromânești din Avdela și există o mare sărbătoare a acestui sat de munte, unde cu toții întind faimoasa horă aromânească, unde cântă; am chiar melodii cântate, unele în dialect, în aromânește, altele în grecește, pentru că, așa cum probabil se știe, încet-încet dialectul cedează spațiul în fața limbii grecești, ceea ce nu înseamnă că aromânii se simt mai puțin legați de zonele de unde pleacă și de propriile lor tradiții, inclusiv de folclorul lor.

D.P.: *Printre atâtea limbi câte știți, de aromână nu v-ați apropiat?*

M.P.: M-am apropiat, inevitabil. Știu și dialectul puțin, fără să-l fi vorbit. Tatăl meu îl vorbea excelent, mama mea, fiind româncă, nu îl vorbea, așa încât, în familie, noi am folosit întotdeauna numai limba literară, dar tatăl meu, când vorbea cu bunica mea, vorbea de multe ori în dialect. Și o făcea cu multă plăcere căci cunoștea acest dialect foarte bine. Bunica mea păstra chiar puternice amprente dialectale în vorbirea ei, fiindcă, de fapt, dialectul s-a conservat întotdeauna prin femeile care l-au vorbit și îl vorbesc. Și rostul vorbirii în familie rămâne fundamental pentru păstrarea acestui dialect. Bunica mea vorbea deci aromânește foarte bine, cum, de altfel, mai știa vreo 5-6 limbi balcanice, dar, firește, româna o vorbea excelent, totuși cu o ușoară amprentă dialectală, folosind, cum spuneam, uneori chiar cuvinte din dialect, drept care acele cuvinte mi-au rămas și mie în memorie. Eu înțeleg dialectul fără să-l pot practica cu ușurința cu care aș dori.

D.P.: *De ce spuneți că v-a șocat fotografia străbunicului? Îi semănați?*

M.P.: Nu din cauza asta. Fără îndoială, îi semăn, pe filiera tuturor celor prezenți în acea fotografie se vede clar asemănarea fizionomică. M-a șocat pentru că bunicul meu este îmbrăcat acolo în portul tradițional al aromânilor și pentru mine apărea aproape exotic acest port, deși îl cunoșteam foarte bine, mai cu seamă din faimoasele *Images d'ethnographie roumaine* ale lui Tache Papahagi, care, așa cum știți, a fotografiat portul popular din toate regiunile locuite de români, atât la nord cât și la sud de Dunăre. Era, dacă vreți, un mic șoc cultural, numai pentru faptul că acele imagini, pe care eu le cunoșteam ca fiind racordate la un anumit trecut pe care și eu mi-l asumam, deveneau dintr-o dată ceva foarte personal, se legau de un personaj pe care eu îl descopeream atunci întâia dată și pe care l-am putut evoca în câteva discuții cu ultima supraviețuitoare a generației fiilor acestui Anagnoste Papahagi, o mătușă, Cornelia, care a trăit peste 90 de ani, care mi-a și dat fotografia și cu care am putut evoca mediul în care au crescut acești copii prin anii '70, '80 ai secolului trecut. Evident, bătrânul din imagine era născut, probabil, pe la mijlocul secolului trecut, deci în jur de 1850, dacă socotesc bine. În acea fotografie, care era făcută în jur de 1910, el părea să fie bine trecut de 60, poate să fi avut chiar spre 70 de ani, așa încât putea să fie născut spre 1840-1850.

D.P.: *Ce știți despre originea numelui dumneavoastră?*

M.P.: Numele familiei noastre este de fapt o poreclă. *Papahagi* este ușor analizabil, pentru că *papa* înseamnă preot și *hagi* este cel care a făcut pelerinaje la Sf. Mormânt, la Ierusalim. Cuvântul

este folosit în toată lumea mediteraneană, indiferent de credință, și pentru musulmani, așa cum este folosit și pentru creștini, el fiind, de altminteri, de origine greacă: *hagi* vine de la *aghios*, care înseamnă sfânt. Dar, în acest caz, este persoana care a întreprins hagiălăcul respectiv, care s-a dus în pelerinaj la mormântul sfânt. Așa încât e, probabil, vreun preot ce va fi întreprins această călătorie cândva, și care, fiind, se pare, cel dintâi din neam său care o făcea, a lăsat, pentru a se distinge de celelalte ramuri ale familiei, acest supranume drept moștenire întregii familii. Apoi numele a fost utilizat, pentru că familia noastră este foarte numeroasă în Avdela și în localitățile din împrejurimi, ea fiind una dintre familiile cele mai importante, așa încât numele s-a răspândit și, firește, îl purtăm și noi. Chiar și cei din România sunt numeroși, dar cei care au rămas acolo sunt în continuare destul de mulți. Nu-i cunosc pe toți cei care poartă acest nume în România, deși sunt convins că ei sunt toți rude cu mine și de asemenea între ei.

D.P.: *Aș vrea să continuăm acest dialog cu o evocare a Italiei, din Balcani să trecem în Italia, spațiu care s-a interfat de mai multe ori cu biografia dvs. Cum resimte, așadar, medievistul Marian Papahagi fascinația acelei „lumini senzuale” a Italiei din Duecento, care s-a filtrat subtil în propria sa experiență intelectuală?*

M.P.: Vă mulțumesc pentru această întrebare, pentru că, într-adevăr, Italia nu e atât de îndepărtată de Balcani, cum ar putea să pară, dimpotrivă, e atingătoare, în multe puncte, a istoriei Balcanilor și chiar a Balcanilor înșiși: nu uitați că Italia mărginește, în partea ei extrem răsăriteană, Balcanii și a fost într-o perioadă chiar ea însăși extinsă și în Balcani, cel puțin prin Veneția și stăpânirile sale dalmatine. Dincolo de acest lucru, firește că de Italia mă leagă, pot să spun, întreaga mea tinerețe, formarea mea la Universitatea din Roma, apoi, după o lungă perioadă în care n-am mai putut să ajung acolo, mai precis între 1974-1988, mă leagă și desește reîntoarceri, pentru că, din fericire, după 1989, n-a fost an în care să nu mă duc, măcar pentru câteva zile și, oricum, de mai multe ori în timpul anului sau chiar pe mai multe luni, în această țară. De ea, vă repet, mă leagă nu numai mulțimea de prieteni pe care îi am acolo, ci și faptul că am păstrat legăturile sufletești și profesionale cu universitatea în care m-am format, cu Universitatea din Roma, unde am ținut multe conferințe în anii din urmă, unde am participat la colocvii și conferințe, unde am ținut lecții și seminarii, unde, deci, am fost invitat destul de des, în ale cărei publicații am apărut și eu câteodată, și unde voi mai ajunge și în anul universitar care abia a început, pentru că sunt visiting profesor al Universității din Roma pentru cel de-al doilea semestru. Așa încât voi preda și acolo. Tocmai Roma este locul unde am devenit - sau am sperat să devin - medievist, pentru că, trebuind să optez între a face studii de italiană sau de filologie romanică, am ales filologia romanică, am studiat așadar toate limbile romanice la Roma, și, în primul rând, limba italiană. Dar am făcut multă filologie romanică, ceea ce înseamnă, din punctul de vedere al școlii române, foarte mult studiu al poeziei provenșale și al poeziei italiene vechi. La Roma este

o ilustră tradiție, care se întemeiază cel puțin cu Ernesto Monaci, este continuată cu Angelo Monteverdi, cu Giulio Bertoni, unul dintre marii prieteni ai României, unul dintre cei care au sprijinit întotdeauna cultura românească în Italia, și apoi, firește, este legată de numele marelui profesor care a fost și este Aurelio Roncaglia, care a fost și profesorul meu. Dar la catedra de filologie romanică din Roma aveam și alți profesori iluștri, cum erau Giuseppe Tavani, sau Luciana Stegagno Picchio, sau Jole Ruggieri Scudieri, sau Emilio Garroni, sau Raul Manselli, sau Natalino Sapengo, care mi-au fost profesori în diferiții ani de studiu pe care i-am urmat la Roma și de a căror învățătură foarte înaltă m-am atașat. S-a întâmplat ca o bună parte dintre ei să fie niște extraordinari medievști, și Natalino Sapengo, și Luciana Stegagno Picchio, și Tavani, și Rocaglia, așa încât a fost inevitabil, într-un fel, ca și eu să urmez cumva exemplul lor și să încerc pe urmă, la Universitatea din Cluj, să aduc câte ceva din ceea ce am învățat eu la vremea respectivă la Roma. Studenții mei, față de alți studenți care urmează italiana în România, au, cred, o mai mare înclinare spre studiile medievale, tocmai pentru că încerc să le comunic această pasiune și lor. Să nu uităm că cei mai buni poeți ai Italiei sunt scriitorii Evului Mediu: Dante, Petrarca, Boccaccio, care reprezintă culmi nedepășite ale acestei culturi. Este deci și logic să dăm o puternică componentă medievistă cercetărilor noastre, dată fiind situația specifică a culturii italiene.

D.P.: *Câte limbi cunoașteți, domnule Marian Papahagi, și câte dintre ele le-ați studiat sistematic, câte, poate, ca un hobby? Văd că acest „vicu” al deprinderii limbilor străine aparține de mult familiei dvs., nemaivorbind că el este preluat acum și de către copiii dvs., care continuă să studieze și să vorbească cu ușurință foarte multe limbi.*

M.P.: Se pare că aromâni, în general, erau obligați să cunoască limbi străine, mai întâi pentru că populația balcanică este foarte amestecată. În spațiul lor de existență, aromânii trebuiau în primul rând să vorbească limba greacă, care era limba de cultură pentru toată zona de sud a Peninsulei Balcanice, și nu numai pentru cea de sud, firește, și asta până în epoca modernă. În orice caz, în Macedonia,

aromânii au fost purtători de elenitate tocmai prin faptul că erau perfecți cunoscători ai limbii și ai culturii grecești, unii dintre ei devenind iluștri intelectuali ai culturii neolenice, iar apoi pentru faptul că, fiind călători, ajungând în diverse părți ale lumii balcanice și italice, ei erau obligați să cunoască limbile locurilor pe unde treceau. Se știe, de exemplu, că tot comerțul venețian, cu ceea ce s-ar numi astăzi produsele industriei ușoare, era făcut, sau o bună parte din el era făcut de către aromâni. A publicat, în acest sens, o lucrare fundamentală unchiul meu, Valeriu Papahagi, care, în treacăt fie zis, vorbea 12 limbi, cunoștea foarte bine limba greacă și limba latină, vorbea neogreacă, cunoștea turca, cunoștea o sumă de alte limbi, fiind și un perfect vorbitor al tuturor limbilor romanice (inclusiv catalana și portugheza). Bunicul meu era profesor de limba turcă și de limba franceză. Cunoștea perfect limba turcă, a și scris o gramatică a limbii turce pentru studenții și elevii români. E scrisă în limba română, dar, evident, fiind el atunci profesor în Imperiul Otoman, preda și această materie, pe lângă franceză, care era materia sa de formație. Nicolae Papahagi, fratele lui, care a și scris cărți și a fost un apărător al drepturilor aromânilor din Macedonia, știa și el mai multe limbi. Fratele lui Valeriu Papahagi, pe care eu l-am publicat, Emil-George Papahagi, știa vreo 7-8 limbi excelent și, așa spune, ei cu toții mă întreceau în numărul de limbi cunoscute. În ce mă privește, am studiat sistematic limbile romanice. Așadar, pe lângă franceza pe care am studiat-o în școală și pe care o practic la toate nivelurile, căci o pot scrie, vorbi, pot conferența și, firește, citi, cunosc cel mai bine limba italiană, care constituie profesia mea. Știu bine, în sensul că pot scrie, citi, vorbi, publica - am și scris, de altfel, în această limbă -, limba portugheză și cunosc acceptabil de bine - pot să țin conferințe sau să citesc, mai puțin să scriu texte elevate, pot scrie scrisori, de exemplu - limba spaniolă. Știu, de asemenea, limba engleză, pe care o pot practica. Știu destul de prost limba germană, ceea ce e o mare suferință a mea, mă descurc, dar nu atât de bine cât așa vrea și o vorbesc numai atunci când sunt constrâns și când nu sunt în apropierea unor

persoane care o cunosc mult mai bine decât mine. O vorbesc cu oarecare ușurință când sunt exclusiv în mediul germanic. Acolo nu am complexe și o vorbesc așa cum pot. Și, desigur, mă descurc și în alte limbi, am studiat rusa la școală. Apoi, cunosc pasiv, dar cunosc, limba catalană, mă descurc în latină, am studiat chiar și limba greacă veche cu colega Elena Popescu, profesoară de limba greacă, aici, la Universitate, câțiva ani, ceea ce nu îmi dă dreptul să spun că așa cunoaște această limbă, dar rudimentele pe care le am îmi ajută să-mi traduc mici texte. Când am îngrijit, ce pildă, ediția din Rosa del Conte, care conține mu te trimiteri în limba greacă, m-am descurcat cu toate aceste traduceri pe care apoi, firește, le-am dat unor mai buni cunoscători decât mine să le verifice. Aș putea zice însă că limbile romanice și engleza sunt limbile în care mă descurc cel mai bine.

D.P.: *Ați tradus poeziile lui Eugenio Montale, pagini de literatură braziliană, o carte despre Michel Butor, cărți de critică semnate de Luigi Pareyson, Rosa del Conte sau Roland Barthes. Acum v-ați încumetat să intrați în bolgiile Infernului lui Dante, oferindu-ne o nouă versiune a Divinei Comedii. Va fi acesta un exercițiu de pură virtuozitate pe care vi l-ați impus sau doriți să dați o replică unor echivalențe anterioare care nu v-au mulțumit în totalitate?*

M.P.: Sigur că la început am fost atras de traducerea din poezia modernă. Am tradus din poezia modernă romanică: din cea sud-americană, din cea italiană, din cea catalană chiar, din cea spaniolă, din cea portugheză, din cea braziliană. Și Murilo Mendes, poetul pe care l-am tradus în românește, este numai un exemplu al unei culturi care a mai dat pe Carlos Duminond de Andrade, pe Joao Cabral de Melo Neto și alte importante nume pentru poezia modernă de pretutindeni, nu numai din Brazilia. Firește însă că, din rațiuni de ordin practic, am tradus și cărți de critică sau de estetică. Pareyson este un estetician. Am tradus pe urmă și proză, pe Guido Morselli, am tradus și eseuri, l-am

Cred deci într-o critică ceva mai complex concepută, cu o vocație speculativ hermeneutică și filosofică, cu competențe tehnice și filologice și cu o anumită vocație artistică și literară care să permită un acces mai adevărat și mai empatic la valoare.

tradus pe Roland Barthes, dar am făcut-o de multe ori cu dorința pur și simplă de a da unele cărți de care simțeam că este nevoie. Cartea despre Michel Butor, pe care am tradus-o, a lui André Helbo, era de pildă o carte de critică, prima, cred, care s-a publicat la noi despre un autor important cum este Michel Butor, pe care pe urmă am putut să-l public și ca editor în excelenta traducere a Marinei Vazaca. În ceea ce privește celelalte cărți, *Istoria literaturii braziliene*, de exemplu, am tradus-o pentru că mi se părea că este normal să avem o istorie a acestei mari literaturi și am tradus cartea Lucianei Stegagno Picchio fiindcă mi se părea firesc să traduc o carte a unui european despre o cultură despre care știam atât de puțin. Pe Montale l-am tradus pentru că este un autor extrem de incitant și de dificil și cred că dificultatea este cea care mă atrage de obicei în traducerea de poezie, ceea ce-mi permite să mă apropiu și de răspunsul la cealaltă întrebare. Firește, Dante. Pe Dante îl traduc din ambele motive. Cred că fiecare generație îi interpretează altfel pe marii autori și, deci, și pe Dante. Exegeza dantescă contribuie ea însăși la modificarea modalității de înțelegere și de interpretare a poeziei dantești. Or, a traduce un poet înseamnă a-l interpreta, inevitabil, a ține cont de nivelul de cunoaștere dintr-o anumită epocă cu privire la acel autor. Din această cauză, eu cred că era obligatoriu să dăm o nouă traducere din Dante, chiar dacă în acești ultimi ani al secolului sunt mai multe traduceri în curs. Pentru că eu știu, de pildă, de o traducere, din care am văzut câteva cânturi, a lui Răzvan Codrescu, și mi se pare excelentă. Știu, de asemenea, că George Pruteanu a publicat pe vremuri câteva cânturi și poate chiar continuă să traducă *Divina Comedia*. În ce mă privește, am isprăvit traducerea *Infernului* și am înaintat destul și cu traducerea *Purgatoriului*. *Infernul* e practic tradus, lucrez acum la comentariul asupra fiecărui cânt, publicând, apoi, cânt de cânt, la incitația excelentei poete și directoare de revistă care este Marta Petreu, în *Apostrof*, aceste traduceri. Dar l-am tradus pe Dante și pentru că miza cea mare era aceea de a da un text care să conțină pe cât posibil toate trimiterile dantești - de multe ori traducerea existentă elimină nume, elimină locuri

sau includ în textul traducerii elemente care aparțin mai degrabă comentariului, explicând textul. Eu vreau să las textul în dificultatea lui, vreau să-l las cu toate numele, care reprezintă, de multe ori, sub unghi tehnic, o adevărată sfidare la traducere, și încerc să construiesc pe acest text românesc un comentariu care să fie valabil și care să dea cât de cât o iluzie cititorului român că el poate să se apropie pe o cale mai adevărată de textul dantesc. Nu vreau să spun cu aceasta că traduceri existente n-ar fi traduceri de mare valoare. Noi avem, întâmplarea face, chiar în ceea ce-l privește pe Dante, traduceri de un înalt nivel. Întâi de toate, versiunea, eu cred neegalată, a lui George Coșbuc. Coșbuc este un uriaș traducător, nu numai din italiană, ci și din latină, și nu sunt convins că am izbutit să intuim natura de intelectual de o desăvârșită formație a acestui poet important al românilor. În ceea ce privește varianta Etei Boeriu, este o traducere foarte elegantă, foarte subtilă, o traducere artistă. Este un gen mai accesibil, în sensul că, firește, poetul a traduce ca Eta Boeriu trebuie să fie poet. Eta Boeriu era un poet adevărat și, ca atare, a putut să-și pună talentul real, autentic, de creator, în slujba acestei traduceri. În ceea ce mă privește, nu sunt poet, dar cred că sunt un traducător profesionist de poezie, dat fiind că am tradus câteva zeci de mii de versuri până acum din poezia tuturor timpurilor. Cât despre traducerea dantescă, cred că este mai importantă cunoașterea textului lui Dante, adică faptul că eu încerc de mai bine de 20 de ani să mă apropiu de opera acestui mare poet predând-o, interpretând-o cu studenții sau scriind despre unele din momentele mai dificil de interpretat ale acestei uriașe opere. Așa încât, un contact îndelungat de ordin critic și exegetic cu opera dantescă este cel care, într-un fel, mă îndreptățește să întreprind o traducere, care, din punctul meu de vedere, este o interpretare. Ea conține un mod de a-l înțelege pe Dante. Și încerc să transpun în textul meu aceste lucruri. De altfel, în comentariu, dacă veți urmări aceste note pe care le pun la piciorul textului,

introduc toate noțiunile necesare cititorului ca să-și dea seama de câte ori mă îndepărtez de original, și încerc să traduc la nivelul versului, și nu la nivelul terținei, în așa fel încât să păstrez fiecărui vers densitatea lui de sens și să dau o anumită armonie chiar

sub unghiul recursurilor formale la care are acces extraordinară forță a lui Dante. Pentru că, în multe cazuri, așa cum se știe, dintr-un principiu al convenienței stilistice, Dante utilizează, în spiritul a ceea ce spune el însuși în *De vulgari eloquentia*, anumite cuvinte, cu o anumită consistență, cu o anumită materialitate, cu o anumită forță. O face pentru ca să dea chiar și sonor o anumită tonalitate cântului și acest lucru trebuie de asemenea captat. Există apoi o miză foarte complicată: aceea de a nu repeta rimele pe traseul unui cânt. Vreau să spun că toți traducătorii anteriori repetă rimele. Am făcut-o și eu, dar încerc să-mi impun să nu repet mai mult de o singură dată, sau, cel mult, de două ori, o rimă pe traseul traducerii unui cânt. În mod normal, când voi ajunge să public un volum, voi elimina chiar și acele repetări. Pentru că e obligatoriu să încercăm să ne supunem dificultăților la care marele poet s-a supus, el însuși, pentru a da o mai adevărată versiune a textului său.

D.P.: *Inseamnă că și traducerea dvs. poate fi socotită și puțin artistă și, atunci, pentru ce tip de traducere optați: în spiritul sau în litera textului?*

M.P.: Da, dar vedeți, din ceea ce v-am spus și în felul acesta vă răspund la întrebare: de fapt, încerc să dau o traducere filologică. Eu nu cred în disjunția care, totuși, s-a făcut întotdeauna între frumoasele traduceri necredincioase sau urâtele traduceri credincioase. *Belle infedeli* sau *le brutte fedeli*, cum se spune în italiană. Cred că există și posibilitatea de a da o traducere exactă și frumoasă. Eu încerc, cel puțin acesta va fi scopul meu, să dau o traducere exactă filologică, adevărată în spiritul dantesc și al înțelegerii mele în raport cu Dante și, pe cât posibil, așa vrea ca ea să stea bine în spiritul limbii noastre, care are atât de mari latențe pentru poezie. De altfel, cred că limba română este o limbă cu speciale înclinații spre redarea unei atmosfere, spre redarea, în mod vibrant și autentic, a unei stări, este o limbă cu mari latențe poetice. Și, fiind o limbă lucrată de poeți excepționali, furnizează multe elemente pentru traducător.

Ioana greceanu

Poem

Ca din senin, se crapă de moarte:
un pocnet astral,
o plesnitură divină,
o spintecare sacră,
clipa când osia stelei se frânge
cum, brusc, cumpăna creierului trosnește
izbindu-se de jghebul de os
și ultimul gând
dă un ultim ocol
atingând începutul -
cu grabă sângele pur își începe călătoria
spre umbroșii
centrii cei mai ascunși ai firii;
„în genunchi și pe coate”:
amestecă, Doamne,
sângele ei cu sângele meu
doar atât
ca un vis înlăuntrul altui vis,
fă din pielea mea învelișul trupului ei,
dă-i sufletului ei pulsația inimii mele!
Ca un val ce mușcă țărnul,
privirea se prelinge pe cerul încremenit și mut
(impenetrabile legi ale trecerii)
Dar, deodată, privirea,
ea însăși se simte privită
la capătul ei,
e o altă privire
martoră sieși/sau pruncă?
Ceva?
Cineva?
Un freamăt abia deslușit prin dalba
promoroacă a cerului.
Din pricină că prin noi respiră totdeauna o
stea?

:umbra visului meu
zăbovi îndelung peste lună.

Ierburi sărace și spini

Ierburi sărace și spini,
amiază arzătoare de vară.
colina pieptiș o urci, o cobori
calci desculț pe miriștea verii
amețitoare și dulce
ca mustul de-o zi.
cauți înstelatele urme
în praful fierbinte al drumului.

ah, arsura spinilor
în memoria tălpilor goale,
arșița palmelor tale
pe carnea mea răcoroasă,
stângace și fragedă.

Pastel 2

Se prăbușește noaptea pe-ale zăpezii lespezi
Și timpul aștește în urma-i de cenușă
O mână-nchide poarta cetății troiene
Iar osânditul cade și geme sub nămeți.
Ca pe-un trofeu de luptă,
de vânatoare crudă,
mă lezezi peste scutul de omăt,
pătat cu sânge proaspăt.
O agonie blândă trăiește osânditul,
O lacrimă stingheră îngheață neștiut.

Și dacă, brusc

Și dacă, brusc, aș sfâșia pielea sufletului meu,
ca pe-o burtă de pește,
aș găsi un alt suflet nici vorbă.
Și dacă aș sfâșia și pielea noului meu suflet?
Aș găsi un alt suflet desigur.
Și dacă aș sfâșia pielea...
aș găsi un alt
nici vorbă
Și dacă aș sfâșia...
aș găsi
desigur
Și dacă..

Ca șapte pitagoreice ceruri,
de șapte ori ferecat spornicul meu suflet.

Nevolnică, urechea-mi l-ascultă
ca pe o muzică necunoscută,
în timp ce bolțile vuiesc fără-nctare.

În vremea asta

În vremea asta,
se țes alte giulgiuri,
pentru alți osândiți
Și ei, inocenți și tineri, și firavi,
unde aleargă? unde? încotro?
ce nădăjduiesc
pe muchia acestei dimineți nehotărâte?
Ai zice,
acum și aici
sunt punctul fix
din care pornesc toate căile:
calea dreaptă
și cea ocolită,
căile-ntoarse
și cele fără de întoarcere,
calea plângerii,
și calea regală
ca spițele roții,
ca spițele a o mie de roți,
ca cele o sută de brațe ale înțeleptului Buda.
Abia s-au întors ca să plece
luminoși
exultând de pe-acum de bucuria izbândeii
Pe cei tineri cine-i poate reține?
Dar,
ca un taur căruia îi dai drumul,
pe neașteptate, în arenă,
amintiri îndepărtate,
spaiume străvechi,
neostoite furii
se răscoală în sângele lor
și venele neîncăpătoare
le urcă spre inimă:
Ucide!
încețoșate,
încețoșate sufletele lor,
orbi mătîșori,
miei albi, abia născuți, tremurând din picioare.

Poem

Din ce în ce mai împruținat tatăl meu,
împruținându-se cu bună știință,
în timp ce eu mă înființez:
ia tu culoarea verde a ochilor mei
și vederea ascuțită
ia tu ciocănelul și scărița urechii mele
și auzul ager
ia tu auriul părului meu ca mătasea
să-ți lumineze nopțile,
îți dau și toți dinții,
mărgăritare umede,
ca să zâmbești frumos
și să muști la nevoie.
Îți dau și coloana vertebrală
ca să stai dreaptă
și osul occipital
și ADN-ul
și limfa cu amintirile ei
ia tu mirosul și gustul
și pipăitul
învește-te cu pielea mea
ca să nu-ți fie frig
trebuie să-ți fie foame;
ia tu inima mea
și cinează,
e seară,
e timpul.

Poem

nevestit de nici un un semn
începutul
când nu se săvârșise trecutul,
cași înfloriți în plină iarnă -
un anotimp de sine stătător,
chipul de dinainte al fructului
când un ciot noduros, înghețat, este creanga

chipul morții de dinainte
când glonțul porni de pe țevă
iar pasărea încă visează în zbor

chipul de dinainte
când ovulul matern încă nu primise sămânța
dar prunc întru-totul
(nici o atingere încă
numai privirea,
doar nerăbdarea)

obrazul cel vechi
păstrat în oglindă
până la un delung-așteptată întoarcere
când vezi
întrunite în luciul ei
două fețe:
fața cea veche, uitată,
fața cea nouă, străină,
și, crescând între ele,
indiferența și spaima
împietrirea și neîmpăcarea.
și-apoi
clipa solemnă când sinele fără chip ți se-arată
ecorseu minat de preconștiente terori
aluzie pe jumătate-ntuită
animal spintecat
cu măruntaiele revărsate-nafară
până ce pielea cea nouă se naște grăbit din țes
stângace
din htoniene puteri
răgaz între două morți:
moartea trecutului
năluca viitorului.
chipul de dinainte
chipul de după.

CUVINTE GREȘITE

de
MARIANA PLOAE-HANGANU

Uneori greșelile în limbă se impun, ajungând să fie desemnate chiar de lucrări lingvistice cu autoritate drept cuvinte corecte. Este o formă de „progres” în limbă care dăinuie de la **Appendix Probi** și până în zilele noastre. Aceste cuvinte, care la origine sunt cuvinte greșite, sunt datorate de cele mai multe ori nesocotirii sau necunoașterii principiilor de adaptare a cuvintelor noi. Se spune astăzi a **sesiza**, a **furniza**, a **regiza** deși, împrumuturi fiind din franceză, aceste cuvinte ar fi trebuit să se pronunțe **sesisa**, **furnisa**, **regisa** deoarece, așa cum se știe, verbele franceze cu infinitivul în **-ir** au fost adaptate în română la infinitivul în **-isa** ca în fr. **vernir** devenit **vernisa** sau fr. **tapir** care a devenit în română **tapisa**. Inițial greșeli, aceste cuvinte sunt astăzi pentru toți vorbitorii cuvinte corecte.

Deși calificate drept incorecte, asistăm la menținerea în limbă a numeroase greșeli. Atitudinea pasivă a lingviștilor ca și numărul mare al celor care le folosesc ar putea duce la punerea nedorită a acestor cuvinte în limbă. Continuă să se audă: **hambal**, **igenă**, **înstreina**, **jeratic**, **întreprindere**, **manechiură**, **paleativ**, **pamblică**, **saten** etc pentru **handbal**, **igienă**, **înstrăina**, **jărativ**, **întreprindere**, **manichiură**, **paliativ**, **panglică**, **satin**.

Forma greșită a unora dintre aceste cuvinte se datorește necunoașterii fie a etimonului, fie a modului lor de formare. **Handbal** vine din germană, **Hand** însemnând „mână” iar **Ball** „minge”; **înstrăina** este format din rom. **străin**, **jărativ** din **jar**; **panglică** a intrat în limbă din maghiară (mah. **pántlika**); **întreprindere** vine din verbul românesc **a întreprinde** care la rândul lui este format după fr. **entreprendre**; în românește nu există prefixul **intre-** ci **între-** care traduce fr. **entre-**. Tot așa, **manichiură** vine din fr. **manucure**, **paliativ** din fr. **palliatif**, la rândul lui din lat. **pallium** care însemna „învelitoare”, deci la început **paliativ** era un „mijloc de a acoperi o lipsă”. **Satin** vine din fr. **satén**; în general cuvintele care vin din franceză sunt preluate cu forma lor scrisă și nu cu cea pronunțată. La fel, **bleumarín** și nu **bleumaren** cum încă se aude frecvent. Cuvântul englezesc **blue-jeans**, cuvânt internațional deja, ar trebui pronunțat în română **blugins** și nu **blugi**; engl. **blue** însemnând „albastru” este incorectă expresia **blugi albi** sau de orice altă culoare. Tot se mai aude expresia **panaceu universal**, expresie pleonastică, având în vedere că **panaceu**, cuvânt din greacă, însemna „care vindecă orice boală”.

Din păcate, exemplele ar putea continua. Astăzi cuvintele se răspândesc mai repede și la distanțe mari datorită celor mai variate mijloace de comunicare. A adapta cuvintele la specificul limbii române nu înseamnă a le adapta în formă greșită. Este necesar să se cunoască etimologia cuvântului sau modul său de formare și apoi este la fel de important să fie rostite corect. Cu alte cuvinte un cuvânt nou auzit sau citit trebuie cunoscut.

Despre greșelile din limbă Al. Graur spunea: „Greșelile de aceste feluri le-am tratat în două feluri opuse: pe unele le-am trecut cu vederea, considerând că nu mai e nimic de făcut. În alte cazuri, mai încerc încă o dată să introduc buna ordine”. Cu instrumentele gramaticale și lexicale de care dispune limba română, fiecare poate să facă „bună ordine” în propriul vocabular.

bujor nedelcovici

TIMPUL IMPOSTORILOR

15 octombrie

* Filozofia - de la Socrate și până la Paul Ricoeur - reprezintă o „neliniște permanentă” în raport cu lumea și cu sine care te învață cum să mori.

Eu învăț cu fiecare zi cum să accept inevitabilul: **Moartea**. Sunt concomitent maestru și discipol, guru și novice. Nici în țară și nici aici nu am găsit... un „profesor de conștiință”. I-am dus lipsa toată viața. Aș fi vrut să am încredere totală în cineva care să-mi dirijeze lecturile și cu care să stau de vorbă fără să-mi fie teamă că a doua zi mă va... „turna”. Un „antrenor” care să-mi strige din colțul ringului cum să mă apăr în fața partenerului de luptă. Oare dacă aș fi întâlnit „un înțelept”, aș fi acceptat să fiu discipolul lui? Am trăit până la 50 de ani în teama de spioni, suspiciunea de a fi denunțat în orice clipă (doi dintre prietenii mei făceau rapoarte la Securitate), iar „vânzarea de frate” s-ar fi putut face la prima confesiune. Tatăl meu a fost denunțat și trădat de prietenii lui. Am trăit sub „Mitul lui Iuda!” Am fost condamnat la singurătate! Acum nu-mi rămâne altceva de făcut decât să învăț în continuare cum să accept incontestabilul: **Moartea**. Dar până atunci: seninătate înțeleaptă, echilibru mental și sufletesc, unitate perfectă cu „sinele ascuns” și realitatea ce mă înconjoară, lipsa de griji ordinare, ironie, umor, leger fără să fiu superficial, și uneori chiar să zâmbesc... Tatăl meu a murit repetând cuvintele: „De bine! De bine!”

16 octombrie

* După 1940, scriitorii francezi care au colaborat cu naționaliștii în timpul ocupației au fost judecați și condamnați. Louis-Ferdinand Céline a fost nevoit să trăiască în exil câțiva ani, fusese condamnat pentru **indignité nationale**. Drieu la Rochelle, după o tentativă de sinucidere a spus: „Am jucat pe o carte, am pierdut, acum trebuie să dispar”. Cu toate că ar fi putut să ceară protecția lui André Malraux - erau prieteni - și-a pus capăt zilelor în noaptea de 15 martie 1945. Există o demnitate și o onoare - chiar în greșală - pe care trebuie s-o respectăm. Mi-l imaginam pe Eugen Barbu spunând: „Am jucat pe cartea Ceaușescu, am pierdut, acum dispar!” Imposibil! La noi sunt numai convertiți, chiar dacă Eugen Barbu descria cu amănunte - într-un articol din „Scântea” - zâmbetul lui Ceaușescu în timp ce cobora scara unui avion. Dar în Franța a mai fost un scriitor care a fost condamnat pentru colaboraționism: Robert Brasillach. Un bun romancier, cronicar teatral și de film. A fost executat prin împușcare la 16 februarie 1945. Ezra Pound, care a susținut regimul lui Mussolini, a fost arestat de armata americană în 1945, închis într-o cușcă metalică și transportat în Statele Unite unde a fost judecat și internat într-un spital psihiatric, timp de 12 ani.

Oare Eugen Barbu, Adrian Păunescu, Corneliu Vadim Tudor, Eugen Florescu, Dulea și mulți alții nu au nici o

responsabilitate pentru prejudiciul moral și spiritual adus poporului și culturii române? Nu! Nici una! La noi este posibil **orice și oricând!** Altfel n-ar fi îndrăznit să apară și să publice după alegeri. Până atunci stăteau ascunși și așteptau. A sosit din nou momentul lor?! **Timpul impostorilor!**

Eugen Barbu a fost dezavuat de Uniunea Scriitorilor pentru plagiat. Uniunea Scriitorilor ar trebui să dea dovadă de mai multă fermitate - până nu e prea târziu - și în privința celorlalți scriitori care sunt vinovați de **indignité nationale**.

Acum, cu ocazia transcrierii caietului, constat că situația este neschimbată. La 1 mai 1997 am adresat o „scrisoare deschisă” Președintelui Uniunii Scriitorilor, Laurențiu Ulici (refuzată de prietenii mei de la **România literară** și publicată în **România liberă** și **Luceafărul**), prin care ceream dezavuare scriitorilor care au slujit regimul comunist, au promovat „cultul personalității”, au fost „poetici de curte”, sau agenți de influență. Nu am primit nici un răspuns! Nimeni nu a remarcat articolul! Nici un coleg (scriitor) nu a susținut propunerea! Nepăsare?! Indiferență?! Care este explicația acestei atitudini față de trecut, memorie și suferință? Lipsa de conștiință, responsabilitate, moralitate și atitudine civică? Într-o societate civilă în formare, „cei care au fost aleși” nu se simt obligați să răspundă - nici cel puțin printr-o scrisoare - la interpelarea „unui alegător”. Ei se așează în „scaunul prezidențial” cu un sentiment de eternitate. Să țipe ceilalți cât or vrea! Noi ne vedem de interesele noastre! **Memoria este din nou cenzurată!**

Recent, la București, un bolnav a fost transportat la patru spitale, medicii i-au refuzat internarea, apoi bolnavul a fost lăsat singur pe stradă, cu un ac de perfuzie în mână. Dacă cineva este lipsit de conștiință și responsabilitate față de trecut, are aceeași atitudine și în prezent. Dacă **totul a fost permis în trecut...** asistenta medicală și șoferul mașinii de salvare au putut abandona un muribund pe stradă.

17 octombrie

* Schopenhauer, când a publicat **Lumea ca voință și reprezentare**, în 1819, era încă tânăr. Lipsa de succes a cărții l-a determinat să plece în 1820 la Berlin, în speranța că îl va eclipsa pe Hegel care se bucura de mult succes printre studenți. Schopenhauer, văzând că la cursurile lui veneau puțini studenți, a părăsit Berlinul și s-a instalat la Frankfurt. Curând după plecarea lui, la Berlin s-a declanșat o epidemie de holeră. Hegel și-a pierdut viața din cauza acelei epidemii. Iată cum eșecul lui Schopenhauer la Berlin s-a transformat într-o șansă - salvarea vieții. Schopenhauer a dobândit succesul așteptat abia în 1851, după publicarea volumului **Parerga**.

VOLUPTATEA IMPERFEȚIUNII

Din toamna anului 1988 Florentin Smarandache s-a rupt premeditat de România, dar nu și de români, de limba și literatura întru care s-a născut și și-a petrecut prima tinerețe. Om al deciziilor ireversibile, ca de pildă cucerirea Americii, va reuși abia după opt ani grei de încercări și umilințe să se impună în respectivul establishment la nivelul pregătirii și perfecționării sale științifice și omenști. La 43 de ani este în fine profesor de matematică la Universitatea din New Mexico. Destinul și îngerul păzitor și-au dat mâna în „cazul” Florentin Smarandache, încoronând un deceniu de revoltă, privațiuni și voință inflexibilă de a ieși la lumină. În ciuda faptului că temperamental F.S. nu este un luptător, ci un... poet. „Un emigrant la infinit” între plusul și minusul aventurii cunoașterii. A cunoașterii și realizării de sine, astfel încât autorul are în primul rând o viață, o biografie, un destin, în baza cărora s-au scris o operă, o bibliografie. Inițiator și guru al Mișcării Literare Paradoxiste, omul nostru din Bălcești Vâlcei n-a pregetat să scrie și să publice în Europa, în America și în țară poezie, eseu, roman, jurnal (din lagăr, din exil etc) teatru. În ciuda varietății și tenacității ofertelor numele lui Fl. S. nu s-a impus cititorului din România din aceleași cauze ce continuă să submineze cunoașterea literaturii produse de românii

rezidenți în străinătate: insuficiența condițiilor de editare și difuzare, suficiența criticii față de autorii „absenți” (în sensul discreției pe tărâmul alunecos al publicității zgomotoase), contextul actual de contestare cu orice preț, parte a războiului româno-român ce se poartă de vreo șapte ani încoace. Revenind la scrierile stricte ale autorului, nu putem ascunde faptul că subiectele și transpunerile sale au aerul de **datat**. Diatriba anticomunistă nu mai interesează în literatura jocului de-a masacru de la București, și nici Jurnalul ca o „descătușare a sufletului de toată durerea și anxietățile care-l bântuie” (F.S.). Volumul de versuri „Emigrant la infinit” este reflexul dorului nemântuit al poetului de a se mărturisi în limba română, conform aceleiași **metode psihoterapeutice** din jurnale, formă supremă de rezistență în contra „americanizării”. Ferindu-se metodic de a deveni robul sloganurilor de tip sex, bani și război, poetul marchează puncte în clipe de inspirație ce-l apropie de aspirația sa mărturisită spre „un joc înalt, artistic, inventiv, neconformist”. De o frumusețe eclectică, nu toate poemele sunt „răcite” în forme definitive. Din șuvoiul retoricii se sud accente aforistice dintr-un posibil florilegiu de minima morală. Alături de compoziții de inspirație Góngora („Trandafirul galben”), coexistă mari

despletiri epice, cu note de pamflet politic. Polițe plătite, orgoliu poetic, patetism. dar și momente de lirică pietate controlată față de ființa iubită: „Dă-i pâinea/vieții cea de toate zilele/nu în felii subțiri și uscate/Iartă-i greșelile/fără voce/atât cât iartă și ea altora/Și ferește-o/de ispita măritişului prostesc/Dă-i pe cineva/Să o iubească/cel puțin cât o iubesc eu...”. Multe ecouri autobiografice, transfigurate după metoda exorcizării statutului de emigrant și a modificărilor de destin aferente. Parte într-un recent episod de intrigă și iubire conjugală, poetul nu pregetă să eminescianizeze și să-și clameze superior solitudinea îndrăgostitului neînțeles. Câte-ul paradoxist nu lipsește nici în această carte, a se vedea lungul poem „La cota cea mai înaltă a disperării”, căruia îi preferăm totuși „Iarna în deșert”: „Soare la 72 grade Fahrenheit/Serpi. Cactuși/ Computere sau dolari/Arizona, și ah!/Nu mă doare burta de alții/Ci sufletul de părinți”. Febrilitatea consemnării poetice abia dacă susține mesajul etic al unor poeme. Impresia noastră este că Florentin Smarandache se complăce premeditat într-un fel de voluptate a imperfecțiunii. Și asta de dragul numirii coplesitoare a stărilor și idiosincraziilor de „emigrant”, cu orice preț și cu intenția de a nu pierde nimic dintr-un cronograf bănuat a interesa chiar și la prima „perie”. Exerciții, adesea revelatorii, de admirație și identificare față de limba și poezia română, versurile din „Emigrant la infiu” atestă un om viu, un prea-plin sufletesc, și mai puțin o conștiință critică și selectivă. În schimb, creativitatea poetului se afirmă în chip original și surprinzător (față de parabolă cunoscută) prin inspiratele „Cântece de mahala”, ciclul final al cărții. Recuparea unui limbaj frust, minoritar dar plin de subtilități plastice și muzicale, poate reprezenta un filon al ludicului sarcastic cu incizii livrești, încă neexplorat în literatura română.

Sub imboldul elogioasei fișe critice la volumul „Scara lui Iacob” Ed. Hestia, 1995, semnată de distinsul eseist și cărturar Marcel Corniș-Pop, am parcurs cea mai recentă carte de versuri ale autoarei, semnalate încă de la debut de Radu G. Teșosu în „Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu literar nouă”. Este vorba de Simona Grazia-Dima, una din puținele poete ce preferă eului liric feminin, eul unisex, aproape impersonal. În acest spirit ne explicăm voalarea oricărui detaliu biografic, disimularea interiorității în interiorul unui edificiu rece, demonstrativ de efuziuni și imagini. Printr-un travaliu considerabil, poeta reușește să ofere cititorului indentitatea sa fictivă, oficială, am spune, interesată exclusiv de jocul și comportamentul teoretic al „sufletelor tari”. De unde și lipsa unei eventuale poziei erotice, prețul plătit de autoare pentru nedeclararea în vamă a orgolioasei sale solitudini, a felului său de a fi și altceva decât instanță apolinică sau trestie gânditoare. Pe baza unor întinse lecturi de poezie, critică literară și filosofie, Simona-Grazia Dima preia tehnica exegezei pentru a da stilizate decoruri ale realului, ridicate uneori la putere de simbol spiritual. Scenariile poetice, adesea credibile, interesează în măsura în care nu sunt covârșite de tencuiala critică și anume arborescențe prozaice. Echilibrul între construcția neologică, abstractă și cea lirică, genuină există, căci totul este supravegheat, emoția fiind, vai, una de sorginte intelectuală. Poemul „Noaptea romană” ce dă titlul volumului la care ne referim, este și cel mai reușit din bibliografia poetei, în sensul ingeniozității agrementate de un frison ezoteric: „se-aude-n curte mugetul vițelului abia născut, în **heliocaminus**/ne vom petrece seara și nu vom mai pleca lucizi și

CU CAPUL ÎN NOREMAION

transparentei/din noaptea coerentă, cristalină, ea ne-mpământeste, ne dăruie/un **latifundium** și nu știm, topiți în piesă, ne-a adoptat/cu totul, stăpână peste calcul, cifre instrumente”. Demonstrația poetică înaintea pe antinomia unor nuclee metaforice mai vechi și mai noi, cum ar fi Orașul Abstrus, simbol al captivității și dizarmoniei materiale, și Noremaion, simbol al imaginării diafane, al creativității. Între acești poli, dar și în interiorul arcului voltaic dintre ei, evoluează discursul poetei, validat mai ales de poemele pe spații scurte, străbătute de o prospețime aforistică: „Unificare”, „Magazinul de păsări”, „Evadarea”, „Custodele Minotaur”. De un portret-învețivă are parte „Bardul din Abstrus”, prilej pentru poetă de a-și arăta mușchii polemici, precum și refuzul oricărui tip de monstrozitate din tipologia Abstrus: „custodele minotaur”, diverși câini de pază și lăncieri, judecători, ș.c.l. Orașenii înșiși din Abstrus se poartă fariseice, sucubi ai unor convenții publicitare mercantile. Opiunile etice ale poetei sunt clare, dând câștig de cauză „Academiei ființelor mici”, obladuită de „faldurile-n tremur ale cerescului Noremaion”. Țesând subtil, cu aparentă umilitate decorativă, Simona-Grazia Dima lasă când și când să se întrevadă zona de grație la care aspiră poemul. Ca Valéry odinioară, cu al său „Le vent se lève/il faut tenter de vivre”, poeta are **Revelația** ce

urmează: „apoi se pornește un vânt,/el ridică, schițează un salut/și pleacă. Lasă în urmă o mireasmă/de pâine coaptă-n țest, ori de zambile./de musturi proaspete. Uimit, ești sigur: / adevărul s-a revelat”. Un portret tutelar al cărții susținut foarte bine stilistic și expresiv, este „Un duce florentin”, eșantion al calității scriiturii practice de poetă. Straneitatea detaliului și poanta montaliană acreditează un echilibru și o coerență a viziunii poetice greu de atins. Atinse și în poemul „Viteza sevei în fruct”. Acreditându-și poezia pe lângă aparițiile extramundane din Noremaion, poeta conjură o seamă de valori apropiate moralei creștine. Epifania acestor **solii** pare a justifica demersul său artistic și meditativ: prinți ai blândeții, ființele mici, maestrul, hansaticii din nori, caligrafi, copişti, pictori, tipografi, gravori, astronomi, restauratori, cărturari extatici. Toți, emisari ai unui paradis pierdut și al unor altfel de relații între spirit și materie, purtători ai speranței de mântuire întru magia spiritualității. Asumându-și acest spațiu de anonimă, intensă puritate scânteietoare, Simona-Grazia Dima respiră liber în plasa marelui argentinian și a fantasticului său univers în care arta și viața se salvau mutual din calea istoriei.

UN TRIMIS AL MOSCOVEI

de VLAICU BĂRNA

Drumul legiuitelor defilări comuniste devenit cafenea ambulantă; Despre Stalin: mai rar „un om să facă așa un bine”; Nici G. Călinescu nici Cezar Petrescu nu puteau refuza colaboratori impuși; Motocosirea proverbelor și împământarea devenită tradiție.

Trei erau marile sărbători comuniste în cinstea cărora toți oamenii muncii, în cap cu armata, trebuiau să defileze prin fața marilor partidului, ridicăți pe o schelărie de fiare și scânduri, clădită ad-hoc și demolată a doua zi, în Piața Parcului Herăstrău, botezat pe atunci Parcul Stalin. Prima era ziua de 1 Mai, a doua 23 August iar cea de a treia 7 Noiembrie, marea izbândă a revoluției rusești din 1917. Întâiu Mai avea o oarecare tradiție în mediul muncitoresc de la noi, prin acțiunea socialistilor de la 1900, bruiată de multe ori de jații prefecturii de poliție, iar 23 August se știa bine că era data cuceririi calului troian, a înstăpânirii trupelor rusești pe toată țara, în 1944.

În planul coloanelor care defilau, scriitorii, artiștii plastici, muzicienii și actorii își aveau și ei locul prestabil. Scriitorii mai ales, pe care tătucu de la Kremlin îi onorase cu denumirea de ingineri ai sufletelor, trebuiau să fie exemplu de disciplină la aceste sărbători. Așa că de la conducerea Societății Scriitorilor, mânuitorii de condei primeau mereu indicații, cu săptămâni înainte, să nu lipsească nimeni de la defilare, iar publicațiile de toate soiurile apărate încă din ajun gemeau de articole festive. La primele defilări, oamenii literelor au venit destul de crispați, ca să asculte apoi lozinci strigate în gura mare de tovarășii lor din lumea muncitorească, cum erau: **Stalin și poporul rus, libertate ne-au adus sau: Rusia u-re-se-se, bastion al păcii e!** Și marea bărație proletară de la răsărit și numele tătucului erau teme frecvent tratate în elanul odelor pe care le semnau atât profesioniștii cât și amatorii în publicațiile vremii. Una din acestea, trimisă de un entuziast din nordul Moldovei pe adresa Editurii pentru Literatură și Artă suna în felul următor: „**De veacuri nu s-a pomenit/Un om să facă așa un bine/La un popor nenorocit/Exploatat și chinuit/De mii de ani Staline!** Mulțumind pentru așa un bine, semnătura autorului era Bârleanu-Dorna, iar fericitul moment al creșterii în timp al respectivului omagiu se situa în leatul când tătucul împlinea șaptezeci.

Pe cât de îngrijorați veniseră oamenii scrisului la acela prime defilări, pe atât de schimbăți păreau ei pe la orele două după prânz, când scăpaseră de această obligație, după ce mai mult de patru sau cinci ceasuri înaintaseră, cu lungi perioade de stat în loc, pe traseu. Acum erau destinși, bine dispuși și parcă le părea rău că se despart. Ce se întâmplase? După o bună bucată de timp, când cafeneaua, socotită un loc periculos, nu mai figura în programul lor de viață, aceste ceasuri irosite pe traseu către punctul de defilare îi luaseră locul. Vecinii de coloană legau vorbă împreună, cunoscuți și necunoscuți, tineri și bătrâni, se descopereau unii pe alții, iar în jurul bătrânilor lupi ai breslei ca Adrian Maniu,

Păstorel Teodoreanu, Damian Stănoiu sau Tudor Mușatescu se formaseră grupuri de audienți care le sorbeau vorbele. Cafeneaua fusese prost taxată, zicându-se că acolo se complotază împotriva regimului și că e plină de turnători. Aici regăseau atmosfera cafenelei din timpurile ei bune, când purtau discuții, făceau planuri și depăneau amintiri în fața clasicului șvarț, care odată cu criza de cafea din timpul ultimului război dispăruse și el. Iată-i deci întorși la o dispoziție de încredere în confratele de alături, căruia i te poți mărturisi și îi poți fi la rândul tău receptor gândurilor sau neliniștilor care-l muncesc. (Vezi cartea albă a Securității).

Cred că la una dintre acele prime defilări am auzit, povestită de prozatorul Damian Stănoiu, o întâmplare care numai sub regimul comunist se putea petrece. El fusese unul din scriitorii de succes în perioada interbelică, cu o proză satirică inspirată din viața monahală, pe care o trăise în tinerețe ca și mai vârstnicul său confrate Tudor Arghezi. Mare amator al jocurilor de noroc, el vizitase într-un timp, regulat, casinoul de la Sinaia, din a cărui caniotă era știut că își avea un procent și Carol II. Pe tema pasionaților de ruletă, Stănoiu a și scris una sau două din cărțile sale. Mai știam că, la intrarea rușilor în țară, speriat ca toată lumea, Damian Stănoiu le ceruse iertare marilor cinului monahal, pentru cât le făcuse sânge rău și se călugărise iar, ocupând o chilie și supunându-se rânduielii de posturi și rugăciuni de la una din mănăstirile apropiate Bucureștilor. Dar figura n-a ținut și l-am văzut peste puțin timp întors la statutul de mirean păcătos. Dar să revenim la povestea spusă de el, în coloana de la defilarea de care vorbeam: Pe atunci se auzise că la Societatea Scriitorilor (Uniunea va apare abia în 1950 - n.a.) fusese impus direct de la Moscova un îndrumător și băgător de seamă care să asigure ridicarea nivelului ideologic al respectivei bresle. Acesta s-a și înfățișat la una din ședințele de rutină unde după ce a fost prezentat a și luat cuvântul, elogiind înfăptuirile mărețe ale socialismului și felul cum ele sunt oglindite în literatura sovietică. Exemplele date începeau cu romanul **Mama** al lui Gorki și continuau cu altele ca **Așa s-a călît oțelul**, **Cimentul** și **Pe Donul liniștit**, una din ideile des repetate de el fiind aceea că scriitorul nu e un simplu cronicar al realității istorice, ci un creator al ei în idealitate.

După această ședință s-a aflat și cine era comisarul impus de Moscova: un basarabean, fost student în anul doi la Iași, arestat și închis pentru agitație comunistă de regimul burghez și eliberat după intrarea trupelor rusești în țară. În rolul de îndrumător el apărea vesel, binevoitor și opinia generală stabilise că individul nu era antipatic, nici malign, ci marcat doar de o nerozie pitorească, amuzantă, în discursul său rusofon, pe care îl împăna ades cu locușii și proverbe neaoșe, spuse greșit sau pe dos, ceea ce ne distra peste măsură. Una din sintagmele mereu repetate de el era că omul, în lumea nouă, trebuie să devină „forte firicît”. Ei bine, îndrumătorul nostru a fost pus imediat în capul primei

reviste literare de atunci și la el s-au trezit convocați pe rând scriitorii de seamă, mai întâi prozatorii și dramaturgii. Între aceștia a venit și rândul lui Damian Stănoiu, iar mai departe reproducem din spusele lui:

- Mă chemase și pe mine trimisul Moscovei și m-am înfățișat la ora indicată. Era ciudat, dar m-am pomenit pătruns de sentimentul că mă aflu în fața unui duhovnic. Iată, ziceam în mine, ce slabă e firea omenească și îmi venea să scuip în sân. Individul mi-a ținut la început o lungă lecție despre rolul scriitorului în socialism și despre urgența comenzii sociale, într-o lume care trebuie să se transforme neapărat în ceea ce au visat marii gânditori ai omenirii Marx și Lenin. Din departe în aproape s-a ajuns la ce-mi pretindea partidul mie, deocamdată. Era să scriu zilnic un articol pe o temă de actualitate și să-l duc ziarului **Universul**, preluat și el de partid, unde lucrasem odinioară. M-am învoit bineînțeles și de a doua zi am început să depun în cutia poștală de la parterul palatului zidit de Stelian Popescu, cum mi se indicase, articolul cu pricina...

Și scriitorul ne-a povestit mai departe cum se muncea zilnic să găsească un subiect generos dar și actual, o temă mai puțin abordată, cu adrese mai potrivite în rândurile cititorilor cărora alții nu le acordaseră atenție. N-a uitat să ne spună nici faptul că deși deschida pe urmă zilnic paginile ziarului respectiv, articolele cu semnătura lui nu puteau fi găsite acolo. Dar el le scria mai departe și le depunea regulat, cu excepția duminicilor și sărbătorilor legale. Când s-a împlinit anul de la angajamentul luat scriitorul l-a căutat pe cel care-i dăduse comanda, întrebându-l dacă mai este nevoie să continue. Omul Moscovei i-a spus, pe tonul cel mai firesc din lume, că „deocamdată nu”, asigurându-l însă că sutele de articole scrise, din care nici unul nu văzuse lumina tiparului, au fost o verificare a respectării angajamentului luat în fața partidului.

- Auzi, domnule, ce nebunie! se minuna autorul povestirilor din **Călugări și ispite** și pe frunte i se iviseră broboane de sudoare...

Cât despre trimisul Moscovei, după acel post ocupat la revistă, el a făcut carieră pe mai multe planuri, întâi ca universitar, predând la catedra de literatură rusă, apoi acceptat ca adjunct al Institutului de istorie literară condus de Călinescu și nu mai puțin ca autor, publicând proză și teatru în colaborare cu un scriitor de largă audiență ca Cezar Petrescu, care nu mai colaborase cu nimeni până atunci. În cele din urmă, după legea tuturor valurilor care au ajuns și s-au oprit aici, omul impus de Moscova s-a împământănit, însurându-se cu o munteancă din Teleorman, înrudită chiar cu președintele Uniunii Scriitorilor. Cadrele coloanei a cincea de orice culoare ar fi ele se îmbospătează mereu pe solul daco-român. Și asta de veacuri.

Un alt îndrumător zelos de pe atunci, tot ilegalist, plasat în capul publicațiilor pentru străinătate, a știut să ia distanță din timp față de autoritatea Moscovei al cărei apostol fusese și el la început. Mai târziu însă, când Geniul Carpaților voia să arate că toată puterea este la el și nu mai depinde de nimeni, în biroul respectivului ștab a năvălit un redactor foarte aferat spunând:

- Vă rog să lăsați telefonul liber că ne dă legătura cu Moscova...

Marele director i-a replicat atunci, pe un ton profund reprobat:

- Ei, ce dacă e Moscova? Să aștepte!! Martorilor acestei scene nu le venea să creadă, li s-a părut că aud cea mai cumplită blasfemie și până seara tot Bucureștiul a luat cunoștință de ea.

ADRIAN PETRINGENARU (II)

de MANUELA CERNAT

Rug și flacăra, ecranizat în 1980 de Adrian Petringenaru a însemnat pentru filmul istoric românesc un pas în afara cărărilor bătute. Romanul omonim al pe atunci tânărului prozator Eugen Uricaru i-a oferit cineastului șansa să substituie vetustelor formule batalliste o viziune mediativă asupra rosturilor istoriei, mutând centrul de interes al spectatorului de pe câmpul de luptă în culisele secrete ale istoriei. Momentul de transcendență al Unirii Principatelor Române sub sceptrul lui Alexandru Ioan Cuza este pretextul dezvăluirii hățișului de oculte mașinații politice și diplomatice, țesute peste capul unei nații, în cancelariile marilor puteri vecine și, nu mai puțin, în cancelaria perfidului Albion. La jumătatea drumului între ficțiune și document, evocarea tandemului Uricaru-Petringenaru demonstra fără echivoc cum în balanța imprevizibilă a așa-zisului „echilibru de forțe” stabilit pe plan internațional, destinul individului capătă în părțile noastre de lume proporțiile unui grăunte de nisip. Și totuși,

uneori, un asemenea minuscul grăunte poate bloca un întreg și complicat angrenaj.

Ca o structură simfonică, antrenând sumedenie de personaje și intrigi secundare, **Rug și flacăra** a impus printr-o certă anvergură intelectuală, prin subtila ambiție de a citi trecutul prin grila prezentului, dar nu în sensul vulgarizator al majorității filelor „epopeii naționale”, ci, dimpotrivă, sub semnul unei disperări fără margini pe care, din păcate, prea puțini dintre recenzenții de atunci ai filmului au perceput-o.

Un alt element inedit al acelei ecranizări, de natură să enerveze multă lume, a fost prezența explicită a ritualurilor masonice, inclusiv o ceremonie de inițiere, fără precedent în istoria cinematografului românesc.

A urmat, la câțiva ani distanță (doar Sergiu Nicolaescu își permitea în acele vremuri luxul de a turna două și chiar trei filme într-o singură stagiune), o poveste contemporană, **Femeia din Ursă Mare**, tot o ecranizare, tot după proza unui romancier mai puțin cunoscut,

țimșoreanul Paul Eugen Banciu. Destinul unei aprige maramureșene, crescută printre țapinari, strămutată în mediul șantierelor și ajunsă, printr-un trist hazard, soție de gestionar pus pe căpătuială, aducea pe ecran o anumită franchețe polemică a detaliilor realiste de ambianță cotidiană. Fără ipocrizie, cineastul ne vorbește despre o lume aspră, necruțătoare, unde femeia are de ales între a fi mai tare decât bărbații ori a le cădea victimă.

Dăruit cu pasiunea profesiunii de cineast, Adrian Petringenaru n-a ținut seamă nici de boală, nici de avertismentele medicilor. De parcă ar fi simțit că nu i-a mai rămas decât prea puțin timp, naviga fără preget între moviola studioului de animație, și decorurile de pe platourile din Buftea. Obsesia împlinirii artistice și simțul datoriei, primau. Și muntele de om s-a năruit într-o clipă. Ne-au rămas de la el filmele, cărțile și amintirea unei personalități clocotitoare, a unei existențe duse sub lumina gândului. Adrian Petringenaru ar fi fost o prezență prețioasă în acest moment de reconstruire a cinematografului românesc. Ne lipsesc și nu văd cum și mai ales când vor putea fi egalate cultura, spiritul enciclopedic și generozitatea lui. Ne lipsesc poezia și dragostea lui credință în Dumnezeu. „Viața - scria în cartea sa despre Brâncuși - este ca o poartă prin care nici nu intri bine, că ai și ieșit. O clipă doar, o clipă care fiind viață, faptă omenească, te mută din tăcere în infinit”.

teatru

După scurta vacanță a sărbătorilor de iarnă, directorii de teatre încearcă de obicei să mai primenească repertoriile. Este bine cunoscut că repertoriul propus la începutul unei stagiuni se realizează doar parțial: actorii mai pleacă la câte o filmare, regizorii lucrează la mai multe spectacole simultan și nu reușesc să termine decât câteva, uneori se schimbă chiar directorul teatrului în plină stagiune, și nu în ultimul rând, banii pentru o premieră se strâng extrem de greu. De bine, de rău, în ultimul an complicitățile politice nu au mai turmentat activitatea teatrelor chiar dacă nu a venit nici mult așteptata reformă.

Repertoriile teatrelor, care până cu câțiva ani în urmă erau normate și ideologizate (până în 1990) sau subiect de afinități politice (până în 1996 inclusiv) ar fi putut intra în zona normalului. Am fost mereu bombardați cu programe (anunțate în interviuri doar) ori de câte ori s-a schimbat câte un director de teatru. Fabulații! Repertoriile au fost doar improvizate, uneori de la o lună la alta. După fiecare revelion, s-au mai împropătat puțin ambițiile și până la finele stagiunii fiecare teatru s-a obișnuit să mai lanseze măcar o premieră. Repertoriul este un prim factor de concurență între teatre, dar a fost împins în zona obscură și a ieșit de foarte multe ori în față angajamentul politic pentru care mulți directori au fost privilegiați.

Problema repertoriului nu a mai fost dezbătută în România de foarte mulți ani.

REPERTORIUL

de REMUS ANDREI ION

Revista „Semnal teatral” a UNITER a lansat o serie de anchete despre starea teatrului românesc, iar în numărul 3-4 din 1995 Marian Popescu a făcut o analiză a repertoriilor din stagiunea '94-'95, dar acestea nu au avut urmări. Au fost retipărite (în nr.2/'95) o „Schită de program” a lui Camil Petrescu și „Proiect de organizare a teatrelor și spectacolelor în România” de Ion Sava. S-au tradus cărți programatice de Brook și Artaud. Nici acestea nu au împins directorii de teatre spre un dialog pe marginea alcătuirii unui repertoriu. Ca să nu mai spun că nici un director nu și-a publicat programul pentru care a ajuns în fruntea teatrului respectiv. Ar fi fost interesant ca măcar teatrele naționale să poată prezenta publicului astfel de programe. Dar intuiția teatrală este închisă dialogului; primește subvențiile fără să cârtească, dar publicul nu face parte din instituție, el doar servește funcționarea teatrului, cu sau fără spectacole bune - asta nici nu mai contează uneori. În mod straniu, în România motiv de concurență între teatre sunt festivalurile. Organizate uneori simultan, festivalurile au deschis într-un fel și calea dialogului pentru că

fastul și atmosfera sunt luate în calcul de participanți: trupe, critici, studenți. Dar colocviile sau mesele rotunde de festivitate ocolesc problema repertoriului, iar în particular directorii se acuză reciproc de compromiterea câte unui turneu sau a unui spectacol, prin achiziționarea unui anume regizor sau actor.

„Dezbaterile, întâlnirile publice ocazionate de lansarea spectacolului sunt extrem de rare și reflectă în mod particular pentru acești ani gradul apetenței pentru dialog deschis”, scria Marian Popescu în 1995 (ancheta despre repertoriu). De atunci lucrurile nu s-au schimbat prea mult. Cred însă că directorii de teatru au ceva mai multă libertate și mult mai multă inteligență (doar au fot numiți prin concurs!) în alcătuirea unui repertoriu. Nu o pot face singuri, în mod cert, pentru asta există și consiliile artistice. Dar o dezbateră publică pe seama repertoriilor ar fi binevenită, ar pune indirect în mișcare și mecanismele reformei instituției. Primenirea repertoriului pentru stagiunea în curs trebuie odată și odată să fie dublată de alcătuirea unui repertoriu funcțional pentru stagiunea care urmează.

REZONANȚE EMINESCIENE

de PETRE POPESCU GOGAN

Un interes aparte pentru creația eminesciană l-au avut „ilustratorii” - grafica de carte făcând prima, „școală” în materie. **Pamfil Polonic** - primul în serie - umplea filele ediției a IV-a a **Poezii**-lor lui Eminescu (1889) cu 75 de „Javiuri” - toate populate cu sute de amorași și îngerași făcând tumbe în jurul cuplului de îndrăgostiți. „Opera” lui Polonic e unicat - ocupă un singur exemplar al cărții, pe chiar filele acesteia - și este inedit. (Un caz asemănător va fi al Luciei Demetriade-Bălăcescu, pe Ediția C. Botez „Cultura Națională”, 1933). **Leonard Salmen** a „zugrăvit” în carbune sute de cartoane de mari dimensiuni - reproduse în anii 1890-1920, în anii de cărți postale ilustrate și vândute drept licențe de vot pentru alegerea reginei balurilor secolului. Acest Salmen a fost invitat să illustreze ediția Scurtu a poeziilor lui Eminescu (1910). **Ary Murnu** începe prin a ilustra „Lucașul” de la Budapesta cu „Lucașul” lui Eminescu - policromie reluată pe coperta revistei timp de 36 de săptămâni. În 1929 va ilustra ediția îngrijită de fratele său - profesorul George Murnu. **Theodor Kiriakoff Suruceanu** - arhitect și scenograf - a ilustrat cu 20 de gravuri originale ediția Scorpan - Iași, 1943. **Aurel Bordenache** a dat 58 de gravuri (oare din câte realizate?) pentru ediția jubiliară a **Societății Cartea Românească** (1919-1944). Într-o sută de ani nimănui nu-i venise ideea să illustreze „Singularitate” cu o partitură muzicală.

Ilustratori de carte la cartea eminesciană vor fi încă mulți: Maria Constantin, Angi Bădescu-Tipărescu, surorile Florica Cordescu-Celleanu și Marcela Cordescu, Anastase Demian, Victor Cupșa, Pal Erdos, Bardocz Ludovic, Petre Vulcănescu, Elena Boariu-Opriș etc - spre a nu cita decât pe ilustratorii de carte.

Consacrarea în ilustrarea cărții eminesciene va fi privilegiul celor care consideră grafica de carte un gen major - ilustrarea drept iluminare. Numim în această secvență pe Traian Brădean, Lăgia Macovei, Sabin Bălașa, Vasile Pinte, Alexandru Ciucurencu, Jules Perahim, Eugen Ștefan Boușcă, Igor Vieru, Gheorghe Vrabie, Emil Childescu, Evdochia Zaftur.

Într-un top al popularității, pe locul unu se află **Lăgia Macovei**. Teoretic, artista împărtășește interpretarea călinesciană a poeziei eminesciene de dragoste - artistic însă, Doamna Lăgia a realizat ilustrații celeste.

Traian Brădean e primul explorator al prozei eminesciene. El face o primă universitate a eminescologiei plastice la... „școala prozei” - respectiv la „școala eminesco-magiei” - „proza” poetului fiind textul-tezaur al întregii opere, un fel de „Oracol de la Delfi”, în care Eminescu intra pentru a pune întrebări și a primi răspunsuri. Filosofie metafizică prin excelență - proza crea dificultăți. Traian Brădean a tranșat genial -

desenatorul de mare clasă a desființat desenul. O alchimie specială a tușului i-a ușurat mișcarea în universul eminescian. În viziunea sa, tușul capătă înfățișări miraculoase - un cer noros nu e un nor acoperind cerul, ci herghelii nenumărate de nouri - cavalcade deshămate intrând unele într-altele.

Un corpus valoros al artelor plastice în raport cu opera lui Eminescu îl constituie lucrările de artă de sine stătătoare - cu deosebire cele create ca efect al rezonanței de la mare distanță - și nu gândul de ilustrație. Este cazul artiștilor: G.D. Anghel, Gheorghe Apostu, Corneliu Baba, Sabin Bălașa, Geta Brătescu, G. Ionescu-Călănești, Ion Jalea, Ovidiu Maitec, Ion Murariu, Cela Neamțu, Florin Niculiu, Dimitrie Paciurea, Angela Pașca, G. Patrașcu, Camil Ressu, Ion Schmidt-Faur, Eugen Tăutu, Spiru Vergulescu, Ion Vlasiu, Tudor Zbârnea.

Astfel, **G.D. Anghel** e obsedat de simbolul plastic semnificând simbolul poetic eminescian. Acel „**Hiperion**” din fața Ateneului Român este de fapt „lamura” lucrărilor de până la el. „Din viața unui geniu” și „Moartea Poetului” - basoreliefuluri în bronz (1938) - sunt două exemple.

În cazul lui **Cornel Medrea**, nimeni - avem în vedere excepțiile - nu știa că în subsolurile Muzeului Medrea se aflau patru „pânze” și un „carton” de mari dimensiuni: „Apoteoza lui Eminescu” (desen colorat, 1500X1230; 1800X560; etc. din anii 1946-1960).

Rezonanța eminesciană în opera lui **Paciurea** e una de esență platoniană - marea lui operă fiind dată - surpriză! - de ciclul himerelor. La data la care apărea cartea nu se știa - avem în vedere excepțiile - că himerele în bronz nu egalează cea „megiste musiq” din himerele - multe la număr - realizate drept „studii” pentru Monumentul lui Eminescu. (În carte sunt comentate pe larg și reproduse în culori). Într-un muzeu al fanteziei eminesciene, efigia simbol a „universului cel himeric” ar putea fi o... „himeră”. Ca mai târziu Ovidiu Maitec, care caută chipul unui Hiperion-sinteză a tuturor fețelor poeziei lui Eminescu, Paciurea a căutat toată viața un monument al Poetului, care să exprime toate ipostazele creației metafizice eminesciene. „Vreau un monument” - se mărturisea Paciurea unui gazetar - în care emoția să se desfășoare **fără sfârșit** și în care fiecare să fie liber să-și imagineze ce vrea din poeziile poetului nostru; totul aici trebuie să se reducă la ideea și simbol. Imaginea poeziei este o himeră - fiecare și-o închipuie după dorințele și sensibilitatea sa - așa cum de fapt nu există în vastul univers”. Himererele lui Paciurea dau dimensiunea filosofiei și artei sculptorului și numai ele îl plasează în sfera geniului - tot astfel precum pe Eminescu „universul himeric” al iubirii. (Va fi fiind vreo relație între sfărâmarea Monumentului Eminescu (gips, 3 metri înalt)

trimis în 1924, la Bienala de la Venetia - comisar Oscar Han - și tăcerea așezată peste cartoanele și cutiile din subsolurile Muzeului de Artă și din depozitele Bibliotecii Academiei? Pe când restituirea acestei opere și a Monumentului, care trebuie doar turnat în bronz la scara unu pe unu, a machetei risipită pe drumurile Europei?).

Magicianul **Corneliu Baba** poate fi luat drept replica în „ulei pe pânză” a magicianului Eminescu în „strofa safică”. O rezonanță pe orizontală sui-generis Eminescu-Baba poate fi luată drept rezonanța pe verticală Poet-Pictor, „Via Solis”. Ambii - titani ca sursă de reverberație spirituală și titani în creație, ei aparțin, totuși, la două generații în raport de filiație seculară. Pictorul este - ca și poetul - cauza propriei sale creații (Jocul de-a Rembrandt nefiind la Baba decât un capriciu - precum fusese la Eminescu jocul de-a Horațiu). Cu toată școala sa la Maestrul Tonitza, Baba nu are precedent în pictura națională, cum nu avusese Eminescu în poezia tradițională. (Era poeziei tradiționale o încheiere Aescandri). Un „continent” este Baba - un „continent” va fi Eminescu - tot astfel precum continentalii sunt conaționali lor - Brâncuși și Enescu. Europeanizarea artei românești începea cu Eminescu în poezie și continua cu Brâncuși în sculptură, cu Enescu în muzică și cu Baba în pictură.

Tezaur ancestral ale **Sophiei** universale, Eminescu și Baba - precum Brâncuși și Enescu - sunt cauza propriei lor creații. „Regele nebun” la Baba e comparabil cu „Hiperion” la Eminescu - fiecare din aceste creații putând fi luate drept **eul** eminescian și babian. („Regele nebun” - poziția 202 din Catalogul retrospectivei Baba - poartă în chiar titlul operei: „Eu sunt Regele”). **Eul** metafizic - și nu acel „zoon politicon” al filosofului antic - se multiplică și se constituie în „propileele” celor două grandioase opere Baba-Eminescu. Așa precum hiper-eonul eminescian moare și înviază în „mantia” unui Nesus multiplicat în fiecare poem, tot astfel Corneliu Baba moare și înviază odată cu „Regele nebun” multiplicat în fiecare tablou - inclusiv în multiplele „autoportrete”. (Din cele 207 pânze expuse recent, 22 sunt autoportrete).

Titanismul celor doi mari artiști te întâmpină la tot pasul - în manuscrisele Poetului și în lucrările Pictorului. Asemănarea cea mai izbitoare între cei doi este aceea ce se numește reîntoarcerea la temele obsedante - de unde zecile de variante - „Lucașul” la Eminescu - de exemplu, și „Regele nebun” la Baba. Revenirea - perpetua reîntoarcere - caută desigur perfecțiunea. Compozițiile cu „spaime” și „nebuni”, cu criști și arlechini abundă în perfecțiuni de detaliu, la picioare și la mâini. Peste „ochi” trece - la prima vedere - în grabă, sunt parcă, neterminați, dar artistul îi tulbură, mai degrabă îi închide - apropo de „dară ochiul închis afară, înlăuntru se deșteaptă”. De unde impresia de luciditate - sau de nebunie observabilă și în gura veșnic întredeschisă și buricele degetelor de la mâini și de la picioare. Titanismul celor doi - nu în dimensiunea „înaltului” și „departelui” stă, ci în cea a „adâncului” - ei căutând absolutul în trecut.

Număr ilustrat cu reproduceri din volumul „Ecouri eminesciene în arta plastică” de Petre Popescu-Gogan

pavel vilikovsky

TOT CE ȘTIU DESPRE EUROPOCENTRISM

Pavel Vilikovsky (n.1941) face parte dintre scriitorii slovaci care au tentația literaturii cu subtext filosofic și cu text ironic. A publicat volumele de proză Educație sentimentală în martie (1965), Prima propoziție rostită în somn (1983), Veșnic verde (1983), Escaladarea sentimentului (1989), Întâmplare pedestră (1992), Un mecanic cumplit (1996).

Cineva poate să trăiască o viață întreagă în Europa Centrală, dar asta nu înseamnă că este un europocentrist. Cunosce în satele noastre de munte oameni absolut suverani pe teritoriul lor, adică pe acela căruia îi pot da ocol pe propriile picioare. Ei știu pe care poteci poți întâlni ursul, unde găsești planta tămăduitoare turița-mare sau la care dintre brutării se aduce pâine proaspătă. Curios este că ajungând la oraș sau în sate mai mari acești oameni devin nesiguri și se pronunță despre cele ce văd fără respect și la un mod general, în sensul că în aceste localități este multă murdărie. Judecata lor, de obicei sănătoasă, devine subit jalnică; nu mai exprimă un act de cunoaștere, ci doar o dispoziție a sufletului („Păi asta este ceva foarte europocentrist!” ar spune, probabil, Camus. „Oare ar putea cineva să ajungă la o cunoaștere mai exactă decât poate asigura dispoziția sufletească? Chiar și teoria relativității este genială doar pentru că Einstein a găsit pentru umoarea sa un model matematic”).

După cum cineva poate fi toată viața un europocentrist, fără să aibă habar că este. Eu însă am avut norocul de a-l întâlni în gara principală din Brno pe celebrul Camus.

Că acesta ar fi trecut în peregrinările sale prin Brno, cercetătorii au aflat-o cu surprindere în Însemnările sale. În schimb despre o trecere a lui Camus prin Olomouc în Însemnări nu se pomenește nimic, chestia asta o știu doar eu. Camus e acum mort, iar între timp, cam pe la începutul anilor optzeci, s-a dus dintre cei vii și recepționarul de la Hotel Palace. Printr-un concurs de împrejurări, asupra cărora nu pot acum zăbovi, după trecerea mai multor ani m-am cunoscut bine cu acest recepționar; a fost un om instruit, cu o atitudine mai mult decât călduroasă față de literatură. El însuși compunea povestiri onirice populate cu personaje din universul basmelor. După câte știu eu, nici una dintre povestirile lui n-a apărut („Ah, cât de europocentrist!” ar fi exclamat, cu siguranță, Camus). Cum-necum, domnul acesta instruit și cu înclinații literare n-a băgat de seamă că în registrul oaspeților figurează numele unui oarecare Camus. Fac această precizare oarecum pentru a mă justifica.

Ținutul Moraviei se afla în plină efervescență, era de o amabilă drăgălășenie, încântat că, oarecum de la sine, curgeau acum către el scriitori de talie europeană; unii dintre ei răsăriseră chiar în mijlocul lui. Cred că la vremea sa Jean Genet a stat în pârnaia de la Ostrava, fiind reținut pentru furt și vagabondaj. Pornise în căutarea unui amant de-al său

polonez și s-a pomenit la Ostrava. Mai departe n-a ajuns. A fost expulzat și expedit acasă.

Deci Camus călătorea incognito. Ce-i drept, nu-i rămânea nimic altceva de făcut. Dacă ar fi început să strige în gura mare în gara din Brno: „Je suis Camus!”, oamenilor nici nu le-ar fi trecut prin minte că el este Camus, ci unul căruia i-a plecat mintea cu sorcova. Desigur nimeni nu este profet la el acasă, dar nici dacă acasă toți te porcăiesc, asta nu înseamnă nicicum că ai primit certificat de profet în țări străine.

Nu, persoana lui Camus nu avea nimic strident. Ei l-am ochit tocmai pentru că se potrivea cu holul principal al gării din Brno. Dacă ar fi vrut cu tot dinadinsul să-și găsească un decor potrivit, unul mai potrivit nici că ar fi găsit. O așa tristețe așezată, intrată adânc, ca o rugină, în toate obiectele din gară, o tristețe abandonată de orice motivație, funingine pe cablurile electrice. Văzându-l cum stă pe bancă n-aș fi crezut că ar aștepta vreun tren; nu arăta ca un călător, ci ca un om pornit la drum, dar fără vreo legătură cu gara. Tot așa ar fi arătat și în foyerul teatrului de operă „Leos Janáček”. Avea aerul unui om despre care doi cunoscuți de-ai lui și-ar spune în treacăt: „Asta n-o să facă purici printre noi”. Lîmpede, scumpilor, atâta vreme cât nu începeți să-l plictisiți!

Așa cum vă spun, Camus nu avea deloc o înfățișare exotică. Am putea spune doar că avea tenul cu o cătime mai negru decât al celorlalți, dar sunt chipuri care se înnegresc și de oboasă. Chipuri ca pungile de sub ochiul Domnului, care vestesc că Dumnezeu a dormit prost în noaptea asta. Părul negru, tuns scurt, într-un colț al gurii o țigară atârând șmecherește - dar cine nu cunoaște fotografia lui Camus? Cu tenul acela bronzat semăna un pic cu un țaran sicilian, numai eu n-am văzut în viața mea în țaran sicilian. După părerea mea aș spune mai degrabă că era trist, dar cumva vioi, ba chiar vesel; în tristețea aceea se simțea la el acasă, în elementul său. Ochii îi țopăiau ca secundarul de la un ceas electronic.

Pe atunci eram tânăr și mai credeam încă în întâmplare. Eram încredințat că omul acela s-a apropiat de mine ca să-și aprindă țigara, am schimbat câteva cuvinte și nu știu cum ne-am plăcut. La prima vedere. Astăzi mă gândesc că omul se săturase de privit și se hotărâse să treacă la stadiul următor. Să asculte. M-a găsit pe mine și m-a luat ca limbă.

În ce mă privește am față de Brno o atitudine aparte. Este singurul oraș din întreaga Moravie, ba chiar din întreaga Cehie unde mi-a murit tata. Vreau să spun că recunosc orașului Brno anumite privilegii și - să-i dăm

lui Freud, altfel tot un produs al Moraviei, ce este al lui Freud - de fiecare dată când am ocazia, mă preambul pe străduțele din preajma gării în speranța inconștientă că subit de după vreun colț ar putea să apară tata, că mă vede și-mi zice: „Iată-mă, sunt aici!” Iar eu îi răspund: „Mult ți-a mai trebuit”. Într-un fel, toată chestia ar fi în stilul lui, fiindcă special s-a dus la Brno să moară ca să nu-și ia rămas bun ca lumea. Numai nouă care ne aflăm în bucătărie ne-a zis: „Mda, la revedere” și pentru cea din urmă oară i-am zărit figura reflectată în geamul de la fereastră. În treacăt fie spus, după atâta amar de ani cu siguranță că nu l-aș mai fi recunoscut. Păr negru tuns scurt, într-un colț al gurii îi atârna șmecherește o țigară, degete îngălbenite de fumat... De ce nu.

Probabil un rol a avut și faptul că, spre exemplu, Camus era străin, în acele vremuri pe meleagurile noastre o pasăre relativ rară. Apoi aici nu mai era vorba de mine personal, eu îi reprezentam pe toți ceilalți: pentru ca să plece cu o impresie bună despre noi, măcar atât. Nu că mi-aș fi propus-o, dar pe undeva prin umbră îmi dădea țărcoale o astfel de idee. („Cât de simpatic europocentrist este!” ar fi spus Camus). Apoi, la mijloc mai era, ce-i drept, și limba străină. Într-o limbă străină omul e capabil să rostească lucruri pe care în limba maternă nu le-ar scoate din gură în ruptul capului; limba străină o vorbește o persoană străină care nu simte nici răspundere, nici rușine. E ca și cu acele caiete de colorat, ce-i mai important este dinainte hotărât, trebuie decât să fi cu băgare de seamă și să nu treci culoarea dincolo de linia de contur. Și să ai atâta libertate!

De fapt, atunci călătoream la Olomouc, unde trebuia să fac parte dintr-un juriu ce urma să aleagă o Miss - dacă nu mă înșel, pe Miss Democrația Populară. Până la Olomouc circula de la Bratislava și un tren direct, eu însă am o atitudine aparte față de Brno, și uite-așa m-am gândit să fac o întrerupere ca să trec și pe la târgul de mobilă din Brno. Ca să nu mint, chestia asta a inventat-o nevastă-mea, femeie încă tânără ce avea încredere în viitor, în mod concret credea că va veni clipa când vom avea și noi o locuință. În principiu, eu țin cont de clipe atunci când sunt prezent, dar nu-mi vine greu să mă prefac de hatârul nevestii, mai ales știind că nu vom cumpăra nici un fel de mobilă. Cam asta i-am turuit și lui Camus, gâfâind și sărind de la una la alta, fiindcă într-un colțșor al inimii mi se cuibărise teama - franțuz, țigara atârând șmecherește într-un colț al gurii etc - că o să mă întrebe unde poate găsi în acest oraș curve. Nu știam, și, ce-i mai rău, în acele vremuri n-aș fi recunoscut o curvă chiar de aș fi dat nas în nas cu ea.

Firește că după atâția ani nu pot să refac cu exactitate convorbirea noastră. La urma urmelor, nici n-a fost vorba de o convorbire propriu-zisă. Camus mă trăgea pur și simplu de limbă (el i-a zis altfel, mai delicat, cum că vroia „să-și fundamenteze ideile sale pe experiența sa”). Dar atunci nu mi-am dat seama. Îmi amintesc că m-a întrebat de ce sunt în privința mobilei atât de sceptic, iar eu i-am răspuns că la noi ce vezi în vitrină, nu ai nici o șansă să găsești în magazin. Vitrina în dimensiunile noastre geografice nu este un indicativ, ci un condițional, acela faimos „dacă n-ar fi dacă”, că rolul vânzătorului nu este de a vinde, ci de a explica cumpărătorului de ce nu putem să ne aflăm cu mic cu mare în Paradis. Iată că și în acest caz scepticismul meu s-a dovedit pe deplin îndreptățit: mobila ce tocmai mi-a atras atenția și m-ar fi interesat este pe doi ani înainte vândută, iar noi comenzi deocamdată nu se primesc.

Asta i-a plăcut; poate nu ce-am spus și nici cum am spus-o, cred însă că i-a făcut o nespusală plăcere cum a nimerit exact omul pe care și-l dorea. M-aș fi simțit umilit dacă aș fi băgat în seamă, numai că pe mine nu mă

preocupa câtuși de puțin faptul că mă aproba în toate câte le spuneam. Am simțit o lovitură în coaste. Nu mi-a trebuit mai mult.

„Când un om ajunge pe o podea din scânduri ce seamănă cu o lume”, am început eu - în acest moment limba străină m-a apucat de păr și m-a târât pe unde i-a fost voia - „acel om privește scena din jurul său să știe în ce piesă urmează să joace. Dar în dimensiunile noastre geografice este suficient ca numai pentru o clipă să dai atenție unui lucru personal, să zicem că îți legi șireturile la pantofi, pentru ca atunci când ridici capul constai că între timp careva a schimbat total decorul. De aceea în dimensiunile noastre geografice, mobila nu poate fi cumpărată și nici produsă cu trei ani înainte”.

„Asta-i bună”, izbucni Camus în răs. „În dimensiunile voastre geografice? Vreți să spuneți Europa Centrală?”

N-am vrut să spun Europa Centrală, un astfel de concept nu întâlneam până atunci nici măcar la buletinul meteorologic. Ce fel de Europă Centrală când din cauza atâtor cortine nu mai vede omul nici ce se află în spatele casei sale! Nu, „dimensiunile noastre

geografice” era doar un nume de acoperire al unui sistem social sau, cum se spunea pe atunci, „orânduire socială”. „Un caz exemplar de europocentrism să numești un regim dimensiune geografică!” ar fi exclamat cu siguranță Camus, dacă ar fi aflat, fiindcă la noi asemenea lucruri nu se servesc străinilor pe tavă. Iată pentru ce l-am aprobat.

Așa a fost. Fleacuri, trăncăneli, și tot felul de căcățișuri, dar părea că tocmai acestea îl atrăgeau pe Camus ca un magnet. De parcă interesul lui se orienta după criteriul lipsei de importanță; de parcă ceea ce nu avea pic de semnificație ar fi avut pentru el semnificație. Era, ca să zic așa, un istoriograf al celor fără de istorie, al firimiturilor ce cad din nebagare de seamă sub masa istoriei. Oare să fie așa că doar cele fără de căpătați, momentele neinventariate să le fi simțit vii? Astăzi când avem atâtea semnificații încât încep să ne lipsească realitățile, astăzi cred că-l înțeleg. Dumnezeule, cât de mult urăsc istoria, acest veritabil curriculum vitae al omenirii! Este însă posibil ca interesul său pentru trivial să nu fie la Camus nimic alta decât un mod de a se trezi din meditație.

Așa de pildă zicea că „în America, acolo unde au născocit aceste alegeri de regine, se

organizează concursuri pentru titlul de Miss Genunchiul Sucid, Miss Buricul Cel Mai Rotund, Miss Aluniță Pe Bucă. În aceste cazuri criteriile sunt mai mult sau mai puțin clare. Dar o Miss Democrația Populară, asta cum vine?

M-am străduit să-i explic cum că în spațiul nostru geografic nici chiar în cadrul unui concurs de frumusețe nu socotim femeia doar ca pe un obiect, ca pe o sumă de forme plăcute ochiului, în definitiv, întâmplătoare. Nu poate fi vorba de a atribui premiu pentru dizain sau de a măsura cu precizie dimensiunile unei oarecari Anicka sau Marienka. Când o femeie e reușită întru chipează pentru noi nu ceva în sine, ci altceva, o valoare spirituală superioară. Tocmai de aceea organizatorii au invitat în juriu mai mulți scriitori de excepție, ei fiind în materie de valori spirituale cei mai mari experți.

„O atitudine europocentristă demnă de luat în seamă”, a remarcat Camus. „Dar asta înseamnă pentru dumneata un mare succes!”

Cu demnitate, poate chiar puțin jignit i-am răspuns că nu pot s-o consider un succes pentru motivul că nici la ferăi, nici la valori spirituale superioare nu mă pricep și chiar de m-aș pricepe până acum nu am avut posibilitatea sau prilejul să-mi demonstrez în mod public priceperea, așa încât consider că organizatorii m-au ales din motive total iraționale și pentru mine de neînțeles. În afară de asta, n-am avut nicidecum ambiția de a face parte dintr-un juriu. Eu îmi stabilesc singur țelurile de urmat, nu mă las pe mâna nimănui, cu alte cuvinte sunt singurul arbitru al succeselor mele.

„Înțeleg din ce spuneți că n-o să prea aveți parte de multe succese în viață”, mi-a spus Camus și a continuat comparând situația mea cu a lui Sysif, cel care cu răbdare rostogolește la deal un bolovan, dar când să ajungă aproape de vârf de fiecare dată bolovanul se duce de-a dura înapoi. La acestea eu am declarat cu indiferența pesimistă a omului tânăr că, în această privință, nu mă deosebesc prin nimic de restul oamenilor. Dacă stăm și ne gândim câte posibilități are în față un nou născut și câte dintre ele izbutește să le realizeze, putem să vorbim liniștit de un eșec. Și a început iureșul. După Camus, de pildă americanii, dacă tot veni vorba despre ei, americanii deci ar împetrișta plicticosul cărat al bolovanului cu un concurs suplimentar

cine îl poate urca și mai sus și cu doar o clipă de rostogolire îndărăt s-ar fotografia. „În spațiul nostru geografic unde preferăm certitudinile”, i-am răspuns eu, „Sysif ar duce la vale bolovanul în spinare ca să fie sigur că nu se rătăcește pe cine știe unde; fiindcă ce ar fi începutul de viață fără bolovan?” Și uite-așa ne spuneam tot felul de tâmpenii și nici n-am băgat de seamă cum Camus - probabil din cauză că era distrat - se urcase în același vagon cu mine. Trenul a pornit.

Râul Morava curge încetșor și din dosul ferestrelor de tren mi se pare ca o acadea. Ca o acadea de miere. Mi s-au lipit buzele. La Olomouc mi se rezervase o cameră la Hotel Palace. Camus se ținea după mine. „Voulez-vous coucher avec moi?” l-am întrebat eu cu o oarecare stângăcie, dar el a cerut o cameră separată; roșeața ce mi-a aprins imediat obrajii lui i s-o fi părut insuportabil de europocentristă.

Dis-de-diminează, înainte de a lua micul dejun, am ieșit împreună la o scurtă plimbare. O țineam drept înainte ca nu cumva să ne rătăcim. În jurul nostru se înălțau case mohorâte în negura dimineții. Auzeam cum se sfărâmă și se scurge de pe ele tencuiala.

„Trist oraș”, am remarcat eu în momentul

când tăcerea a început să mă deranjeze. Credeam că remarcă mea se potrivește cu dispoziția lui Camus și cu nuanța brună a tenului său, dar el m-a corectat: „Este un oraș în care a plouat multă vreme”. Și-a ridicat gulerul de la sacou și sprâncenele plouate i s-au coborât ca niște spice coapte. „Își amintește, dar nu simte nevoia să vorbească despre asta”, a mai adăugat. „Or, despre asta este vorba: să rămâi stăpân pe propria înfrângere”. După asta ne-am continuat drumul prin aerul tare fără să mai schimbăm o vorbă.

Camus, am impresia, că hoinărind încerca să rezolve problema, sau că măcar căuta un mediu unde problema lui să nu bată la ochi. Este vorba mereu de aceeași problemă, dar care are în fiecare epocă un alt nume; astăzi îi spunem „criză de identitate”. Aș zice că i-a făcut vânt iubita, de obicei atunci se dezlănțuie în sufletul tânărului un vârtej de întrebări chinuitoare începând cu „ce nu i-o fi plăcând la mine?” și terminând cu „cine sunt eu?”. Acea primă lovitură la solar plexus, solar nexus și la solar sexus când pentru întâia oară constatăm că pentru altul suntem alții decât credeam noi! Geaba își tot pipăie Romeo picioarele și brațele să afle de ce e un Montague; geaba în dosul altor ferestre Julieta, îi pielea goală, caută să afle de ce este ea o Capuletă! Dar fie; chiar dacă Romeo ar smulge, ar curăța de pe sine și ar arunca din sine tot ce i s-ar fi părut lui Montague s-ar trezi și după această cumplită schilodire în fața unei alte întrebări și mai dificile: De fapt, de ce sunt eu Romeo? Dar rezolvarea e simplă, aș zice ca în cazul nodului gordian. Cea mai frumoasă dintre ele, cred, însoțită și de o doză de mirare, ne-a oferit-o György Konrad: „Eu chiar am constatat că fiecare este mereu doar unul singur”.

Până la urmă am ales-o pe Miss Democrația Populară, dar cu asta nu s-a rezolvat mai nimic; peste un an a fost nevoie să alegem una nouă. Numai că peste un an unul dintre scriitorii juranți se afla în America, altul în Canada și altul în Franța. Cum sunt eu greoi, mie mi-a luat mai mult timp până să mă dezmeticesc, dar cu chiu cu vai am ajuns și eu în țări străine; acum deci și la adresa mea nu numai a lor vorbește un alt scriitor european care a răsărit în Moravia, dar n-a ajuns decât până la Praga: „Mă deranjează la acești emigranți faptul că se consideră niște persoane mai de preț decât noi ceștilalți. De parcă ei ar trebui în mod special salvați. Dacă la noi aici ar fi libertate, cu siguranță că n-ar fi plecat. Cu alte cuvinte, libertate da, groapă comună nu? Cine se cred dumnealor?”

Revenind seara la hotel, recepționarul mi-a spus că domnul Camus a eliberat camera și a plecat. Niciodată nu l-am mai întâlnit. Amintirile se rarefiază, la coate și la genunchi începe să se vadă trupul gol al vieții. Au fost momente când m-am îndoit, crezând că am visat. Nu, în Însemnări, nu se vorbește de Olomouc, dar după mulți ani am descoperit într-unul din romanele sale următoarele cuvinte:

„Adevărat, astăzi este absolut firesc ca oamenii să muncească de dimineată până seara, după care se străduiesc să-și omoare timpul cel rămas pentru a trăi jucând cărți, petrecând prin cafenele sau flecărind aiurea. Sunt însă orașe și țări, unde oamenii au uneori presimțirea că mai există și alte lucruri. De regulă însă asta nu le schimbă viața. Dar cândva ei au avut acea presimțire, or asta înseamnă ceva”.

Acesta este mesajul lui Camus către orașul Olomouc; sau dimpotrivă, al Olomoucului către Camus. Oricum ar fi, cu siguranță vom cădea de acord că este esențialmente central-european.

Prezentare și traducere de Corneliu Barborică

EMINESCU, MODEL „ALBANEZ”

Dialog Mihai Cimpoi - Kopi Kycyku (Albania)

Mihai Cimpoi: *Stimate domnule profesor Kopi Kycyku, îmi permiteți să vă consider în egală măsură un om de cultură albanez și român?*

Kopi Kycyku: Cred că sunt continuatorul unei tradiții încetățenite în cultura albaneză care și-a formulat adesea ca imperativ cunoașterea culturii române cel puțin în cazul unor personalități remarcabile.

M.C.: *Să stăruim puțin asupra acestei nevoi de cunoaștere reciprocă, deci nu pe bază de superioritate a uneia și de împărțire nedreptățită în „culturi mari” și „culturi mici”, voința de afirmare fiind unică în toate culturile, indiferent de faptul dacă sunt considerate „mari” sau „mici” în sensul - să zicem - lui Cioran. Transpunând în planul culturii principiul heideggerian al diferenței ontologice, am putea vorbi despre existența unei note specifice a experiențelor omenești traduse în lucrări de artă, a cuvântului unic și arheilor ce exprimă ființa, dar și despre căutarea unui punct al certitudinii, a unui centru chiar. Anume, un astfel de punct generează pe de o parte întoarcerea frecventă la origini, iar pe de alta nevoia de raportare la alte „ființări” culturale. „Marele Timp” albanez pare a fi un atare punct convergent.*

K.K.: „Marele Timp”, care se sincronizează perfect cu afirmarea programatică de amploare a romantismului sau - mai bine zis - a romantismelor naționale europene este, într-adevăr, punctul de plecare al procesului de conștientizare a existenței proprii identității...

M.C.: *Am putea considera că Vincenzo Dorsd cu tratatul său despre albanezi, apărut la Napoli în 1847 este un Herder al albanezilor?*

K.K.: Bineînțeles. Conștiința de sine albaneză obține în volume **Despre albanezi. Explorări și gânduri** expresia cea mai pregnantă. Procesul de renaștere începe însă cu mișcarea albanezilor italieni, denumită **Rilindje**, încă în anii 30.

M.C.: *Impactul mitopo(i)etic al lui Eminescu asupra unor poeți albanezi apare în mod firesc pe temeiul unor date ontologice pe care le au în comun cele două culturi: căutarea identității, cultul „Marelui Timp” (al timpului dacic protoistoric, la Eminescu), trecerea de la canonul ritualic orientalizat la discursul social și național satirizat în poezia*

albaneză a primei jumătăți a secolului XIX (poezii albanezi de mai târziu care vor relua același filon tematic și motivic vor avea în Scrisorile eminesciene un model). În afară de aceasta Eminescu credea în existența unui substrat cultural comun traco-iliric: „Tracii și ilirii erau popoare înrudite. Descendenții ilirilor sunt albanezii actuali; în Tracia s-au născut români. Miklosich ne-a comunicat vreo 50 de cuvinte, care parte sunt comune albanezilor și românilor, parte au în amândouă limbile o formă și un sens deosebit.

Un număr însemnat de cuvinte latine au trecut de la români nu numai în limba bulgară, ci în toate limbile peninsulei” (sf. Fragmentarium, București, 1981, p. 579). Ca dat esențial al rasei traco-ilirice Eminescu considera energia extraordinară, pusă întotdeauna în serviciu străin.

K.K.: Eminescu a dat dovadă de un adevărat atașament față de Albania și albanezi, bunăoară în **Timpul** (1880), când se referea la familia Ghica, din care provin prințul Albert și scriitoarea Dora d'Istria. „Între domnii fanarioți, scrie el, o singură familie s-a distins prin iubire pentru țările române, prin sacrificiul vieții, chiar pentru integritatea patriei:

Ghiculeștii. Ei bine, Ghiculeștii n-au fost fanarioți veritabili, cu albanezi. Mai mult decât atât: Eminescu afirma că îi plăcea foarte mult limba albaneză și era în curs de a o învăța (vezi G. Călinescu, **Viața lui Mihai Eminescu**). În poezia **Doina**, unde „De la Nistru până la Tisa/Tot Românul plânsu-mi-s-a./Că nu mai poate străbate/De-atâta străinătate” Eminescu nu-i pomenește pe albanezi ca fiind străini.

M.C.: *Din contră, am văzut că vorbește clar despre o înrudire sufletească structurală a românilor și albanezilor. Este probabil un fapt care a determinat în zona arheală a inconștientului apropierea, în temeiul afinității electivă, a multor poeți albanezi de el.*

K.K.: Unele fapte, în baza informației de care dispunem, vorbesc de la sine. În perioada dintre cele două războaie, Eminescu a fost socotit și în Albania, ca și Europa, unanim, cel mai mare poet al românilor, ba chiar, pentru vasta rezonanță a cuvântului său numit, „nu numai poet român, ci european, Eminescu a devenit, cu vremea, tot ce are mai de preț România ca dimensiune spirituală”. Numeroși albanezi, oameni de cultură, scriitori, etc., și-au exprimat admirația pentru nivelul înalt cugetării și simțirii poetului român. Încă de pe băncile liceului la București, poetul, prozatorul și traducătorul albanez, absolvent al Academiei de Studii Economice, Dhimiter Pasko (cu pseudonimele Mitrush Kuteli și Dr. Pas) publică un studiu privind opera lui Eminescu, articole, note referitoare la limba și mesajul marelui poet român. În anii în care a condus catedra de filologie romanică, conf. Eqrem Cabej, care urma să devină cel mai mare lingvist albanez, a ținut, la Tirana, un curs special despre Eminescu. În 1959, luând conducerea lucrărilor editării unui volum de versuri, destinat să cuprindă cea mai mare parte a operei poetului, Lasgush Poradeci, cel mai mare poet liric albanez, format în România (1899-1987), mărturisea că, de-a lungul întregii sale cariere literare, l-a pasionat îndeosebi complexitatea semnificațiilor și a valorilor literare cuprinse în opera eminesciană. Încă în 1930, aflându-se în București, L. Poradeci mărturisea marea admirație pentru poetul român care l-a determinat să traducă în albaneză aproape 5000 de versuri de Mihai Eminescu. La rândul său, Dh. Pasko editează 2500 de versuri, poezii întregi și fragmente, în traducere proprie, în lucrarea lui despre Eminescu.

M.C.: *Mircea Eliade vorbea despre o relaționare structurală Eminescu - universul latin (cu referire la Camoens). Am putea vorbi despre o astfel de raportare - prin impunerea unui Weltanshaung propriu asupra relațiilor omului cu Cosmosul și Dumnezeu, a unui „om universal” constituit dintr-o polaritate structurală - și în cazul universului balcanic? Observ că și poeții albanezi remarcă la Eminescu anume „complexitatea semnificațiilor și a valorilor literare”.*

K.K.: Dacă invocăm influența sa asupra

literaturii poporului nostru, evident mai ales a romanticilor albanezi, dar chiar și a poezilor de astăzi, urmărirea ei ar fi o însemnată problemă de literatură comparată. „Este aproape de necunoscut o istorie modernă a gândirii poetice din Sud-Estul Europei în deceniul al nouălea al secolului trecut, scria poetul balcanic Tvaim Frasher, **fără a face o exegeză minuțioasă a contribuției aduse în acest domeniu de Mihai Eminescu**”. Cunoaștem deja influența lui asupra unor poeți din Balcani, ca de pildă poetul albanez Asdren (pseudonimul lui Alexandru Stavre Drenova), participant la adunarea istorică din București, ținută la 5 noiembrie 1912, la care s-a hotărât declararea independenței Albaniei. Se resimte asupra-i influența poeziei sociale eminesciene. El ținea la loc de cinste în biblioteca sa opera lui Eminescu. „Poezia lui mi-a fost carte de câpătâi”, spunea el.

M.C.: *S-ar putea spune că modelul eminescian urmat de Asdren este cu deosebire cel „social”?*

K.K.: Evident și unul „etic”. Maturitatea, incandescența, rectitudinea, curajul, franchețea gândirii eminesciene au inspirat pana unor autori albanezi până în zilele noastre, dobândind o nouă imagine a locului și dimensiunilor lui Eminescu în spiritualitatea albaneză.

M.C.: *Citindu-l pe Asdren, am putea ușor constata con-generitatea sa cu mitul eminescian al Poetului. Eminescu este urmat ca model ontologic și deontologic de creație. Ca model de poeticitate, dacă nu mă înșel.*

K.K.: Da, Eminescu este un simbol și un motiv poetic...

M.C.: *... un motiv de verificare și consolidare a conștiinței - estetice, etice, sociale...*

K.K.: Eminescu este un simbol (model) al reprezentativității, exponențialității lucrării...

M.C.: *... În sensul marilor romantici.*

K.K.: Pe lângă editarea mai multor poezii ale lui Eminescu, incluse în diverse volume apărute în 1959, 1963, 1980, putem vorbi și despre difuzarea mai multor emisiuni radiofonice și televizate, publicarea a numeroase studii și articole omagiale etc., în anii din urmă cercetătorii valoroși, în primul rând filologii albanezi, s-au dedicat cu pasiune studiului vieții și operei lui Eminescu în dorință de a-și aduce contribuția lor la elucidarea unor aspecte fundamentale ale creației sale. O exegeză „în mod remarcabil științific fondată” oferă, în lucrările lor oamenii de știință albanezi, un nou și complex chip al marelui poet român „demn de a sta alături de cei mai reprezentativi exponenți ai romantismului european”. Eminescu e surprins în evoluția sa în suprafață și în adâncimea, pe terenul literaturii române, dar și în peisajul poetic european al secolului al XIX-lea.

M.C.: *Există - la modul concret - doar cazul unic al apropierii elective Eminescu - Asdren?*

K.K.: Întâmplarea face ca singurătatea celor

mai de seamă poeți ai literaturii române și albaneze, Mihai Eminescu și Lasgush Poradeci, cu date apropiate și asemănătoare în biografia și activitatea lor creatoare, poezii, care imprimă liniile directe ale ambelor literaturi în etapele respective ale dezvoltării lor, să nu-i împiedice să fie sensibili la marile probleme ale contemporaneității. Ca și Eminescu, Lasgush Poradeci a fost un iubitor al libertății în anii 20 ai veacului XX, când existența națiunii continua să fie pusă la interogativ, dedicând poezii sublimе independenței naționale.

M.C.: *Poradeci urmează, ca și Asdren, modelul „social” eminescian?*

K.K.: Eminescu și Poradeci sunt poeți ai naturii și ai iubirii. Pe acest tărâm, la Poradeci se constată lesne influențele lui Eminescu, fie în tematică, fie în structură și formă artistică. În mai multe poezii, poetul albanez îl ia ca model pe Eminescu, cu care este înrudit sufletește. Astfel „Kuschrohet vala” („Acolo unde se așterne valul”), „Mergim” („Exil”), „Malli” („Dorul”), „Që larg” („De departe”) etc. sunt scrise în relație directă cu „De-aș avea”, „Din străinătate”, „Speranța”, „Dorința”... Sub influența lui Eminescu, Lasgush Poradeci a îmbogățit fondul lexical al limbii literare albaneze cu termeni și sensuri noi. Ca atare cităm **mall, magji, dhemke** etc., pentru care a avut o deosebită predilecție, așa cum afirmă Lucia Diamo-Diaconiță și pentru cazul lui Asdren, în sensul **dorului, durerii, farmecului** eminescian.

M.C.: *Prin urmare, putem contura și un model mitopo(i)etic eminescian, receptat de poezii albanezi în mod catalitic, vorba lui Blaga. Pe Asdren și Poradeci i-au atras complexitatea, polaritatea, unitatea armonioasă obținută printr-o structurală coincidentia opositorium. În linia esențială a modernității suveranitatea stării poetice care prelungește, rezonează cuvântul aruncându-l adesea în indeterminarea (simbolistă) a abisului ontologic și neantizându-l prin închiderea ermetică în tăcere, topos fundamental al mitopo(i)eticii romantice, simboliste (și nu numai).*

K.K.: Să exemplific. În poezia lui Lasgush Poradeci, cuvântul **mall** nu are numai sensul

Adam Puslojic

Odă sârbă (în metru neantic)

Lui Eminescu și Plănescu

În loc de cuvinte și versuri, această Odă cu chipul nostru angelic de ucigaș al celor careucid pruncii de oriunde! Când a mai fost o cruciadă a copiilor iar semințiilor de obârșie le erau hărăzite țestele și încă șapte Cele-kule* precum cele șapte vânturi peste șapte ape! Afurisenia ei de datină turcească: să fie oare năluca de pe apa Nisavei - Cele Kula din Serbia? De aceea știm noi tot, Românie. De aceea nu te dăm nimănu, ca pe sinele nostru, Ci te veghem cu ochiul și suflarea. De aceea te ferim de răul de Niciunde iar această Odă o rostim pe dos.

15 ianuarie 1990

În românește de:
Mariana Ștefănescu

* La Cele-Kula, în apropierea orașului Nis, există o cupolă zidită de turci din țestele sârbilor și participanți la răscoala de la Cerga din anul 1809 (n. trad.).

de „dorință puternică” de a vedea pe cineva sau ceva, „nostalgie”, ci, ca și în limba română, și pe acela de a iubi, suferința din dragoste, dar mai ales pe cel de năzuință, aspirație, dorință (sensuri polisemantice, prevăzute în limba poetică a lui Eminescu). Sub influența poeziei eminesciene, în creația lui Lasgush Poradeci termenul magji și-a lărgit sfera tematică însemnând **farmec**, adică atât vrajă, cât și frumusețe, armonie, desfătare, plăcere, încântare. Fiind amândoi studenți la Viena și Berlin, Eminescu și Lasgush Poradeci au fost influențați de Jean Paul Richter, Holderlin, Școala de la Jena, Novalis, Școala din Heidelberg. În același timp, Eminescu și Lasgush Poradeci au fost atrași de cosmogonia indiană, pe care au cunoscut-o tot în anii de studenție la Berlin. De fapt, în cosmogonia lui Eminescu și a lui Lasgush Poradeci, atracția acestei forțe creatoare are o putere imensă, prin care negura eternă se desface în fășii (vezi și Amitha Bhose, **Cosmogonia indiană și Scrisoarea I**). Lume, lună, soare și stihii răsar și colonii de lumi apar din văile sure ale haosului. Deci aceasta este legătura între ființă și neființă. E tot una cu dorința lui Kama ca mișcare intelectuală și impuls al prezentului. Or, Kama apare la amândoi poezii...

M.C.: *... întregind modelul „albanez” eminescian și cu această dimensiune a viziunii de esență existențială asupra universului care cunoaște, în succesiune, viață și moarte. Domnule profesor, știm că Asdren a realizat imnul național al Albaniei pe baza textului românesc **Pe al nostru steag e scris unire** după melodia cunoscută a lui Ciprian Porumbescu. Sperăm că Eminescu, Asdren și Poradeci confirmă unitatea culturală a spațiului traco-iliric de care vorbea în însemnările sale manuscrise autorul **Luceafărului**.*

O ISTORIE ILUSTRATĂ A LITERATURII ROMÂNE văzută de ION CUCU

- 1). Celebrități ale culturii române: Gala Galaction, Al. Rosetti și Camil Petrescu.
- 2). Un fost ministru al Culturii, deținătorul actual al portofoliului de la *Externe*, Andrei Pleșu, s-a simțit întotdeauna bine în apropierea criticilor caustici - în imagine, Mircea Mihăieș.
- 3). La Neptun, la faimoasa *Întâlnire*, Valentin Hossu Longin se lăsa fotografiat alături de scriitorii noștri care trăiesc în străinătate. În dreapta sa, Dinu Ianculescu. Alături, Sergiu Marinescu.
- 4). Poetul George Anca scrutează orizontul indiilor sale.
- 5). Cum se mai duce timpul! Și Valentin F. Mihăescu a trecut pragul unei jumătăți de veac.

